

Ročník III.

3/95

Cena 10 Sk

BIBIANA

REVUE

O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ

A. Hlinka / **Duch kultúry je kultúra ducha** ♦ D. Kállay / **Kniha je múdrosťou národa, deti sú jeho budúcnosťou** ♦ M. Rúfus / **Môj Maroško** ♦ V. Ferko / **Slovensko, moja láska** ♦ M. Zelina / **Týranie detí čiže Manna padá nahor** ♦ J. Beňo / **Čím by sme boli bez Dobšinského?** ♦ D. Pastirčák / **Lietanie srdcom** ♦ J. Kačala / **Zdrobnené slová v detskom svete**

O B S A H

ANTON HLINKA

„Duch kultúry je kultúra ducha“ /1

DUŠAN KÁLLAY

Kniha je múdrosťou národa,
deti sú jeho budúcnosťou
(Najkrajšie knihy Slovenska '94) /4

MILAN RÚFUS

Môj Maroško /7

VLADIMÍR FERKO

—KVETA SLOBODNÍKOVÁ
Slovensko, moja láska /8

VLADIMÍR FERKO

Ako kvietok pomýlil hrdličku /16

MIRON ZELINA

Týranie detí čiže Manna padá nahor /18

JÁN BEŇO

Čím by sme boli bez Dobšinského
(Dni detskej literatúry '95) /24

DANIEL PASTIRČÁK

—EUBICA KEPŠTOVÁ
Lietanie srdcom /28

VIERA ŽEMBEROVÁ

Rozprávky o láske a večnosti /34

DANIEL PASTIRČÁK

Námorník a loďka, Sadrový Jonatán /36

RECENZIE

Brumlíčkove rozprávky /40; Zvieratká
píšu deťom /41; Rozprávky z najmenšieho
domčeka /42; Hojdalička, hojda;
Povedačky /43; Dobrodružstvá obra
zubra /44; Chlapec s čajkou, Zuzankine
motýle /45; Život a dielo A. H. Škulté-
tyho /47; Čriepky z breznianskeho
ríinku /49.

PETER ČAČKO

Sex v Bookbirde /50

MARK A. BERNHEIM

„Nie som ten, koho chcem zachrá-
niť“ /52

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Seberealizácia rozprávkar /54

JÁN KAČALA

Zdrobnené slová v detskom svete /58

JÁN ĽAPÁK — SAŠA PETROVICKÁ,
SAŠA FISCHEROVÁ

O sochách, rachoplieškoch,
vnemolabkách ... /62

LUBA PAVLOVIČOVÁ

Prales Petra Kľúčika /64

HEIDRUN ROTTKE — WOLFGANG
SCHNEIDER

Poslanie a vízia

Ideová a sociálna angažovanosť v umení
pre mládež /67

Šéfredaktor *ONDREJ SLIACKY*

Grafická úprava *Marián Škripek*

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, za finančného príspevku MKSR vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, štyrikrát do roka.

Adresa redakcie: Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, BOX 39, 814 99 Bratislava, telefón redakcie v Mladých letách 07/364-567, 07/364-475.

Rozširuje a objednávkami prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Športová 5, 831 04 Bratislava

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

Redakčná rada: Ján Beňo, Klára Jarunková, prof. PhDr. Milan Jurčo, CSc., prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., prof. Karol Ondreička, PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc., PhDr. Brigita Šimonová, CSc., prom. hist. Igor Švec, doc. PhDr. Eva Tučná, CSc., Ján Uličiansky, PhDr. Vlasta Ulrichová, CSc., doc. PhDr. Viera Žemberová, CSc., PhDr. Marta Žilková.

MKSR 875/93

Číslo je ilustrované reprodukciami sôch JÁNA ĽAPÁKA z výstavy Kubov sen. Autorom textov je DANIEL HEVIER.

“DUCH KULTÚRY JE KULTÚRA DUCHA“

Anton Hlinka

Kultúra vo svojej podstate má povahu takpovediac dialogickú. Lebo kultivuje sa vždy niečo alebo niekto. Všetky kultivovateľné veci či osoby sa vždy nachádzajú v určitom, s nikým a ničím nezameniteľnom stave, ktorý tvorcu kultúry v jeho pôsobení takmer predurčuje.

Táto skutočnosť vrhá osobitné svetlo i na toľko uznávanú — hoci niekde, napríklad u nás, toľko zaznávanú — kultúru národnú. V druhej polovici tohto storočia sa obyvateľom Slovenska výchovou priamo alebo nepriamo vtíkal do hláv odpor proti všetkému, čo tvorilo a tvorí dielo ich ducha a rúk po jedenásť storočí, a tým, samozrejme, aj ich identitu. Nečudo, že sa mnohým už samotný pojem „slovenská kultúra“ či „národná kultúra“ doslova zbrzdil.

Navyše sa slovenská národná kultúra tendenčne stotožňovala, najmä v zahraničí, výlučne s vystúpeniami folklórnych skupín, čo malo vyvolávať, a vskutku vyvolávalo, predstavu skôr bačovsko-sedliackeho folklóru ako kultúry.

Nečudo, že vzdelaní Slováci umeleckého a vedeckotechnického zamerania sa hanbili priznať sa k sebe a k svojim a s nadšením vyzdvihovali a študovali západného či sovietskeho brata.

Toto bola, samozrejme, najvhodnejšia príprava na nástup „všefudskej, svetoobčianskej, kozmopolitnej“ kultúry našich

dní. Nikomu neprekáža, že takáto kultúra je niečím abstraktným, ani nehovoriac o tom, že nesie všetky znaky podvedomého alebo i vedomého úniku pred samým sebou.

Po čase sa tí sebe odcudzení ocitnú v absurdnej situácii: tí iní, kozmopolitní, ich nechcú, a tí svoji tiež nie. Možno si časom uvedomia, že aj tvorcovia tzv. „všefudskej“ kultúry kdesi vyrástli, čosi ich duchovne oplodnilo, poznačilo a nasmerovalo ich tvorbu.

Blíži sa šieste výročie. Čoho? „Pádu totality“? Alebo vari „oslobodenia“? Jedno i druhé vyvoláva trpké asociácie.

A predsa v istom zmysle to oslobodenie bolo. Aj keď sa bezprostredne po ňom prihodilo čosi, čo sa dá prirovnať iba k pretrhnutiu hatí so všetkými následkami: devastácia duchovného prostredia a záplava špiny a bahna v každom slova zmysle.

Lenže sa akosi zabúda, že bahno a špina nespadlo z oblakov, ale tu už bolo. Nežno-revolučný zásah im iba dal voľný priechod. A beda, keby sa to nebolo stalo! Napätie v tlakovom kotle „konsolidovanej“ a „znormalizovanej“ spoločnosti stále rástlo a hrozilo kotol roztrhnúť.

Pred katastrofou svet zachránili medzitým mnohonásobne dekorovaní dobrodinci. Uvoľnili ventil a tlak sa zmiernil, no spolu s jedovatými plynmi unikla a ďalej uniká rokmi nahromadená zloba: neskrotná túžba uplatniť sa aj cez mŕtvolu, nenásytná hrabivosť, pol storočia potlačené vášne atď.

Prvý pokus o zmiernenie tlaku v roku 1968 nevyšiel. Keby sa to bolo podarilo vtedy, nebolo by nahromadené zlo preniklo ďalšiu generáciu. A veru, ťažko posúdiť, ktorá generácia je väčšmi postihnutá. Lebo spôsob vplývania na ľudí a ich reflexná duchovná sebaobrana mala v oboch prípadoch iné formy a následky.

Život však ide ďalej a treba preň vytvoriť prijateľné podmienky. Ale ani tu to nepôjde bez dôkladného poznania zdede-

ného zla. Preto budú musieť historici, sociológovia, filozofi, psychológovia, výchovavatelovia diagnostikovať posledných 45 rokov, aby sa vôbec mohlo začať so systematickou neutralizáciou zla a s ozdravovacím procesom.

Je nevyhnutné objaviť hlboké korene obludných omylov a zločinov s ich nedeziernymi následkami. Jeden z nich, iste ten najdôležitejší, by sme mohli nazvať „falošná antropológia“ a či metafyzika človeka. Kto chce začať s nápravou, musí sa vrátiť až sem a položiť si znova základnú otázku: Čo je človek?

Marx, tento vynikajúci teoretik revolúcie, nebol vo filozofii ani originálnou ani svojráznou individualitou, ale iba dieťaťom svojej doby a posthegeliánskej nemeckej filozofickej bezradnosti.

Zriedkavým spôsobom však vedel narábať perom. Jediným ťahom zaradil človeka do zoológie a v ľudskej mysli pripravil pôdu pre nastolenie zákona džungle. A následky zasiahli tak jednotlivcov, ako i spoločnosť a ich vzájomné vzťahy.

Neustále konflikty a stála honba na triednych nepriateľov pripomínali štruktúru spoločnosti charakterizovanú príznačným výrokom T. Hobbsa (1588—1617): „Homo homini lupus — človek človeku vlkom“. My dnes všetci nesieme následky týchto strašných omylov a ešte strašnejších zločinov. Tu má pôvod celá naša mnohorozmerná bieda.

Problémy postkomunistických štátov nespočívajú iba v neprekonateľných ťažkostiach prispôbiť výrobné prostriedky „západným normám“, ale aj v ťažko odstrániteľných zažitých individuálnych a spoločenských reakciách a návykoch obyvateľstva, ktoré sa v tejto krajine stali predpokladom nikdy neslýchanej a explozívne rastúcej kriminality.

I tu sa treba vrátiť späť. Lebo jedovatú burinu treba vytrhnúť aj s koreňmi. Na ilustráciu:

Za socializmu panovala zlá pracovná disciplína. Nikomu sa pre nízke platy ne-

chcelo „makať“. Lenže nízke platy boli následkom toho, že sa „nemakalo“. A tak vznikla špirála nadol, lebo nik nebol ochotný „pritiahnuť si opasok“. Verejní činitelia najmenej. A ak sa nejaký ľudový tribún prebojoval k výdatnej funkcii, dostal s ňou i „rozum“ a zabudol na niekdajšie „tribúnske eskapády“. Lebo s funkciou prišla i moc a s mocou peniaze a s peniazmi tá nekantovská „kritika praktického rozumu“.

Táto tragická kapitola našich dejín sa skončila. Ale nie celkom. Tých 45 rokov bude ešte desaťročia vrhať dlhé hrozivé tieň rozličného typu na rodiny a školy, malé a veľké spoločenské skupiny, na výskum a manuálnu prácu, na politiku a cirkev, ba i do vnútra našich duší.

A práve toto nemožno podceňovať. Lebo tu treba hľadať príčiny desivej akcelerácie kriminality. V tomto ohľade zaručene dostihneme Západ. A dôvody? 45 rokov sa vo východnej európskej hemisfére práve ideologický štát najviac usiloval trestami a odmenami o plánovité a dôsledné potláčanie, ba až dezintegrovanie tých mravných hodnôt, ktoré ohlasovalo na smrť odsúdené kresťanstvo — od materskej školy až po kluby dôchodcov, resp. cintoríny, kde sa jednoducho „nepatrilo“ „uvedomeľmu“ mŕtvemu dávať na hrob kríž. Ale inej etiky či mravnosti ako tej z Desatora niet.

Preto občania postkomunistických štátov nepocitujú ako čosi nemravné, a tobôž nie trestné, skôr ako čosi prirodzené a samozrejmé, ak si napr. dajú zaplatiť za nevykonanú alebo fušerskú prácu, že si poslúžia majetkom zamestnávateľa (súkromníka či štátu), že bez mihnutia oka klamú v súkromí i na verejnosti, ak môžu z toho niečo vyťažiť. Čo na tom, že to niekoho poškodí.

Mohli by sme pokračovať v tejto diagnóze „mravnosti“ národa ďalej, ale zastavme sa. Veď všetci to poznáme z každodennej skúsenosti. Opýtajme sa radšej, čo tu robiť? Lebo že tu čosi treba robiť, vedľa

všetci. Aj tí, ktorých sa to priamo týka, najmä ak sa oni sami stali obeťou lži, krádeže, podvodu ap.

Robiť tu treba niečo i preto, lebo nestačí o zločinnosti informovať, nestačí rozmnožovať poriadkové orgány a kriminálnu políciu, vyzbrojiť ich najmodernejšou technikou, perfektnými zbraňami a, samozrejme, nestačí prichytených zlodějov a podvodníkov, škodcov a vrahov držať v ošklivých.

Ale čo robiť?

Zlo sa nepremáha zlom. Pretože aj pomsta zo strany spoločnosti pri trestných postupoch je v podstate zlom. Zlo ako nedostatok dobra je obdobou osudovej kozmickej čiernej diery, pohlcujúcej hviezdy, ktoré sa dostanú do okruhu jej príťažlivosti. Každý jednotlivý zlý skutok ju prehĺbuje a rozširuje. Tu nepomáha nič iné ako gravitácia dobra, silnejšia než sú čierne diery.

Dobro sa však — podobne ako zlo — neimprovizuje. Treba preň vytvárať klímu, najmä tam, kde nová generácia prvým úsmevom začína reagovať na svoje prostredie, a nemenej, i keď inak, keď neistým krokom vstupuje do života, do sveta dospelých. Aj ten príslovečný šlabikár sa musí naplniť pozitívnym duchom lásky k dobru v celej jeho bohatosti foriem a farieb.

Tu a takto sa začína nová kapitola kultúry v elementárnom, primárnom zmysle. Výraz kultúra, ako všetci vieme, pôvodne znamenal obrábanie pôdy a pestovanie plodín. Kultivovať človeka, najmä počas tzv. výchovného obdobia, je neporovnateľne ťažšie, ako premeniť skalnatú alebo zalesnenú, prípadne močaristú pôdu na úrodnú zem.

Pole ľudského vnútra neprináša samo od seba šlachetné plody ľudskosti a dobroty. Rousseau sa tragicky zmýlil. Len pozorný rodič vie, čo za pôdu je ľudská duša, ako krvopotne sa obrába a ako dlho sa čaká na vytúženú úrodu.

Bodľacie a trnité, skaly a jedovaté porast, to je zas ten egocentrizmus a pýcha,

hrubosť a krutosť, lenivosť a lajdáckosť, bezohľadnosť a neústupčivosť, falošnosť a lživosť, nepozornosť a nevďačnosť, nepresnosť a nedôslednosť, nepoctivosť a zákeernosť, zachmúrenosť a hnevivosť, lachotikárstvo a nesvedomitosť, márnivosť a arogantnosť, rozmarnosť a pažravosť, hašterivosť a hnevivosť, neznášanlivosť a malichernosť, vrtkavosť, nezdvorilosť a netaktnosť, trucovitosť a nežičlivosť, nezmierniteľnosť a tvrdosť srdca.

To všetko volá po kultivovaní, po tej najdôležitejšej, elementárnej kultúre, bez ktorej sa naše sídliská menia na podzemné či zákulisné arény s gladiátormi a divými zvermi.

Ak má, ak sa už konečne musí v našej vlasti čosi začať, tak tento druh kultúry. Na prvom mieste. A či je to úloha, ak nie predovšetkým umelcov — spisovateľov, publicistov, televíznych, rozhlasových a filmových tvorcov, výtvarníkov, hudobníkov, ale i hercov a spevákov, ktorí najviac ovplyvňujú verejnosť. No najmä rodičov a pedagógov. Práve ich poslaním je prebúdať vnímavosť k takým hodnotám, akými sú dôkladnosť a poctivosť, presnosť a poriadkumilovnosť, úctivosť a taktnosť, ohľaduplnosť a jemnosť, kolegiálnosť a tolerantnosť, znášanlivosť a svornosť, pozornosť a zdvorilosť, pevnosť a spravodlivosť, prezieravosť a miernosť, serióznosť a vyváženosť, zmierlivosť a žičlivosť, optimistickosť a sebadôvera, sporivosť a veľkodušnosť, vďačnosť a vernosť, učenívosť a hlbavosť, predvídavosť a usilovnosť, pracovitosť a obetavosť, sebaovládanie a rytierskosť, skromnosť a jednoduchosť, poslušnosť a pokora atď.

Toto sú prostriedky kultivovania človeka a súčasne plody tej najdôležitejšej a najcennejšej odrody kultúry. Bez nej je každá kultúra iba pozlátkou a spoločnosť technicky vysoko vyvinutým barbarstvom. Ak „duch našej kultúry nebude kultúra ducha“ (I. Seipolt), všetko stroskotá pod nárazmi hrozacej kamennej doby nefudskosti.

Kniha je múdrosťou národa, deti sú jeho budúcnosťou

Najkrajšie knihy Slovenska '94

Už niekoľko rokov sa v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska stretávame s istými obavami a rozpakmi, ako porovnať knižnú produkciu s produkciou pred niekoľkými rokmi. Je to iste pochopiteľné, lebo v nových podmienkach sa knihy vydávajú ťažšie. Na jednej strane vzrástli náklady na vydanie knihy, pričom možnosť exportu našej pôvodnej tvorby ešte nie celkom funguje, na druhej strane je tu konkurencia, obohacujúca náš trh o tie tituly kníh, ktoré u nás absentovali. Pravdaže, je tu i konkurencia, ktorá nezodpovedá našej knižnej tradícii, ale riadi sa len mechanizmom komercie. V budúcnosti si asi budeme musieť zvyknúť na takýto trend knižnej produkcie, lebo by bolo iste nesprávne určovať, čo má a čo nemá čitateľ čítať.

Tento fakt nás však núti zodpovedne zhodnotiť, čo je v našej produkcii dobré, čo spĺňa kritériá krásnej knihy. Práve z týchto dôvodov rastie zmysel a poslanie našej súťaže, lebo sa neriadi počtom predaných výťažkov, ale technicko-výtvarnými kvalitami knihy.

Potešiteľné je konštatovanie, že sa v súťaži objavilo viacero titulov učebníc, ktoré prinášajú nové pohľady na ich literárno-výtvarnú stavbu, na polygrafickú koncepciu

takejto knihy. Učebnice sú ilustrované reprodukciami dobových reálií, ktoré pútavo objasňujú historické fakty a dávajú možnosť čitateľovi bezprostrednejšie pochopiť určitú dobu.

Druhým potešiteľným znakom súťaže bolo zlepšenie technickej úrovne knihy. Dôkazom toho je napríklad kniha Cyrila Krausa Ján Botto, ktorá porotu zaujala polygrafickým, typografickým, knihárskym spracovaním, tlačou, zostavením titulu, takže vyprovokovala živú diskusiu o tom, akú cenu by si zaslúžila. Nakoniec získala ceny dve. Je to iste radostné konštatovanie, lebo radi by sme videli takéto knihy aj v ďalších ročníkoch.

Tretím faktom, ktorý upútal pozornosť, je to, že sa v súťaži každoročne objavujú malotirážne publikácie na vysokej výtvarnej a technickej úrovni. Kniha Kráľ Ubu je ilustrovaná serigrafiami desiatich slovenských autorov, pričom výsledný tvar je viac ako zaujímavý. Pripadá mi tak trochu paradoxné, že v dnešnej dobe práve knihy takéhoto typu sa vydávajú akosi ľahšie než typy štandardné.

V súťaži sa objavila aj kniha Ondreja Sliackeho Adam a Eva. Už pred dvoma rokmi boli ilustrá-

Oľga Bajusová, Päť prštekov na ruke. Buvik 1994

cie k tejto knihe nominované na slovenskú účasť na BIB-e, ibaže v tom čase vydavateľ nemal dostatok finančných prostriedkov na jej vydanie. Som rád, že sa napokon našli, lebo kniha je príkladom skutočne nevšedného riešenia obrázkovej publikácie, pričom jej výtvarná stránka je zaujímavá nielen v súvislosti s témou knihy, ale aj v širších súvislostiach súčasnej slovenskej ilustrácie. Pri tejto príležitosti nemôžem

si však odpustiť poznámku, že kniha by si zaslúžila väčšiu pozornosť zo strany vydavateľstva, lebo jej výtvarno-slovesná stránka vysoko prevyšuje jej technické spracovanie, čo je, samozrejme, na škodu veci. Napriek tomuto konštatovaniu si výkon ilustrátorky Jany Kiselovej-Sitekovej zaslúži vysoké ocenenie.

Aj ostatné knihy zaradené medzi najkrajšie majú svoje plusy a mínusy. Spomenul som však

len tie, ktoré sa mne osobne zdali mimoriadne zvláštne svojím prínosom pre slovenskú knižnú kultúru.

Na druhej strane musím, bohužiaľ, konštatovať pomerne malé zastúpenie výtvarne kvalitnej pôvodnej literatúry pre deti a mládež. Síce je v poriadku, že sa náš trh obohatil o encyklopedické publikácie, ktoré mapujú kultúru okolitých krajín, na druhej strane pochybujem, že dnešné deti si prečítajú básničky o vrabcovi Čimovi či slovenské rozprávky, keď budú dospelé alebo keď na to bude dostatok fi-

nancií. Ide mi hlavne o vyváženosť trhu, pretože 28 titulov pre deti od 6 do 15 rokov je príliš málo. Niekedy sa usilujeme naprávať veci, a pritom nám uniká iné. Kniha je múdrosťou národa a deti sú jeho budúcnosťou. Už niekoľko rokov konštatujeme túto smutnú pravdu o našej detskej knihe. Niekoľko rokov, to je však často jedna generácia a častotom mi príde na um otázka, aké rozprávky budú hovoriť naše deti svojim vnukom. Je to otázka, ktorá by nás skutočne nemala nechať ľahostajnými.

Dušan Kállay

NAJKRAJŠIE KNIHY PRE DETI A MLÁDEŽ SLOVENSKA '94

Ondrej Šliacky: ADAM A EVA

Il. Jana Kiselová-Siteková, graf. úpr. Ľubomír Krátky. Mladé letá, t. Bratislavské tlačiarne.

Dušan Dušek: DAIDALOS A IKAROS

Il. a graf. úpr. Vladimír Machaj. Mladé letá, t. ČTK Repro.

Peter Glocko: KOMINÁRIK

Il. Martin Kellenberger, graf. úpr. František Jablonovský. Hevi, t. Polygraf.

Milan Rúfus: ZVIERATNÍČEK

Il. Vladimír Kompánek, graf. úpr. Jozef Gális. Transcius, t. BTB.

Kolektív: PÄŤ PRŠTEKOV NA RUKE

Il. Oľga Bajusová, foto Anton Fiala, graf. úpr. Svetozár Mydlo. Buvik, t. Slovenská Grafia.

Môj MAROŠKO

MILAN RÚFUS

Nie je to ani tak dávno, čo sa autor týchto riadkov verejne priznal v publikovanom rozhovore ku svojmu trochu čudnému poslednému čítaniu Rázusovho Maroška.

Pre osvieženie pamäti: Naposledy som túto knižku čítal v roku 1974, teda už zreteľne mimo hraníc vlastného detstva. A nielen mimo hraníc detstva. Aj takmer exoticky mimo hraníc vlastného domova, na rozhraní Európy a trópov, pod Neapolom, v mestečku Torre Annunziata. Ležal som tam s chrípkou v hotelovej izbičke a slovenský lektor z neapolskej univerzity priniesol mi na čítanie okrem iného aj Rázusovho Maroška.

Začítal som sa do knižky, zvonka doliehal ku mne cez spustené rolety šum mora a charakteristický ľudský džavot pláže. Čítal som a začali mi tiecť slzy. Nie od chrípky, ale od dojatia. Bol to v cudzom svete taký prudký a mocný nápor domova i vlastného individuálneho osudu, že som sa slzám nevedel ubrániť.

Vtedy som si znova uvedomil, že sú také knihy, ktoré už nevnímame ako literatúru,

ale ako autentické bytie. Tým, že si ich znova čítame, potvrdzujeme si samých seba. Takto si rok čo rok počínam s niektorými Kukučínovými poviedkami a medzi túto moju „čtetbu autenticky“ patrí nepochybne aj Rázusov Maroško.

Vlastne môj Maroško. Pretože Maroško som ja. A nie iba v onom šťastnom stotožnení sa s čítaným, ako ho poznáme u detí. Tam dolu pod subtropickým slnkom sa mi potvrdilo, že vo vzťahu medzi Maroškom a mnou je to tak dodnes: som nepretržitým dieťaťom.

V národnej literatúre nebýva veľa takýchto kníh. Ale ak sú, patria medzi jej najšťastnejšie. Je im dané čosi, čo iným dané nebolo:

Ozrejmovať a potvrdzovať autenticitu jednotlivca či spoločenstva, v ktorom žije.

Ošetrovať kotvu, ktorou sme ukotvení, aby nás to neodnieslo tam, kde už zakotviť nemožno, kde sa dá iba utopiť. Ošetrovať kotvu, aby nezhrdzavela.

Pretože času podlieha všetko. Aj kotvy kolosov lietadlových lodí. Aj kotva rybárskej bárky, v ktorej trpezlivo loví svoj plávajúci chlieb. Aj on kotvu potrebuje, keďže rozmarný živel, ktorý mu dáva na život, môže mu život vzápätí vziať, ak nie je ukotvený.

Preto je dobré vedieť, či ste a odkiaľ ste prišli.

Preto je dobré, že sú také knižky, ktoré vám vás samých tak presne pripomenú.

Martin Rázus
MAROŠKO

Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1994. 1. vyd. vo Vydavateľstve Tranoscius. Il. Jaroslav Uhel. Editorka Lucia Žáryová, 157 s.

SLOVENSKO, MOJA LÁSKA

Rozhovor so spisovateľom a publicistom Vladimírom Ferkom

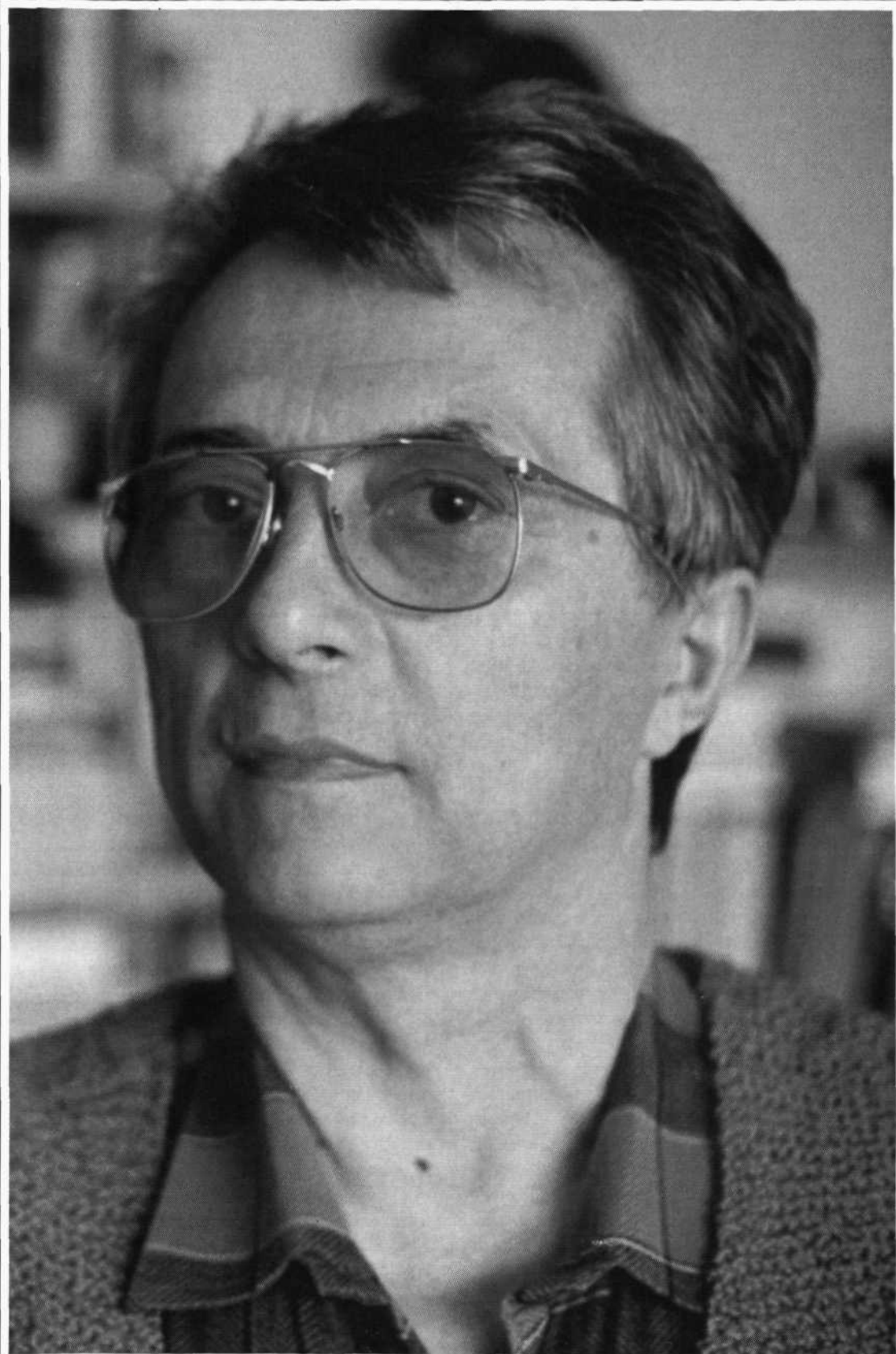
Keď som sa pripravovala na tento rozhovor, pán Ferko, bolo mi jasné, že by som sa mala sústrediť na literatúru pre deti a mládež — vyplýva to zo zamerania Bibiany — ale zároveň som si povedala, že najskôr si treba urobiť jasno vo vašich prístupoch k tvorbe literatúry faktu. Triedila som si vaše knihy práve z tohoto hľadiska. Prvú kôpku tvorili knihy, ktoré som si sama pre seba nazvala umelecké reportáže (napr. Konopný križ, Martin na čiernom koni...), teda tie, v ktorých ste vychádzali z vlastného poznania, skúmania, z overovania faktov, takpovediac na mieste činu, javu, udalosti. Je to lektúra fascinujúca predovšetkým tým, že zachytáva aj postup, ktorým sa autor k faktom dopracoval, spôsob, ako ich vnímal, dával do súvislostí, poznával ľudí, ktorí boli ich hlavnými aktérmi alebo ich ovplyvňovali. Pre tento typ literatúry boli asi najvýznamnejšie vaše žurnalistické skúsenosti, schopnosti, možnosti reportéra pracovať v teréne. V ňom zároveň vidím aj najväčší autorský vklad. Odráža sa v ňom zmysel pre rozvíjanie príbehu, pre zachytenie detailu, pre ich psychologickú a spoločenskú reflexiu. Je to „vysoká škola“ reportáže, preto by bolo zaujímavé vedieť, ako vznikali a čo ste považovali za dôležité pre ich zaradenie do knihy.

Pri odpovedi na túto otázku sa mi núka na prirovnanie jeden zážitok. Počas päťtisícikilometrovej cesty po Číne, z ktorej som napísal cestopisnú reportáž Tajfün je dobrý vietor, som zašiel v Pekingu do obchodu s hodvábom, aby som svojej žene kúpil kus látky. V oddelení brokátu som si mohol svoje stredoeurópske oči vyočiť — na policiach bolo tritisíc brokátov, jeden krajší ako druhý. Vreckové stačilo na jeden jediný. V analogickej situácii sa ocitne mladý novinár na počiatku svojho reportérskeho štartu, život mu ponúka záľahu typov, osudov, problémov... Ak sa len nerozhodne pre pohodlnú cestu, akú mu ponúkajú podenkové a ľahko dostupné témy, tak sa musí stať diggerom, ktorý zanovito rýzuje na svojom claime fakty-nugety; sám si stanovuje postup, sám hľadá priliehavú formu svojej výpovede. Autorský vklad, ktorý ste spomínali, je zreteľný od momentu výberu témy, cesty za ňou až po jej stvárnenie. Mnoho vecí na Slovensku naši predchodcovia nestihli alebo nemohli napí-

sať, primnoho bielych miest je v našej histórii i súčasnosti. Kľčovisko literatúry faktu je rozsiahle, ešte sa naň zmestí dosť autorov bez toho, aby si navzájom konkurovali.

■ **Napriek tomu sa nedá povedať, že by v súčasnosti tento žáner (reportáž) vyvolal u nás výraznejší autorský záujem.**

Počas takmer štyridsiatich rokov prežitých v novinách som si neraz kládol otázku, prečo je v redakčnom fascikli vždy záľaha básní, črt i poviedok, ale reportáží tradične málo, ba najčastejšie žiadne. Reportáž je totiž žáner náročný na čas, na osobné nasadenie, je to neraz naozaj junácka pasovačka. Ja som sa takto po junácky popasoval napríklad s nečakaným príbehom, ktorý som objavil pri písaní reportáže o účastníkoch kragujevskej vzbury, pri spracovaní tzv. odvečeneckej problematiky v reportáži Konopný križ (prvé

stváranie tejto témy na Slovensku), pri reportáži Zlatá nostalgia — o poslednej zmene „zlatých“ baníkov v Kremnici pred zatvorením bane — alebo aj pri odkrývaní neznámeho príbehu zabudnutej Anny Lazarovičovej (Gróf a plebejka), ktorý som publikoval v knihe Láska na Slovensku. To isté môžem povedať o viacerých „drotárskych“ témach. A potom už autor sám pocíti, kedy jeho reportáž presahuje úzky rámec novín a provokuje ku knižnej podobe.

■ Do ďalšej kategórie som zaradila knihy, kde je dominantná téma a jej obsah tvorí súbor známych, zväčša publikovaných, ale aj inak dostupných a získaných poznatkov. Ale práve to sústreďovanie materiálu, jeho overovanie (lebo nepresnosť je v tomto prípade neodpušiteľná) si vyžaduje čas, trpezlivosť, dôslednosť, ale môže byť aj dobrodružstvom, ktoré občas hľadanie sprevádza.

Prvý z radu týchto kníh, Veno z praveku, som napísal v päťdesiatych rokoch, keď na stránkach novín dominovala tzv. banícka alebo poľnohospodárska reportáž. Mal som k baniam, ale i k živej či takzvanej mŕtvej prírode veľmi blízko, ako chlapec som zbieral rôzne prírodniny i kamene, ktoré ma upúťali, rád som čítal knihy o vzniku Zeme. Cez lásku k nerastom som získal správny vzťah k práci baníkov. Často som za nimi chodil, sú to chlapi, medzi ktorými je človeku dobre. Po čase som si tento vrchnostenský zúžený program rozšíril a rozhodol som sa, že postupne sfáram do každej bane na Slovensku, že sám skúsím robotu s vŕtačkou, že „oprobujem“ ryžovať zlato v Zlatníkoch pod Považským Inovcom i opály na svahoch Šimonky v Slanských vrchoch, že skúsím vyťažiť trošku červenavej ropy v Korní na Turzovke. Prirodzene, že do každej bane, zlatej či mangánovej, som išiel pripravený, vždy som si našťudoval príslušnú literatúru, neraz som si vopred o problematike pohovoril s odborníkmi. Nevynechal som nijakú príležitosť navštíviť i bane v zahraničí. Videl som famózne povrchové antracitové bane v Číne, strieborné vo Vietname i v Grécku, bol som na nálezisku smaragdov v Alpách

i achátov a iných polodrahokamov v Mongolsku, prešiel som svetoznáme mangánové bane v Čiature v Gruzínsku. Až potom som mal dosť odvahy napísať knihy Diamanty, Zlatá nostalgia aj Trinásť zlatých kameňov, kde píšem o železe, zlate, vode, kameni, rope i medi — ako o materiálnych pilieroch, na ktorých stojí naša civilizácia.

Diggerova práca je vždy spojená s dobrodružstvom, preto muži tak ľahko opúšťali pohodlie a nudu a šli za volaním žltej (či inej) sirény. Cesta ku knihám z tejto skupiny mala aj vzrušujúcu dobrodružnú zložku.

■ Pravdaže, moje triedenie je skôr pomocné, pretože spomínané metódy tvorby literatúry faktu sa vo vašich knihách prelinajú. Ale väčšinu tematických titulov ste pripravili pre vydavateľstvá Mladé letá a Smena, to znamená, že boli určené deťom a mládeži. Pri tomto adresátovi si musí dať autor zvlášť záležať na výbere informácií, komunikativnosti a príťažlivom spracovaní materiálu. Mali ste s tým problémy?

Správne ste použili množné číslo, lebo problémov z tohto okruhu je viac. Prvý, ktorý sa netýka len tvorby pre deti a mládež, spočíva v tom, že autor zhromaždí podstatne viac materiálu, ako potrebuje. Nasleduje nevyhnutná redukcia, výber, osievanie, ktoré komplikuje aj autorov vzťah k faktom, niekedy až trochu sentimentálny. Stáva sa to najmä vtedy, ak autor obťažne získa závažný alebo zaujímavý fakt, a potom mu je ľúto nepoužiť ho. Ďalší problém spôsobuje interpretácia faktu práve s ohľadom na príťažlivosť a komunikatívnosť spracovanej látky. Ja som vedome písal predovšetkým pre chlapčenskú mládež, lebo som z vlastnej skúsenosti i cez prizmu svojich synov poznal okruh tém, ktoré ich zaujímajú. Keď som písal knihu o slovenských jaskyniach, mali sme v rodine tzv. speleologický rok, každý víkend sme išli do inej jaskyne, a tak som si aj priamo na mieste overoval príťažlivosť zámeru — každý výlet do jaskýň chlapcov vzrušil. Aj na tejto téme som si overil, že vzťah je viac ako vedomosť, i preto som sa aj v ďalších knihách usilo-

val o to, aby som záujem čitateľov zažihaj aj týmto smerom.

■ **Najmä v knihách pre deti je evidentné, že ste nepodceňovali funkciu obrazovej zložky, dokumentáciu textu fotografiou, nákresom, ilustráciou, že ste zväčša boli aj jej spoluautorom.**

Vychádzal som predovšetkým z vlastnej skúsenosti. Viem, ako na mňa ešte v detstve zapôsobili fotografie a rôzne „relikvie“ z cesty drotára-legionára okolo sveta, ktoré pred nás rozložil na stôl. Neskôr, už ako novinár, som vedel, že dobrá reportáž musí mať aj ilustratívnu, dokumentárnu zložku, až s ňou sa stáva sýtou informáciou. Celkom inak čitateľ vníma reportáž o osude človeka, ak má pred očami jeho portrét, prípadne dôležité dokumenty. Ešte aj dnes oceňujem svoje dávne rozhodnutie naučiť sa fotografovať. V cestopisnej knihe Tajfún je dobrý vietor sú iba moje vlastné fotografie. Získavanie obrázkov a dokumentov bolo neraz obťažné, stávalo sa, že aj pri fotografovaní vznikali problémy. Keď som chcel (bez teleobjektívu) vyfotografovať vlka, musel som sa k nemu priblížiť na štyri či päť metrov. Nebezpečné bolo fotografovanie počas vojny vo Vietname. V Drietome som chcel vyfotografovať poslednú bosorku, podmienené súhlasila, ak jej pomôžem siah hrach. Striehol som na okamih, keď jej ostrážitosť poľaví, a potom som stlačil spúšť. Vyrútila sa na mňa s motykou... Dodnes neviem, či mierila na Yashicu, či na moju hlavu. Fotografia bola publikovaná v knihe Láska na Slovensku.

Fotografii a ilustrácii prikladám veľký význam, naozaj som sa snažil túto zložku práce nepodceňovať. Prihováram sa aj za užšiu spoluprácu autora a výtvarníka, aby sa vylúčili nežiaduce lapsusy. Do knihy Sedmohlások práve pre nedostatočnú koordináciu prenikla kresba hniezda hrdličky so štyrmi vajíčkami, čo je ornitologická senzácia, lebo hrdličky mávajú zásadne po dve vajíčka.

■ **Vaše knihy by mohli poslúžiť ako recept na tvorbu učebníc. Naozaj, nepožiadali vás nikto**

napr. o napísanie učebnice vlastivedy? Veď Slovensko, jeho príroda, história, osobitosti a naj... sú prítomné v každej vašej knihe.

V súčasnosti, vari už tretí rok, píšem do Slniečka seriál Slovensko, moja vlasť. Keď sme ho začínali, hovorilo sa o jeho knižnom vydaní. Dúfam, že sa tak stane, hoci vlastivedná kniha nie je a nebude kasovým trhákom. S dovoľením, túto vašu otázku obrátim trochu iným smerom. Za ťažký hriech na výchove mladej generácie považujem fakt, že učebnice — tie strategicky významné knihy — píšú zvyčajne vyslúžení pedagógovia, ktorí do nich nahustia extrémne kvantá faktografie, ale aj dobového šumu a zo zaujímavého predmetu vyrobí dokonale sterilné texty. Bez vtipu, nápadu, bez prvku hry, bez minimálneho osobného nasadenia. V tejto súvislosti si spomínam na učebnicu geológie pre gymnáziá (pre celú ČSFR), ktorú napísali najlepší odborníci, a predsa to bola extrémne pomýlená kniha — uroveň učiva vysoko prevyšovala gymnaziálnu potrebu. Iste aj ona spôsobila, že v istý rok sa ani jeden slovenský gymnazista neprihlásil na štúdium geológie.

Učebnice by mali písať na základe konkurzu najlepší autori, s potešením konštatujem, že sa tak už začína robiť.

■ **Keby som si ja mala voliť sprievodcu na poznávaciu cestu po Slovensku, vybrala by som si vás. Nielen preto, že je málo miest, obcí, dedín, ktoré nepoznáte, že máte zmapovanú prírodu Slovenska v jej výškach i hĺbkach, ale najmä preto, že o tom všetkom dokázate zanietene rozprávať, že vlastenectvo vo vašom ponímaní má plnohodnotný obsah. Ako sa taký vzťah vytvára?**

Sprevádzal by som vás rád. Dodnes si s potešením znovu a znovu zacestujem do ktoréhokoľvek kúta našej vlasti. A kde sa tá „láska“ začala? Na jej počiatku je najmä zvedavosť, túžba vidieť nevidené, počuť nepočuté, poznať nepoznané. Čím som starší, tým som náchylnejší veriť, že na vznik tohto vzťahu vplýva aj konfigurácia krajiny, v ktorej sa človek narodil alebo v ktorej prežil mladosť.

Ja som sa narodil v javornickej dedine, v ktorej tzv. javornická brázda, bežiac paralelne s hrebeňom tohto treťohorného pohoria, vytvára veľmi zaujímavú členitosť územia. Dedinu uzatvára do jedného celku a len smerom na juhovýchod vytvárajú kopce priezor do údolia Váhu na Stražovské vrchy a Malú Fatru. A práve tento priezor — za starých čias nazývaný prievidza — nás, chlapcov, priam magicky priťahoval, vzbudzoval túžbu, hory, okolo nás zreteľné, sa v diaľke rozplývali v striebromodravom opare, veľmi sme túžili raz tam zájsť. Musím však pripomenúť aj inú zložku takéhoto zvedavého pohľadu — napájala sa z rozprávania drotárov, ktorí poslúchli volanie nepokojnej drotárskej krvi a naozaj poprechodili celý boží svet. Mal som šťastie, že som sa o ich odysei dozvedal od jej priamych účastníkov. Nazdávam sa, že som po nich zdedil túlavé topánky i nebojnosť.

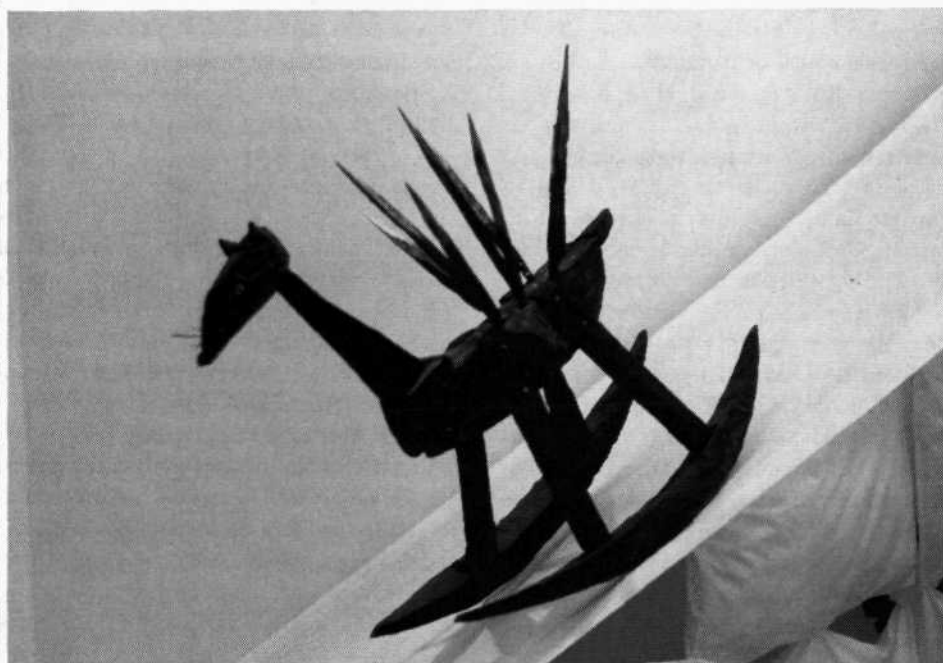
Keď som sa stal novinárom a vlastníkom voľného cestovného lístka, cítil som sa ako orol-vták, mohol som si, a aj som si dosýta zalietal, prevandroval som naše Slovensko križom-krážom, až som ho časom vedel vnímať celistvo, jeho krásy i biedy, no najmä jeho jedinečnosť. Postretával som v dedinách, mestách i na lazoch toľko múdrych ľudí, že dnes každú generalizujúcu pejoratívnu zmienku o slovenskom ľude vnímam asi tak citlivo ako kedysi Jozef Ľudovít Holuby či Svetozár Hurban Vajanský. Necítim sa byť hurávlastencom, ktorý svoju domovinu považuje za pupok sveta. Ale moje dlhé zahraničné cesty mi len zvýraznili všetko to krásne a dobré, čo sa viaže k tomu kúsku zeme, kde je človek doma, kde sa cíti najlepšie. Pre toto všetko sa Slovensko stalo mojou hlavnou témou, mojou láskou.

■ Je zákonitý, že *Kniha o Slovensku* musela starnúť tak rýchlo, ako to diktoval vývoj a spoločenské zmeny v našej krajine. Keby ste ju písali dnes, volili by ste rovnaký prístup k výberu a prezentácii faktov? Spytujem sa aj preto, že Ján Poliak už v čase, keď vyšla, naznačoval, že zbierate materiál na encyklopedické dielo určené mládeži.

Iste poznáte pocit, že po dokončení textu presnejšie viete, ako by ste ho napísali druhý raz. Považoval som za úspech, ak som v hlbokom socializme presadil zámer prezentovať Slovensko cez historické regióny a nie cez krajské administratívno-správne členenie. Rešpektoval by som ho aj zajtra, hoci by už bolo známe nové členenie. A pochopiteľne, slobodnejšie by som si zahýril pri voľbe tém i zorných uhlov na jednotlivé regióny. Janko Poliak, tento apoštol literatúry faktu na Slovensku (dodnes nemá rovnocenného nástupcu), ma priam zaväzoval, aby som napísal encyklopédiu o Slovensku pre mládež, lenže v tom čase som na také rozsiahle dielo nemal podmienky a dnes sily. Takže vznikla „iba“ *Kniha o Slovensku*. Mal som z nej dobrý pocit, veď bola roky učebnicou vlastivedy v mnohých školách a v knižniciach sa priam zodrala. V čase svojho vzniku to bola kniha s najobsiahlejšou informáciou o Slovensku pre mládež. Som povďačný pracovníkom Mladých liet, najmä akademickému maliarovi Vladimírovi Machajovi, ktorí sa zaslúžili o jej druhé, rozšírené vydanie. To, čo v nej zostarło, vnímam sčasti ako dobovú patinu.

■ Máme v čase, keď sa ukazuje čitateľský príklon k literatúre faktu, keď nás vydavateľstvá zaplavujú zahraničnými encyklopedickými titulmi, dosť kvalitných domácich autorov, ktorí by boli aj garantom slovenského kontextu v tomto type literatúry?

Literatúra faktu na Slovensku vyrastala v skromných podmienkach. Prišla na náš slovenský kultúrny svet ako neveľmi želané dieťa. Literárni koryfeji ju dlhý čas nebrali na vedomie. Literárne súťaže nemali položku na túto kategóriu. Mohol by som uviesť aspoň tucet beletristických či básnických kníh, o ktorých sa zápalisto diskutovalo, okolo ktorých sa zažihali ohňostroje, a väčšina z nich je dnes zabudnutá, kým mnohé knihy literatúry faktu sú pramennými knihami, ich životnosť je neraz nesporne dlhšia ako niektorých diel fiktívnej literatúry. Mal som šťastie, že mi pracovníci Mladých liet (Ján Poliak, Ján Barica) prejavili dôveru, že

Hojdaci konik

POHOJDAJ SA!

vychádzali v ústrety aj ďalším autorom. Nemôžem v tomto kontexte nespomenúť vynikajúce diela Vojtecha Zamarovského, knihy Pavla Dvořáka, Matúša Kučeru, Slava Kalného, Jozefa Dunajovca, Ladislava Švihrana, knihu Ondreja Sliackeho *Odpusťte, mamička*, z mladších autorov tvorbu Jozefa Leikerta, Ladislava Zrubca, Milana Vároša a ďalších. Mrzí ma, že vydavateľstvá neraz dosť nekriticky siahajú po zahraničných encyklopédiách, veď aj naši autori sa už osvedčili aj v tomto žánri.

■ **Zdá sa mi, že beletristická tvorba pre deti a mládež bola chodníčkom odbočujúcim z hlavnej cesty. Napriek tomu by som rada poznala motiváciu tejto odbočky.**

Jednoducho autor pri niektorej téme pocíti, že si žiada iný, vyhovujúcejší žáner. Tak to bolo aj s Červeným delfínom. Ako chlapci sme chodili do školy, vzdialenej vari tri kilometre, popri horskej rieke, ktorá sa v čase lejakov či prietžie mračien stávala splavnou. Pravdaže, vábilo nás plaviť sa po nej na korytách alebo na pňoch. Raz sme si povedali, že si urobíme čln, aj sme ho začali stavať, ale nikdy sme ho nedokončili. Námet sa mi po rokoch vracal, až som sa napokon rozhodol, že v detstve nerealizované dobrodružstvo sa môže podariť fiktívnym hrdinom. Aby som našiel ich prototypy a dôvernejšie spoznal myslenie a správanie súvekej mladej generácie, išiel som inkognito učiť na základnú školu do Čajkova. Objavil som tam naozaj súcich chlapcov, ktorí ma utvrdili v mojom autorskom zámere.

Vidí sa mi, že som vo svojej rozsiahlej tvorbe akosi nemohol obísť stvárnenie vlastného detstva, veď zážitky z ranej mladosti mi hlboko uviazli v pamäti. Z tohto prameňa vyrástlo Čertovo rebro. Roky prežité v krásnej javorníckej prírode ma doživotne poznačili vrúcny vzťahom k rastlinám, zvieratám, vodám, lesom, skalám, ja sa naozaj hoci v Mlynickej doline, vo Vysokých Tatrách, ale aj v malej Fatre či v tých lesoch Rudohoria cítim ani v pozemskom raji. Ako chlapci sme radi pozorovali vtáky, motýle, všetku lietač. Z tohto podhubia vzkličil Sedmohlások, nazdávam sa, stále aktuálna kniha. Vyšla v čase, keď odcudzenie človeka pokročilo, keď mnohí chlapci a dievčatá nevedia rozoznať vrabca od škovránka a vranu od havrana, keď im let či spev vtáka nehovorí nič, keď aj vysokoškolsky vzdelaná redaktorka v rozhlase povie, že lastovičky čvirikali. Pre mňa je príroda večnou a nikdy nedočítanou knihou, dosiaľ si do pamäti pripisujem malé súkromné objavy a radujem sa pri tom ako Jozef Holuby, keď objavil neznámu orchideu. Tejto jari som bol v Domove slovenských spisovateľov v Budmericiach a prvý raz sa mi podarilo vidieť veveričku pri lúpaní lyka z konárov lípy na vystlanie hniezda. Tento faktík by vo faktografickej knihe vydal na dve-tri vety, ja si ho viem lepšie predstaviť ako námet na milú rozprávku.

■ No a do detských rokov sa musíme vrátiť, aj keď chceme otvoriť tému drotárstva. Je zaujímavé ako tento fenomén ovplyvnil tvorbu viacerých umelcov pochádzajúcich z „Drotárie“. Priznáva to aj Miroslav Cipár, výtvarník a vynikajúci, možno práve preto osobitý ilustrátor. Vy ste sa k tejto téme pravidelne vracali v novinárskej publicistike, venovali ste jej knihu Svetom, moje, svetom a vyvrcholila v románovej „ságe rodu a kraja drotárskeho“. Ako divé husi, ktorú ste napísali spolu so synom Andrejom, už renomovaným prozaikom a dramatikom. Neodpustím si obligátnu otázku, v čom tá spolupráca spočívala?

Drotárstvo je významný slovenský fenomén a navyše — svetový unikát. Vyrástlo z nepredstaviteľnej biedy, prešlo etapou vandrovného

obdobia, aby napokon kulminovalo v hospodárskom zázraku, keď najchudobnejšiu stolicu premenilo na najbohatšiu. Vynikajúci drotárski majstri-umelci získali svojimi výrobkami desiatky zlatých, strieborných a bronzových medailí na výstavách, vrátane svetových. Téma drotárstva významne oživala v tvorbe mnohých európskych umelcov. Pripomeňme, že prvou operou v Českom národnom divadle bol Dráteník, že Lehárova opereta Drotár mala ešte vlni trinásť repríz v Bad Ischli, že v európskych galériách sú stovky umeleckých diel s drotárskou tematikou. A popri týchto nesporných faktoch existoval tzv. „drátenický“ mýtus, ktorý predstavoval drotára ako synonymum morálnej a materiálnej biedy. Pravdivý, objektívny obraz o drotárstve bolo treba ani nie premaľovať, ale namaľovať nanovo.

Andrej mal k drotárstvu blízko cez moje a babkino rozprávanie, videl mnohé jeho artefakty, citlivo vnímal túto odyseu aj rodovo — naši predkovia boli drotári, otec i dedo pracovali v chýrnej drotárni v Tbilisi, dedo z matkinej strany bol americkým drotárom — je pochovaný v Rochestri, USA.

V čom spočívala naša spolupráca? Zjednodušene — hlavným dramaturgom bol Andrej, ja som bol hlavným pamätníkom. Andrej písal mesto, ja dedinu a navzájom sme si boli oponentmi. Neraz sme sa sporili, ale pre otca niet vari krajšieho sporu ako tvorivý spor so synom nad spoločnou robotou. Závažným rozhodnutím, na ktorom sme sa museli zhodnúť, bolo nárečie, miera jeho použitia, veď nárečie, resp. aj drotárske slangové či argotové výrazivo atmosféru a kolorit vynikajúco dotváralo.

■ Myslím, že ste mieru trafili. Drotárske príbehy by ani tak neboli suché, ale jazyk je aj tu šťava, ktorá signalizuje život. Musíme však spieť k záveru. Podľa doteraz prezentovaných tvorivých ambícií súdim, že celkom určite máte ďalšie, možno celkom konkrétne plány.

Tým najkonkrétnejším je spoluúčasť na scenári pre filmovú realizáciu knihy Ako divé husi. Tu, pravdaže, bude mať hlavné slovo Andrej,

dramaticky nesporne skúsenejší a s mladším, prenikavejším videním.

A k tomu ostatnému? Muži mojej letory majú plány v každom veku. Ide už len o to, čo z nich ostáva a čo zákonite vypadáva. Dlhé roky som navštevoval cigánske osady, snoril v archívoch, pripravoval som sa napísať knihu o tomto zaujímavom a svojráznom etniku. Časť materiálu som využil v knihe *Láska na Slovensku*, ale knihu už zrejme nenapišem. Téma by si vyžadovala ešte dva-tri roky sústredenej roboty. Upúšťam aj od esejistickej knihy s pracovným titulom *Dejiny hlúposti na Slovensku*.

■ **Škoda, s odstupom času by taký titul mohol mať aktuálne vyznenie.**

Po troche pracujem na humorne ladenej knihe, ktorá by sa mala volať *Každá žena má svojho Gardóna*. Názov musím vysvetliť: Gardón je muž, za ktorého ste sa mohli vydať, ak by ste sa neboli vydali za toho, ktorého máte, ale s ktorým by ste boli prežili oveľa krajší život. Okrem toho sa venujem publicistike, ale z tém si už vyberám ako hrozienka z koláča.

Pripravila KVETA SLOBODNÍKOVÁ

BIBLIOGRAFIA VLADIMÍRA FERKA

Literatúra faktu: *Tajfún je dobrý vietor* (1959), *Veno z praveku* (1962), *Medzi hviezdíčkami* (1963), *Na dne sveta* (1964), *Modrý kaleidoskop* (1964), *Zrnko, otvor sa!* (1964), *Trinášť zlatých kameňov* (1968), *Malý zelinkár* (1969), *Konopný kríž* (1970), *Kozmické karavely* (1971), *Zlatá nostalgia* (1975), *Diamanty* (1975), *Kniha o Slovensku* (1978, 1990 *Cena Mladých liet*), *Svetom, moje, svetom* (1978, 1985 *Cena Zväzu slovenských spisovateľov*), *Žltý diabol, žltý boh* (1978, 1989), *Magické kamene* (1985 *Cena vydavateľstva Obzor*), *Slovník na každý deň* (1985), *Slncový kolotoč* (1985), *Láska na Slovensku* (1988 *Cena Zväzu slovenských spisovateľov*), *Martin na čiernom koni* (1992), *Pravda Ruda Pravdika* (1995).

Próza: *Červený delfin* (1964 *Cena Mladých liet*), *Čertovo rebro* (1982 *Cena Mladých liet*), *Sedmohlások* (1985), *Tisíc násobný dukát* (1989), *Príbehy dračích cisárov* (1993, spolu s Ču Wei-chuom a Čou Mei-žu), *Ako divé husi* (1994, spolu so synom Andrejom Ferkom).

Pozn.: Ptč. vytlačené tituly sú adresované detskému čitateľovi.

SPISOVATEĽ VLADIMÍR FERKO

sa narodil 10. augusta 1925 vo Veľkom Rovnom. Roku 1958 ukončil štúdium novinárstva na FF UK v Bratislave. Pracoval ako redaktor, reportér a zástupca šéfredaktora v denníku *Smena* (1950—1965), bol redaktorom kultúrno-politického týždenníka *Predvoj* a po jeho transformácii na *Nové slovo* viedol publicistické oddelenie (1965—1969). V rokoch 1969—1985 bol reportérom *Smeny* na nedelu. Je popredným slovenským novinárom a spisovateľom, predovšetkým priekopníkom literatúry faktu. Roku 1985 mu bola udelená *Cena Fraňa Kráľa* a roku 1993 *Cena Egona Ervina Kischu* za celoživotné dielo v oblasti literatúry faktu.

Ako kvietok pomýlil hrdličku

VLADIMÍR FERKO

Letela hrdlička, letela zvysoka... Kraj dediny záhrada, kraj záhrady jablôň, na ňu sadla. Konárik sa pod ňou zakýval.

„Unesiem ťa,“ pošepol.

Hľadí hrdlička okolo seba, pod jablôňou kopa listia, ale aj na strome ho je ešte dosť. Obráti hlávku naľavo, napravo — a div-divúci.

Na konárik bielu ružový kvietok!

A nie jeden, ale pekná kysť.

Nachýli hrdlička hlavu, prižmúri oči, nechce sa jej veriť. Jeseň — a kvietok ani na jar? Podletí, zakrúži, zachcelo sa jej zacukrovať, ale čo by povedali ostatné hrdličky? Letkom sa spustila ku konárik a pozorne si ho obzerá. Je to kvietok? Je. Strčila doň zobáčik. Ozajstný kvietok.

Podletí hrdlička, obletí jablôň a vidí nie jeden, ale aspoň tolko kvietkov, koľko hrdličat toho roku vyviedla. Čo to znamená? Čo iné, ako že sa vracia jar?

„Tuh tú, tuh, tuh, tú, tuh“ zavolá hrdlička hrdličiakovi, čo sa vyhrieval na vysokom topoli, „nesiem dobrú zvesť.“ A hneď mu aj hlávkou prikyvovala, hláskom oznamovala, že jar sa vracia, že čoskoro sa znovu všetko rozzelenie, stromy, lúky zakvitnú. Znovu si uvijú hniezdo. Jar má takú moc, že sa môže vrátiť.

„Nemôže,“ zatuhol hrdličiak. „A hniezdo? Dosť sme sa ich nastavali. Na každé hniezdenie iné, akoby sa nemohlo sedieť v tom istom.“

„Tak si ho postavím sama, sama ho uvijem!“ odtúlila sa od neho.

„Hrdlička moja,“ tuhol hrdličiak, „prideš o hrdlo. O pierko, o hlas, o všetko. Kvietok ťa pomýlil.“

„Že kvietok! Nože zlietni, pozri, koľko ich je!“

„Hniezdo stavať proti zime, kto to kedy videl? Len zato, že sa konárik pomýlil? Pozri na jablôň, tá sa nemýli. Pozri, ako z nej listie padá!“

„Listie padá, ale kvietok kvitne. Aha, aký je krásny! Celkom ako v máji.“

A hrdlička viac nečakala. Preletela cez záhradu a sadla si na orech oproti oknu. Tu sa jej zapáčilo, lebo dom chránil strom proti vetru. Na ňom mali aj svoje prvé hniezdo.

Ale hrdličiak nič. Sedel, obzeral svet. Videl, ako ľudia zväžajú zemiaky, cukrovú repu — poslednú úrodu. Hneď sa aj spustil na pole, zachcelo sa mu maškrtiť.

Hrdlička zbadala, že hrdličiak odletel, a nahnevalo ju to. Oplan akýsi! Sama šibla do záhrady, a čo zletela a vyletela — priniesla halúzku. Konáriky ukladala narietko, nech je hniezdo vzdušné, nech aj zospodu vidieť, či sú v ňom vajíčka, či nie, či ich niečo neškánilo.

Hrdličiak sa vrátil rovno na orech, tu mali nocovisko. Čo nevidí? Hniezdo skoro hotové. Bodajže ju, tvrdohlavú hrdličku! Nedala si povedať!

Pozrie babka cez okno a ľaľaho — nové hniezdo. Vrtí sa na ňom hrdlička. Hľadí babka z druhého okna, vidí, že

ešte znáša halúzky. A hrdličiak nič, len si sedí ako pán na vysokom stolci.

„Deti,“ povedala babka večer, „bude dlhá jeseň. Pôjdeme na trnky, len čo šibnú prvé mrazíky, aj na šípky, drienky, narobíme lekváru. Pozrite, bude dlhá jeseň. Hrdlička ešte hniezdo vije.“

Hladia deti — a naozaj. Kým sa zotmel, bolo hniezdo hotové. Hrdlička si doň mlčky sadla. Hnevala sa, že ju hrdličiak nepochválil. Bezcitník! Čo sa to len z neho vyklúlo! Šibla po ňom očkom, ale už spal. Poznala to podľa pevne zakvačených pazúrikov, aby ho z konára nezhoďil vietor.

Babka s deti aj na druhý deň pozorovali hrdličku. Ešte sem-tam pritiahla halúzku, poopravila hniezdo a k večeru zniesla prvé vajíčko. Keď odletela nazobkať sa, bolo ho vidieť cez riedke konáriky. Belelo sa ako lupienok, len, pravdaže, väčší.

Babka mala dosť času, nuž rátala hrdličke vajíčka. Prvé, druhé... Potom sa jej zamarilo, že aj tretie, ale boli iba dve, podľa hrdličieho poriadku. Hrdlička na nich vytrvalo sedela. Občas priletel hrdličiak:

„Hrdlička moja, darmo hrdlačíš, aj tak z vajíčok nič nebude. Zoslabneš na hniezde, ťažko prezimuješ.“

Ale hrdlička hrdo sedela a vôbec mu nezahudkala. Bol pre ňu priam ako konár, na ktorom mala hniezdo.

Babie leto lietalo čoraz hustejšie. Zachytávalo sa na halúzkach stromov, vialo na nich ako zástava. Pavúk pútnik, čo v ňom cestoval do šireho sveta, zliezal po konáriku dolu — hľadať zimnú skrýšu.

Zrazu sa akosi husto zabelelo — mihotalo sa vo vzduchu, letelo, padalo. Hrdličke sa to nevidelo. Zachytila padajúci páper zobáčikom a pocítila chlad.

Sneh. Padal čoraz hustejšie.

Babka v okne pokyvkávala hlavou a o čomsi tuho rozmýšľala. Večer sa už belela celá záhrada. Stromy boli obsypané snehovými vločkami, aj na hrdličke sa dvihala biela hromádka. Vtedy babka povedala vnukovi:

„Jurko, nazbieraj pod jabloňou padavky a hádž okolo hrdličky. Treba ju vyplašiť, z hniezda odohnať.“

Ale darmo Jurko hádzal červivé jablčka, hrdlička sa len pričupila. Nazdávala sa, že chlapec sa hrá, veď doposiaľ jej nerobil nijakú protiveň.

Keď sa Jurko vrátil dnu, babka povedala:

„Škoda, že ešte nie je piatok. Prišiel by otec a ten by ho zhoďil.“

„Čo by zhoďil?“

„Hniezdo.“

„A či sa to smie, hniezdo s vajíčkami?“

„Teraz áno,“ povedala babka, „lebo to chůda naisto zahynie.“

Sneh sa sypal. Pribúdala na konároch, kopil sa na hrdličke, ale hrdlička vytrvala.

Ráno svitlo jasné, teplé. Sneh dopuludnia zmizol, ako by ho nikdy nebolo bývalo.

A hrdlička?

Sedela zmáčaná v hniezde, hlávka ovisnutá cez okraj, zo zobáčika jej kvapkala voda.

Priletel samček a hneď videl, čo sa stalo. Krúžil okolo orecha, sadol na vrcholec, zletel k hniezdu. Zrazu akoby mu čosi vhušlo do hrdličej hlávky a švih, švih, švih k jabloni. Že na to už skôr neprišiel! Ozobať tých pár kvietkov. Vytrhať im lupienky. Hrdlička mohla žiť.

Našiel jabloň ľahko, veď sa bol pozrieť, či naozaj kvitne. Ale konáre holé, jeden ako druhý, halúzka ako každá iná. Nekvitli už kvietky s bieloružovkastými lupienkami, čo pomýlili hrdličku.

Týranie detí čiže Manna padá nahor

MIRON ZELINA

Na dvere niekto zaklopal. Bolo to náhlivé klopanie a rázne. Vošiel ešte nie starý človek a podal mi do ruky lístok. Ani nepozdravil. Len vystrel ruku s lístkom. Pripadalo mi to ako ľudský semafor. Na lístku bolo: Pán doktor, pomôžte, prídte k domu č. 72 na ulici F. Kráľa. A podpis: Norika. Ten človek mi iba povedal: „Videl som, ako to letí z jedného obloka, tak som to zdvihol, a na lístku bola vaša adresa.“ Skôr než som sa stačil spýtať na niečo ďalšie, obrátil sa a odišiel. Bolo tesne pred obedom, jednoduchý zamračený deň.

Jedna z najnepochopiteľnejších vecí pre človeka je akt agresie voči vlastným alebo cudzím deťom. Obludnosť takéhoto správania vystupuje do popredia nielen preto, že deti sú bezbranné, ale aj preto, že mnohí z nás kladú deti, rodinu na prvé miesto vo svojom hodnotovom rebríčku, a teda takýmto správaním akoby ľudia rušili seba samých, svoj zmysel bytia, svoje hodnoty. Nechceme tvrdiť, že v poslednom čase sa viac vyskytuje týranie detí ako napríklad v starom Grécku či v stredoveku. S príkladmi týrania detí, ľudí vôbec, sa stretávame už tak dávno, ako existuje človek. Pohľady a dôraz

na problematiku týrania detí sa však v posledných rokoch zmenili; stali sa súčasťou boja za ľudskosť, toleranciu, nenásilie. Dostali sa do prúdu podstatných pojmov definovania človeka v nových vzťahoch ľudskej kompetencie lásky. Ešte v stredoveku, ba v prvej polovici tohoto storočia výchova paličou, trstenicou, výchova domácim väzením, výchova ponižovaním človeka a jeho manipuláciou bola celkom legítimnou a bežnou vecou. Spomeňme si na to, ako sme klačali v kúte triedy, sedávali v somárskych laviciach a ako sme dostávali paličkou na „hrušku“. V posledných desaťročiach, ale najmä v druhej polovici tohto storočia sa začali telesné tresty silne odmietajú, ba začali sa odmietajú tresty vôbec. C. Rogers, A. Maslow, A. Combs, zakladatelia humanistickej psychológie, ale aj iní autori poukazovali najmä na to, že trestané dieťa sa vlastne pomocou agresie učí dosahovať ciele. Trest, agresia blokuje síce neprimerané správanie, ale neposkytuje dieťaťu sociálne prijateľnú alternatívu správania. Prevaha agresie, represívnych foriem výchovy, kritiky, odmietania, trestania, ponižovania poskytuje vzory nežiadúcich foriem správania. Niet sa potom čo čudovať, že človek sa takto sociálne učí agresívnemu správaniu a neskoršie tieto formy používa na riešenie vlastných problémov. Jedna z týchto foriem je práve týranie detí.

Bol to asi päťposchodový dom, taký, aké bežne bývajú na sídliskách. Ošarpaný. Tráva pred ním zahádzaná smetiskom. Zbadal som ju v obloku na štvrtom poschodí. Snažila sa o úsmev, ale bol to úškrn, na ktorý veľmi rýchlo spadla neprehľadnosť záclony. Potom

som už len videl, ako sa z obloka dole sunie nejaká šnúrk a na jej konci sa niečo belelo. Bol tam zabalený v papieri ďalší papier — odkaz. Na ňom bolo stručne napísané: „Som zamknutá a priviazaná doma už tretí deň. Odtedy som nič nemala v ústach. Dajte mi niečo zjesť.“ Hľadela zhora na mňa a znova akoby sa chcela usmiať nad absurdnosťou svojej situácie. Iba som prikývol a odišiel som hľadať nejaké jedlo. O polhodinu, znova na šnúrke, išiel dohora rožok, saláma, syr. Manna padá nahor, napadlo mi. Prikývnutím podakovala a zhodila mi ďalší list. Bližilo sa popoludnie, prvé kvapky akoby už boli zavesené nad ulicami.

Aj keď štatistiky nemôžu podať svedectvo o hĺbke bolesti týraného dieťaťa a hĺbke neľudskosti tyranu, uvedieme, že u nás na Slovensku bolo v roku 1992:

a) 20 detí vo veku 6—15 rokov pohlavne zneužitých,

b) u 86 detí boli rodičia trestne stíhaní z ohrozenia mravnej výchovy svojich detí,

c) u 60 detí bolo registrované úmyselné ublíženie na zdraví zo strany rodičov.

Pritom odhad týraných detí je trojnásobne vyšší, ako sa v skutočnosti zachytí v zdravotníckych zariadeniach alebo na policii. Výskumy v USA hovoria o tom, že je tam ročne okolo milióna detí a mládeže týraných, zanedbaných, pohlavne zneužitých, pritom z toho je odhadom 150 tisíc detí fyzicky týraných a okolo 100 tisíc pohlavne zneužitých, ostatní sú zanedbávaní (L. G. Becker, 1979). V rokoch

1979—1980 bolo v bývalej Československej republike stíhaných okolo 200 osôb ročne za týranie zverenej osoby.

Úryvok z novín: „K správe z minulého týždňa o nájdení opusteného novorodeniatka dodávame, že sa podarilo policii nájsť matku. Je ňou 17 ročná L. M., ktorá zo strachu pred svojimi rodičmi dieťa nechala na lavičke v parku pred pôrodnicou a ušla.“

Výpoveď lekára: „Mali sme tu prípad, že rodičia niekoľko rokov mali zatvorené dieťa na povale, kde nebolo svetlo, dieťa žilo v špine, nevedelo rozprávať, nebolo schopné žiť v normálnych podmienkach.“

Kedy sa dá hovoriť o týraní dieťaťa, o týranom dieťati? Definícia navrhnutá Celoštátnym výborom pre prevenciu týraných detí v USA z roku 1972 hovorí, že za „týrané dieťa považujeme to dieťa, ktoré je nenáhodne niekým telesne zranené, ktoré je hrubo zanedbané alebo emocionálne či sexuálne zneužívané.“ Dieťa môže byť zanedbané fyzicky, psychicky, sociálne; vystupňovaná zanedbanosť môže byť označená za týranie. Ide o ňu vtedy, keď dieťa trpí hladom a smädom, keď je nedostatočne oblečené, fyzicky trestané a mučené, keď sa dieťa citovo a sociálne nivočí, ponížuje alebo nemá dostatok podnetov pre citový a sociálny rozvoj (deprivácia). Fyzické týranie sa v angličtine označuje pojmami „beating“ a „battering“, v nemčine slovami „kindszüchtigung“ alebo „kindesmisshandlung“, vo francúzštine pojmom „l'enfant maltraité“, v ruštine „istjazanie“. U nás sa K. Netík pokúsil vymedziť pojem týranie dieťaťa takto:

„Týranie dieťaťa je zámerné, nenáhodné použitie fyzickej sily alebo inter-

personálnych techník dezintegrujúcich osobnosť, eventuálne zámerne, nenáhodné neuspokojovanie základných fyzických a psychických potrieb dieťaťa osobou, do starostlivosti ktorej je dieťa zverené. Toto týranie vedie k telesnému alebo duševnému poškodeniu, zanedbaniu alebo až k smrti dieťaťa.“

V tejto definícii je zahrnuté pohlavné zneužívanie detí.

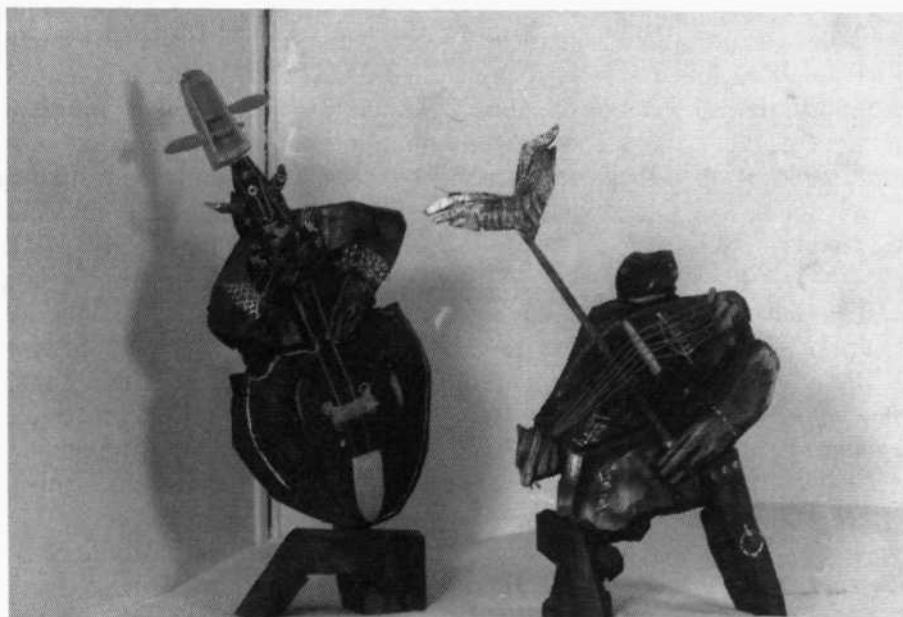
List bol napísaný na časti odtrhnutej tapety a znel: „Pán doktor, urobte niečo. Otec ma pred tromi dňami zmlátil tak, že mám modriny na celom tele, monokel pod okom, natrhol mi ucho, krvácala som. Všetko preto, že som bola na diskotéke a prichytil ma, ako sa vonku bozkávam s jedným chalanom. Zúril. Bol nepričiteľný. Zobral ma za ruku, odvliekol domov a tu ma bil, skoro celú noc na mňa kričal. Keď som už nemohla vydržať kopanie, fackanie, začala som sa mu vyhrážať, že to poviem polícii, lebo vidno rany. Vtedy ma priviazal reťazou o radiátor a reťaz zamkol. Kľúč má len on. Nechal mi voľné ruky, ale nemôžem ísť ani na záchod. Nevieť sa oslobodiť. Povedal, že pokiaľ mi nezmiznú modriny a rany, nepustí ma. Mala by som byť v škole. Nedá mi byť, pokiaľ mu nesľúbim, že nikomu nič nepoviem a nebudem sa viac vláčiť s chalanmi. A skoro celú noc na mňa kričal. Aj spávam tu na zemi, pri radiátore. Poobede, keď príde, odomkne ma na záchod, ale hneď zamkne na reťaz, alebo musím byť v izbe. Písať tiež nemôžem, to je len náhoda, že som sa dostala k peru a mohla vyhodíť von lístok. Na nohách mám železka — putá na jednom členku a druhý je reťazou zachytený o radiátor a spolu sú konce reťaze uzamknuté veľkou zámkou. Potrebova-

la by som vlastne dva kľúče — od pút a od reťaze. Ale tie nosí stále on. Keď príde, vypytuje sa ma, či už môžem slúbiť, či som si už veci rozmyslela. Keď poviem hej, ešte neverí. Nevieť odkiaľ, ale má doma aj obušok. Keď ma zobul a priviazal o radiátor, skúšal ma biť aj po päťach... Nikomu to nepravím, asi to málokto skúsil, príšerne to bolí...“

Týranie detí, ale aj ľudí vôbec, súvisí s ľudskou agresiou a zlom, súvisí s tendenciou a chuťou robiť zlo a neovládať tento pud, inštinkt, nedomyslieť dôsledky a necítiť bolesť druhého. Je to zraňujúca neempatia, hlúposť ponižujúca rod homo sapiens, nekultúrnosť, ktorá vyvoláva strach z prežitia tejto planéty. Kardinál Jozef Tomko pri preberaní čestného doktorátu Univerzity Komenského povedal, že najhoršie je mravné zlo, ktoré vlastne rodí zlo fyzické a iné druhy zla. Ján Pavol II. v encyklike „Veritatis splendor“ (Jas pravdy) upozorňuje na riziko spojenectva medzi demokraciou a etickým relativizmom, voľnosťou vysvetľovania a najmä uplatňovania vedomia slobody.

Z psychologického, poznávacieho a diagnostického hľadiska môžeme rozdeliť formy týrania na priame, aktívne fyzické alebo psychické týranie (bitie, nadávanie, výsmech, útoky) a na pasívne týranie, pri ktorom ide o zanedbávajúcu alebo zavrhujúcu výchovu, keď rodičia neuspokojujú základné fyziologické a psychické potreby detí. Príkladom môže byť zatváranie a izolovanie detí, zanedbávanie ich výživy, bránenie v spánku, vystavovanie zime a nečas a podobne.

Aktívne fyzické týranie zahŕňa telesné násilie, bitie detí, ich mu-

Brumkáč

VEĎ LEN POČKAJ, BASIČKA,
DOSTANEM SA NA KOBYLKU
VŠETKÝM NÔTAM, PESNIČKÁM.
ZAHRÁM VÁM O MALÚ CHVÍEKU.

čenie. Patrí sem aj fyzické ubližovanie deťom učiteľmi. Fyzickým týraním sa narúša niektorý orgán tela, narúša sa jeho funkcia. Tieto narušenia sa môžu dosiahnuť bitím, bičovaním, zrazením detí na zem, pálením cigaretami, a to aj na genitáliách (takýto prípad sa v súčasnosti zaznamenal na Slovensku), môže ísť o elektrické rany, striekanie vriacou vodou, bodanie, sečné rany, strelbu, nútenie, aby si dieťa ľahlo na frekventovaná ulicu, patrí sem aj nadmerné solenie a korenenie potravy atď. Vynaliezavosť v konaní zla nepozná hraníc a sadisti sa priam vyžívajú

vo vymýšľaní nových foriem ubližovania a mučenia. Zažívajú pritom väčšiu rozkoš ako pri bežných formách týrania a mučenia.

Aktívne psychické týranie sa uskutočňuje tak, že silnejšia osoba v medziludskom kontakte používa techniky a metódy, ktoré degradujú, ponížujú, dezintegrujú osobnosť. Patrí sem aj také techniky, akou je „brainwashing“ (vymývanie mozgov neustálymi intenzívnymi sugesciami, ktoré z človeka urobia poslušnú manipulatívnu hračku), „double — bind“ (situácia, keď sa človeku dávajú proti-

chodné príkazy, ktoré sa navzájom vy-
lučujú a ich nesplnenie je trestané).
Ďalej sem patria techniky zámerného
vyvolávania strachu, úzkosti, hrozby
trestom, zabitím, slovná agresia, neu-
stále ponížovanie, systematická práca
na zakomplexovaní človeka („si nu-
la“, „všimni si, aké si veľké nič...“,
„tvoj mozog vysychá...“)

*Žiadal som odbor sociálnych vecí, aby sa
išli pozrieť na danú ulicu, čo sa tam
deje, ale až po štvrtej, keď príde otec
domov, a nech veci vyšetria, že ide
o anonymné oznámenie týrania. Išli
tam dve ženy. Na druhý deň som dostal
informáciu, že im otec dievčiny najprv
vulgárne vynadal, vyhodil ich na chodbu
domu a potom ich fyzicky napadol. Jed-
nej dal zaucho, druhú strčil tak, že
spadla na schodoch a rozbila si hlavu.
Obe ženy podali na menovaného trestné
oznámenie. Večer som išiel na tú ulicu,
stmievalo sa, už bolo po daždi a bolo
chladno. Díval som sa dosť dlho, možno
hodinu, na oblok, z ktorého dievčina
spúšťala svoje správy pre tento svet.
Bola tma. Ticho. Len hluk mesta dotie-
ral do uší. Zazdalo sa mi, že počujem aj
ľudskú bolesť. Čakal som, či nepotrebu-
je pomoc. Pokúšal som sa odhadnúť, čo
asi Norika robí, či vôbec je doma. Čo
robí otec-tyran. Ale dom mlčal. Mláky
chladli do noci.*

Týranie detí vedie k ich neurotizácii,
učí ich agresívnemu správaniu, teda je
to vlastne predpolie kriminality. Týra-
nie vedie deti k citovej nezrelosti, emo-
cionálnemu ochladnutiu, nedôvere
k ľuďom, ale môže viesť až k takej
dezintegrácii osobnosti, ktorá skončí
psychiatrickým ochorením. Výsled-
kom týrania sú teda často ľudské ne-

podarky končiace na psychiatrii alebo
vo väzení. Následkom pasívneho psy-
chického týrania bývajú deti (podobne
ako „vlčie deti“) neschopné citových
kontaktov, intelektovo zanedbané,
morálne nezodpovedné, sociálne izo-
lované, čo je často diagnostikované
ako pseudodebilita alebo sociopatia.
Čím je dlhšie a intenzívnejšie psychic-
ké a fyzické týranie, tým sú horšie
následky v psychickom rozvoji dieťa-
ťa, tým je horšia aj predpoveď vývoja
do budúcnosti. Deti nemusia týrať len
rodičia, učitelia, vychovávateľia, ale aj
rozličné sekty, komunity. Častá je „ši-
kana“ nielen vo väzniciach a na vojne,
ale aj v školách a internátoch.

Najprv sa prijímala teória, že týra-
nia detí sa dopúšťajú len psychopatickí
rodičia, ľudia. Neskôr sa táto teória
rozšírila o poznanie, že tejto patolo-
gickej činnosti sa dopúšťajú aj ľudia,
ktorí nie sú psychopati, ale ktorí sú
hysterickí, neurotickí, labilní. V zá-
ťažových, náročných, provokujúcich si-
tuáciách sa nechajú tak vydráždiť, že
týrajú deti, sú agresívni a v tomto sta-
ve neraz spáchajú kruté, neľudské či-
ny, za ktoré bývajú odsúdení a ktoré
neskoršie olutujú. Psychopat neľutuje
svoj čin. Hysteric a neurotik ľutuje,
keď je neskoro. V najnovších prístu-
poch k štúdiu agresie, a teda aj týrania
detí, sa berú do úvahy predchádzajúce
vysvetlenia, ale pridáva sa aj tretí as-
pekt. V ňom ide o to, že agresívne
správanie je výsledkom interakcie
oboch strán. V našom prípade teda, že
týranie je aj výsledkom správania sa
detí k rodičom, nie je to len jedno-
stranný akt vzťahu rodiča k dieťaťu.
Provokujúce, nezrelé správanie detí sa
stáva v tejto interakcii spúšťačom pre
agresívne správanie ich rodičov, ktorí

slabo znášajú napätie a nevedia sa správať v provokujúcich situáciách. Pretože stúpa záťaž, podráždenie, neurobililita ľudí pod vplyvom modernej civilizácie, znižuje sa ich frustračná tolerancia k záťaži, a tým sa tvoria predpoklady pre častejšie a intenzívnejšie týranie a agresiu všeobecne. Dieťa ešte nie je zrelé, preto sa dá očakávať, že dospelý človek by mal skôr pochopiť tieto situácie a mal by na ne primerane reagovať. Podľa mnohých autorov podstatou zvládania záťažových situácií je správna výchova človeka, výchova jeho autoregulácie, ktorá, žiaľ, nie je docenená ani v rodine, ani v škole, ani v spoločnosti.

Noriku som stretol v lete na Šírave. V roztrhaných riflích sedela pri ohni, bola zafúlaná a v ruke mala pivo. Pove-

dala: „Však nikomu nepoviete, kde som. Už som z domu preč niekoľko mesiacov. Otec ma dal hľadať políciou. Nemám ešte osemnásť.“ Upila si a hľadela mi priamo do očí. Viem, čakala, kam sa prikloním. Zo stanu, kde spala, vyšli dvaja vojaci. Pozrela na nich, potom na mňa. Vedel som, že skúma v mojich očiach, čo som si ja prečítal z tejto situácie. Vedel som všetko. Spala s nimi, pila, žila si na slnku, v piesku, mohla plávať, behať, les jej kryl chrbát, vojaci otvor stanu, čas prichádzal ako vítaný hosť. Nepovedal som nič, aj keď to čakala. Nemala už modriny, ale ani sa nemalovala. Jej členok bez pút bol krásny. Naozaj som nepovedal nič. Len nenaozaj som precedil pomedzi zuby: „Daj sa mi napiť, je horúco.“ Usmiala sa. Bol to úsmev slobody, ktorá práve našla svoje miesto.

LITERÁRNE CENY VŠEOBECNEJ ÚVEROVEJ BANKY '94

Aj tohto roku sa udeľovali Literárne ceny Všeobecnej úverovej banky. Je potešiteľné, že pôvodná slovenská literárna tvorba si našla mecena, ktorý súťaž sponzoruje, i nadšeného spoluorganizátora v osobe M. Baloghovej z Mladých liet. Ukázalo sa, že nastúpená cesta je správna, lebo do súťaže sa prihlásilo oveľa viac vydavateľstiev a kníh ako v predchádzajúcom ročníku (21 vydavateľstiev s 54 knihami). A bolo z čoho vyberať! Mohli sme s radosťou konštatovať, že vychádzajú aj krásne upravené, ilustračne i edične náročné tituly a popri nich aj skromnejšie knihy — ba aj debuty. Dôležité je, že sa slovenské literárne diela neobchádzajú, ba niektoré vydavateľstvá „riskujú“ aj vydanie knihy celkom neznámeho autora. Odmenené knihy (aspoň v oblasti detskej literatúry) avizovali najaktívnejšie vydavateľstvá, ktoré so slovenským originálom pracujú už sústavne.

Z produkcie pre deti a mládež cenu za najlepšiu knihu získali:

Július Balco: *Strigôňove prázdniny* a vydavateľstvo Hevi;

Milan Rúfus: *Zvieratníček* a vydavateľstvo Tranoscius;

Kolektív autorov: *Päť prštekov na ruke* a vydavateľstvo Buvik.

Najpredávanejšou knihou boli *Nové povesti slovenské* od Milana Ferka z vydavateľstva Mladé letá, distribútor firma Pezolt.

Finančníci teda ako prví pochopili, že bez duchovnej sféry nemôže existovať ani materiálna, a tak ich iniciatíva prináša prvé výsledky. Dúfajme, že nasledujúci ročník bude ešte úspešnejší.

(mž)

Čím by sme boli bez Dobšinského?

Dni detskej literatúry 1995

JÁN BEŇO

Pozornosť okresu Rimavská Sobota venuje vláda i tlač, ale záujem účastníkov zájazdu, ktorý sa do tohto okresu a mesta vypravil ráno 4. apríla autobusom spreď bratislavského hotela Danube, nebol motivovaný týmito okolnosťami. Nesedeli v ňom ekonómovia ani sociológovia, ale obyčajní spisovatelia — autori kníh pre deti, vedno s nimi niekoľko knihovníkov, redaktorov a im podobných záujemcov, ktorí nemienili skúmať problémy najvyššej nezamestnanosti na Slovensku, postihujúcej tento okres, ale iba naplniť svojou prítomnosťou, akciami a vystúpeniami Dni detskej literatúry.

Tieto tri dni prišli do Rimavskej Soboty s predstihom — ako písala riaditeľka Okresnej knižnice Mateja Hrebendu Marta Čomajová v liste na ministerstvo kultúry: „Okresná knižnica s radosťou privítala neočakávanú ponuku na organizovanie tohto podujatia (náš okres bol zaradený na rok 1998). Akciu akceptovala aj Školská správa v Rimavskej Sobote, pedagógovia a najmä deti ZŠ okresu. Aj keď finančne nepripravení, s pocitom radosti a zodpovednosti sme sa pustili do zabezpečovania podujatia. Mimoriadne (na naše prekvapenie) veľkým ohlasom na akciu reagovalo a rozhodlo sa ju sponzorovať desať zväčša renomovaných súkromných firiem regiónu.“

Sponzori si zaslúžia, aby sme ich menovali, pretože bez nich by sa okresná knižnica nemohla postarať o dobrých dvadsaťpäť hostí z bratislavského autobusu, zabezpečiť päť výstav, veľké stretnutie tvorcov kníh pre deti s pedagógmi, knihovníkmi a čitateľmi, ktorého súčasťou bolo aj literárne pásmo Na krídlach rozprávky, ďalej Gemersko-malohontský literárny chodník, čiže exkurzia po kultúrnych a literárnych pamiatkach regiónu, celý rad spisovateľských besied na základných školách, IV. ročník detskej autorskej literárnej súťaže Zlatá krajina i vyhodnotenie literárnej súťaže žiakov ZŠ v maďarskom jazyku. Sponzormi boli teda: Pivovar Gemer, Potraviný Fehéř, Združenie miest a obcí Gemera, Mestský úrad Tornaľa, HZDS Rimavská Sobota, Sódovkáreň Rima, Záhradnícka a obchodná spoločnosť Mišurák, firma Tauris, čínska reštaurácia Šan-tung, Gemerské pekárne a cukrárne.

Kto pomáha kultúre, tomu treba želať dvojnásobný úspech v podnikaní!

Ludovít Kubáni, ktorý sa v Horných Zahoranoch roku 1830 narodil a ani nie štyridsaťročný v Rimavskom Brezove tragicky zahynul, napísal v liste Pavlovi Dobšinskému dňa 7. februára 1859: „Náš terajší svet sa za politikou pachtí, z krasoumy je mu nič.“

*Vchod do drienčanskej fary, v ktorej pôsobil Pavol Dobšinský
a v ktorej by malo vzniknúť Múzeum slovenskej rozprávky*

„Krasouma“ to ani dnes nemá na ružiach ustlané. Pred mnohými si darmo bude aj na kolená kľakať. Ak, pravda, za krasoumu nebudeme považovať všetko, čo sa tlačí a vysieľa, ale iba to, čo do skutočnej krasoumy naozajstne patrí.

Tentoraz však nie je potrebné hovoriť o politike s dešpektom. Bodaj by takej „politiky“ bolo čím viac, veď ona si s kubániovskou krasoumy celkom dobre rozumie. Hneď pri otvorení Dní detskej knihy skrášila prízemie knižnice výstava Tradičná detská hračka v Gemeri-Malohonte. Hračky a predmety drevené, z prútia, zo šúpolia, ba i z kukurice — šúflok ako základ, jedny zo šúfka vyrezané kolieska vpredu, druhé vzadu, a vozík je hotový. Vozík a pred ním, pred vitrínou, aj

jeho majster — starček z Kyjatíc. Lenže hračky vraj už dávno nerobí a jeho dedinka, v ktorej ho na druhý deň zbadám na dvore, vymiera, tak ako nejedna z gemersko-malohontských.

Hračky sú skôr na spestrenie, pretože nosné výstavy patrili knihám a ilustráciám: Svetová ilustrácia detskej knihy, Slovenské vydavateľstvá, Najkrajšie a najlepšie detské knihy na Slovensku 1990—1994. Tie najkrajšie, súťažou vyberané, na nej všetky neboli a najlepšie — jój, k takémuto „naj“ treba aj kus smelosti, ja by som ju nemal, čo ak som na tú alebo onú zabudol. Ale ináč nápad beriem, len by som ho uzemnil. Napríklad: „U nás, v OK R.S., najčítanejšie v rokoch 1990—1994.“ Kniha a pod ňou štatistické údaje. To by sedelo a vravelo,

hoci tie knihy by všetky neboli naj...

Teraz sa zoberme a podme ďalej. Iba kúsok — do Gemerského múzea, kde sa koná posledná vernisáž prvého dňa.

MARTIN KELLENBERGER — ilustrácie pre deti. Mladý sokolík, dovolím si ho nazvať tak, ako volali jeho nezabudnuteľného otca Ľubomíra, vyletel už vysoko a na oblohe slovenskej ilustrácie, predovšetkým detskej, sa už nejaké roky zreteľne vyníma. Aha, toto robil mladý Kelen (to zas podľa otca), kto iný? Glockov Kominárik, Malá víla Karola Péma, Moravčík.

Čo je pre ilustrátora text? Nie som povolaný odpovedať na takú otázku, iba si myslím, že vari niečo ako štartovacia plocha. Rozjazdová dráha. Alebo lešenie? Lešenie je síce vyššie, viac z neho vidieť, ale lepšie sa štartuje zo zeme. Kellenberger teda svieti a žiari, ponúka očiam farebné nápady a tvary, žiari a oživuje múzejné exponáty zo susedstva, spoza stien. Vtáci a vtáčikovia vo vitrínach dávno dolietali, zvery doskakali — tvory a deje na ilustráciách to majú ľahšie. Stačí malý kľúčik zvrtnúť doprava a všetko oživa. Ten kľúčik sa volá fantázia a netreba na ňu nijaký košík ani kufor. Nosíme ju obyčajne v hlave. Kto viac, kto menej, má ju tam každý.

Mladý sokolík je aj dobrý rozprávač. Svoje schopnosti preukáže na druhý deň, keď spisovateľská skupina sedí na javisku rimavsko-sobotského domu kultúry v polkruhu obkolesenom radmi žiactva, študentstva a početného učiteľsko-knihovníckeho zboru. Po literárnom pásme súborov DIVOSUD a PICTUS, v ktorom ožili Andersen, bratia Grimmovci, Božena Nemcová a náš Pavol Dobšínský, treba spustiť nepripravované a nenacvičované pás-

mo, ktorého inscenácia sa rodí rovno pred očami a ušami obecnstva.

Autorsky sa na ňom podieľajú — poradie, pravdaže, nezachovávam, takže najprv dámy — Klára Jarunková, Alta Vášová, Jana Šrámková, Dana Podracká. Ktorá tam ešte bola? Aha, Maľko a Kubko, teda Marianna Grznárová. Mužov je o čosi viac: Anton Habovštiak, Jozef Pavlovič, Peter Glocko, Ondrej Nagaj, Peter Holka, Ladislav Švihran. Zabudol som na niekoho? „O svojom kľúči k tvorbe“, tak znie téma, ktorej sa má každý autor držať, ale čo ak má niekto kľúče dva alebo tri? Jeden podá obecnstvu, druhý si nechá. Lebo tvorba, napríklad aj tá detská, sa člení a rôzni: mal som to šťastie či smolu, že som písal pre deti predškolského aj koncozákladnoškolského veku a okrem toho — próza spomienková, osobná, próza oveľa fiktívnejšia, o dnešných pre dnešných, autorská rozprávka, lietajúca na krídlach fantázie, rozprávka ľudová, ktorá mala najprv rozprávača a potom sa literárny autor turboval... Ale čo je na svete jednoduché?

Tým väčšmi závidím mladému sokolíkovi Kellenbergerovi, ako vyrastal s knihami a ilustráciami, priatelia-autori venovali knihy otcovi, chlapec čítal a pozeral, všeličo poznal, nepotreboval knižnice ako ja... Chlapec pred nami na javisku vyrastá na umelca, obecnstvo má zážitok a potom sa všetko zmení...

Príde rad na Janu Šrámkovú; keď som bola malá, bola som stará, veď som aj žila s babkou v starobinci, a teraz, čím som staršia, tým som mladšia... Skončí nám ako dojčiatko — ležúniatko? Jozef Pavlovič, otec mu kedysi kúpil husle, lacno, a sláčik, neskôr kupovaný, bol drahší. Ako to má sed-

liak pochopiť? Niet divu, že z tej prevrátenosti synovi akoby čosi zostalo... Anton Habovštiak, ach, ten sa nachodil za slovami po Slovensku! Toľko chodil, až si nachodil — nahonobil veľkú nošu rozprávok. Petrovi Glockovi je Muráň druhou Bratislavou. Nech mu to dlho vydrží! Dana Podracká nezaprela v sebe typ reflexívny...

Exkurzia po pamätných miestach môže byť aj vážna, s nádychom smútku a melanchólie.

Nižný Skálnik — Ján Botto. Posledný zachovaný dom Štúrovca na Slovensku. Rimavské Brezovo, tu naposledy vydýchol Ľudovít Kubáni. Rozhovor s dvoma malými Rómami pred klenovským domom, v ktorom vyrástol Vladimír Mináč. Kyjatice dali meno celej kultúre. Vykopalo sa tu takmer dvesto skrinkových hrobov, do ktorých sa pochovávalo žiarovým spôsobom. O Kyjatiaciach a kultúre po nich pomenovanej sa už polstoročie píše články a štúdie, a dedina vymiera. Obyvateľov ani nie deväťdesiat, pričom sú v okrese ešte aj menšie dedinky. Budikovany, Krokava, Lipovce, Ploské, Poproč, Ratkovská Lehota, Strelnica, Višňové... Opustené domy, detí menej ako šafranu, prestarnutí obyvatelia.

Kraskovo tiež nemá ani dvesto živých duší. Starý románsky kostolík nad dedinou zrekonštruovali tak odborne, že ľavý múr so vzácnymi maľbami nebezpečne vlhne.

Drienčany — tu farárčil Pavol Dobšínský, tu je pochovaný, tu stojí fara, v ktorej žil. Dom je dosť zachovaný, ale spustený a ošarpaný. Neprijíma návštevníkov, ktorí by si s úctou prezerali predmety a pamiatky spojené s menom muža, ktorý dal Slovensku večný zlatý poklad — jeho rozprávky.

A preto riaditeľka Marta Čomajová pri hrobe Pavla Dobšínského číta text nadácie nazvanej jeho menom, ktorá sa tu uvádza do života. „Venovať pozornosť kultúrno-historickému a literárnemu dedičstvu a odkazu regiónu... Postupne zachraňovať chátrajúce objekty po významných osobnostiach kultúry a literatúry... A bod tri, pre Drienčany najdôležitejší: „Prvotným krokom nadácie je záchrana neobývanej a chátrajúcej evanjelickej a. v. fary v Drienčanoch — najdlhšieho pôsobiska a miesta skonu kňaza, folkloristu, rozprávkara a spisovateľa Pavla Dobšínského a zriadiť v nej expozíciu dejín slovenskej ľudovej rozprávky.“

Chodím po miestnostiach fary, dívam sa okolo seba a predstavujem si, akoby sa to všetko tu, vo vnútri i okolo domu, malo zmeniť a ožiť.

Nie je možné, aby to nešlo. Nie je možné, aby sme na Slovensku nemali žijúci koreň svojho rozprávkového bohatstva.

Keď som bol o niekoľko dní po návrate z Rimavskej Soboty na besede v Piešťanoch, videl som podľa reakcie detí, že na túto nadáciu budú zbierať korunky.

Korunky od detí, stovky a tisícky od dospelých darcov a sponzorov. Veď čím by sme boli bez rozprávok? Čím by Slovensko bolo bez Dobšínského a bez Gemera-Malohontu?

Koniec bude priveľmi vecný, ale neviem si predstaviť iný. Adresa nadácie je: Okresná knižnica Mateja Hrebendu, Hlavné námestie 8, 979 80 Rimavská Sobota.

Finančné prostriedky možno zasielať na č. ú. VÚB a.s. Rimavská Sobota, 20331392/0200, IČO 31913695.

LIETANIE SRDCOM

Rozhovor so spisovateľom a kazateľom Danielom Pastirčákom o hľadani lásky k ľudom

Z času na čas sa na pultoch kníhkupectiev objaví kniha, ktorá sa stane spontánnym čitateľským sviatkom. O Damianovej rieke Daniela Pastirčáka to platí dvojnásobne. Jeho rozprávky o láske a večnosti signalizujú, že sa u nás hlási o slovo meditatívna rozprávka. A navyše, o tejto knihe možno povedať, že navonok i vnútorne pôsobí dojmom syntetického umeleckého diela. Prezentyje svojho tvorca ako výtvarníka, básnika a filozofa, ktorý svojím dosahom prekračuje hranice štandardnej umeleckej komunikácie. V jeho rozprávkach je zakódované naliehavé etické posolstvo, smerujúce k duchovnej renesancii človeka.

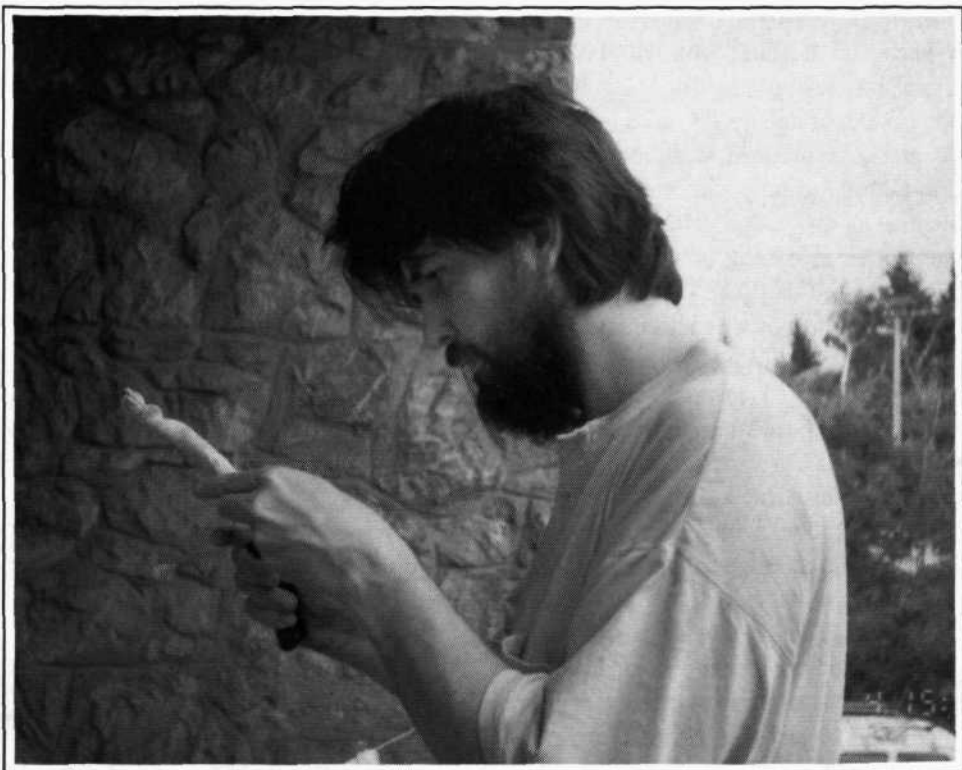
Ako literát, výtvarník a filozof harmonicky naplňate viacero foriem umeleckého sebavyjadrenia. Ste všestranne nadaný umelec, tvorivý, premýšľajúci človek. Kedy sa vo vás narodila rozprávka?

■ Rozprávka, pokiaľ sa dobre pamätám, bola so mnou od narodenia. Najprv spontánne, ako môže byť iba v detskej hlave, v myslí, ktorá ešte nekategorizuje, nepochybuje, len nerozdelene vníma viditeľný aj neviditeľný svet. Neskôr som mal sprievodcov, živých aj mŕtvych: starého otca, Andersena, Wilda, Hesseho, Lewisa, Tolkiena... Moja prvá vlastná rozprávka vznikla takto: asi pred štrnástimi rokmi som sedel v trolejbuse, ktorý prechádzal Americkým námestím. Rozvetvená križovatka bola prepĺnená autami, smogom a rachotom motorov. Zrazu (vtedy asi po prvýkrát) som si uvedomil sochu v čípe medzi starými stromami. Vyzerala ako fragment úplne inej skutočnosti, prekvapujúce zjavenie dávno minulého času. Kontrast medzi nezmyselným ruchom námestia a ne-

narušiteľnou stálosťou sochy mi vnukol tušenie príbehu, ktorý o desať rokov neskôr dostal meno Damianova rieka. Damianova rieka vznikla ako prvá z mojich rozprávok, narodila sa však ako (zatiaľ) posledná.

Vašu Damianovu riekou možno charakterizovať ako slovenskú renesanciu meditatívnej rozprávky. Pri jej čítaní si nevedoť spomeniem na Andersena a Hesseho. Akoby boli vašimi duchovnými bratmi. Andersen ako objaviteľ magickej kauzality zabudnutých vecí ľudského sveta, Hesse ako veľký iluminátor vesmírnej duše. Myslíte, že máte aj na Slovensku svojich literárnych spolupútnikov?

■ K Andersenovi a Hessemu som sa už priznal ako k sprievodcom, rád sa priznám aj k duchovnému bratstvu. Medzi slovenskými rozprávkarmi si viacerých veľmi vážim, spomínanú duchovnú spríbuzenosť však v oblasti písania neprežívam s nikým. Ak by som sa predsa len pokúsil označiť na Slovensku

svojich literárnych príbuzných, hľadal by som ich medzi autormi lyrizovanej prózy. V istom období na mňa silne zapôsobili prózy Dobroslava Chrobáka. Možno niečo z tajomnosti jeho textov vdýchlo atmosféru aj mojim rozprávkam.

Vaša predstava o celistvosti knihy (i tej vlastnej) je obohatená o výtvarný rozmer. Ste výtvarník — profesionál a svoju knihu ste si zilustrovali sám. K takým autorom patrí Exupéry, Tolkien, Hevier...

■ Výtvarnú formu knihy Damianova rieka som vytváral spolu so svojim priateľom grafickým dizajnérom Julom Nagyom. Spolu

sme snívali o tom, že vytvoríme „krásnu knihu“ — knihu ako jednotný celok, v ktorom by síce každá časť bola svojbytná, ale plný zmysel by nadobúdala len umiestnením v celku. Julovým ideálom boli stredoveké knižné kódexy, kde proporcie prázdneho a popisaneho priestoru, tvar a veľkosť písma tvorili s ilustráciami nerozdeliteľný celok. Chceli sme prosto urobiť knihu — šperk, knihu, ktorá by celá vyžarovala jednotným duchom spirituality krásna a tajomstva.

V tomto duchu som začal tvoriť prvé ilustrácie. Ako úplne prvú som urobil obálku, tá potom určila štýl ostatných farebných ilustrácií. Väčšinu z nich som tvoril pod starou čerešňou, v záhrade na samote, vzdialenej od najbližšej dediny asi hodinu dobrej chôdze

(miesto, na ktorom s rodinou už tradične zvykneme tráviť letnú dovolenku). Práve tieto prvé ilustrácie spod čerešne spôsobili, že sa kniha (na našu dobu príliš nákladná) nakoniec predsa len predrala na svetlo sveta. Stalo sa to takto: v jedno podjesenné nedeľné odpoľudnie k nám náš priateľ (úspešný podnikateľ) priviedol svojho priateľa (úspešného podnikateľa z Talianska). Úspešný podnikateľ z Talianska totiž u môjho priateľa videl jeden môj obraz a zdalo sa mu, že z neho vyžaruje „pozitívna energia“. Prišiel zistiť, odkiaľ sa tá „pozitívna energia“ v mojom obraze nabrala. Pri tej príležitosti si prezrel aj tri farebné ilustrácie k Damianovej rieke. Z ilustrácií na neho (podľa jeho vlastných slov) zavanulo toľko „pozitívnej energie“, že sa ma hneď opýtal, či by som knihu nevydal v taliančine. Samozrejme, že som súhlasil. Z talianskeho Damiana napokon nebolo nič, epizóda však inšpirovala priateľa (úspešného podnikateľa), a tak sa na svet narodil slovenský Damian.

Ilustrovanie knihy autorom textu obsahuje v sebe výhody aj nebezpečenstvá. Výhodou je istota, že autor nebude ilustráciami dezinterpretovať vlastný text. Autor určite zostane verný svojmu zámeru. Je však vystavený nebezpečenstvu, že bude v ilustráciách len opakovať, čo už povedal v texte. Môže sa stať, že svoje literárne obrazy znehodnotí tým, že sa ich pokúsi zobraziť v ilustráciách. Tomuto nebezpečenstvu som sa vedome snažil vyhnúť tak, že som svoje ilustrácie tvoril takmer nezávisle na texte. Textom som sa nechal len inšpirovať k atmosfére zobrazovaného, to, čo som však v ilustráciách zobrazil, dej textu neilustruje, ani nekomentuje. K farebným ilustráciám pribudli čiernobiele (chceli sme aj v typoch ilustrácií dosiahnuť čo najväčšiu rozmanitosť pri zachovaní základnej jednoty) a výsledok so všetkými chybami je na svete. To, nakoľko sa nám náš zámer podarilo naplniť, musia posúdiť iní.

Vaše rozprávky sa prihovárajú predovšetkým dospelému čitateľovi. Tolkienov citát z úvodu (O rozprávkach) však naznačuje, že filozofia rozprávky presahuje každé vekové vymedzenie. „Pre deti je možno lepšie, ak čítajú veci, ktoré presahujú ich schopnosti, ako keby čítali také, ktoré ich nedosahujú. Knihy, podobne ako šaty, deťom musia umožňovať rásť, ba viac, musia ten rast v nich podporovať.“

Nemáte pocit, že psychická ozónová diera, ktorá na nás v súčasnosti pôsobí, znižuje prah citlivosti a v tomto zmysle zasahuje už deti?

■ Pri všetkých pozitívach otvorenej spoločnosti (verím, že k nej napriek silným proti-prúdom spejeme) existujú aj isté negatíva. Kvalitná kultúra, a k nej samozrejme patrí aj literatúra pre deti, nemôže žiť len na základe mechanizmov slobodného trhu. Ak by to malo byť tak, o pár rokov nám zostanú len komerčné, priemernému vkusu a mysleniu nadbiehajúce knižky. Ideologickú cenzúru dnes do istej miery nahrádza cenzúra peňazí. Slovenskú detskú knihu, ktorá má dlhoročnú tradíciu kvality (textu rovnako ako ilustrácie), v prostredí voľného trhu takmer úplne vytláča zahraničný knižný brak. Slovenská kultúra ešte čaká na svojich altruistických sponzorov, bez nich spejeme k plytkej konzumnej pseudokultúre. Damianova rieka, napríklad, by nikdy neuzrela svetlo sveta, keby sa nenašiel úspešný podnikateľ, ktorého kniha nadchla natoľko, že sám od seba ponúkol finančné krytie všetkých nákladov bez očakávania zisku.

To, čo sa dnes deťom ponúka ako literatúra pre deti, vychádza z antitolkienovskej filozofie. Možno ju vyjadriť parafrázou známeho Werichovho výroku — *Já obdivuji ten optimizmus těch nakladatelství, jak oni věřej, že co čtenář (dítě), to blbec.*

V jednej z rozprávok (Náhrobný kameň s anjellom) píšete: „Ľudia žijú ako na úteku, nemajú čas vypočuť si ani vlastné myšlienky.“ Inde zasa nájdeme: „Časť jeho detskej duše, ktorá zostala nedotknutá temnou premenou, začala v ňom volať o pomoc.“ Myslíte, že dieťa v nás má šancu prežiť a preraziť pancier hluchoty?

■ Myslím, že na to, aby sme v dobrom zmysle slova zostali deťmi aj v dospelosti, musíme sa (ako hovorí Kristus) narodiť znova. Najťažším jedom otravujúcim myseľ v stave dospelosti je posadnutosť vlastnou dôstojnosťou. Človek sa prestáva správať slobodne len preto, že chce zapôsobiť na ostatných. V každej spoločnosti sám seba vníma cez hodnotiaci pohľad ostatných. Jeho tvár sa čoraz viac začína podobať maske. Túžba po dôstojnosti je neresť zrodená z obcovania túžby po láske s pýchou. Pýcha v nás musí zomrieť. Z jej smrti sa zrodí to nové nesmrteľné dieťa, ktoré vie, že je milované Večnou Láskou. Dieťa v nás má takto možnosť prežiť nielen prázdnotu prítomného dňa, ale aj temnoty smrti.

Vo mne sa to večné dieťa narodilo, keď som mal dvadsať. Prebudilo sa k životu v jednu májovú noc v maturitnom čase, keď do môjho osamelého sveta vstúpil Boh. To Božie dieťa sa zjavuje aj v knihe mojich rozprávok. Zjaví sa vám v príbehu hľadajúceho chlapca Damiana, nájdete ho v tajomnej agónii vzbúreného mladíka či na osamelom ostrove vo vnútri muža, ktorému láska pomohla porozumieť večnosti.

Niekedy nadobúdam pocit, že vzťahy medzi ľuďmi sa začínajú neprirodzene materializovať. Aj tie najposvätejšie, aké by mali vládnuť medzi rodičmi a deťmi. Vaše rozprávky umelecky potvrdzujú zmyslupnosť našej cesty k vlastnému človečenstvu. V Damianovej rieke píšete: „Človek je zvierajú na polceste k nebu,

Tanečník

KTO MÁ V SRDCI,
TEN ZATANCUJE AJ NA JEDNEJ NOHE!

zvíra s hviezdou v srdci.“ Mravný náboj rozprávok a ich sugestívna metaforika poskytujú nevšedný čitateľský zážitok. Pripravujete pre vašich priaznivcov niečo nové?

■ Skôr než pospomínam literárne projekty, o ktorých snívam, považujem za potrebné podotknúť, že ide skutočne len o sny. Iba čas ukáže, ktoré z nich boli reálne. V súčasnosti robím posledné úpravy na knihe básní, ktorú by som v najbližšom čase rád publikoval. Kniha sa pravdepodobne bude volať „Tehlim“. Ďalšia kniha, ktorú pripravujem, je úplne z iného súdka. Mala by mať faktografický a analytický charakter. Cieľom knihy je zmapovať, analyzovať a do širších súvislostí

začleniť vznik, vývoj a pôsobenie hnutia verejnosti známeho pod menom „Hnutie nového veku“. Na oboch knihách v súčasnosti skutočne pracujem. Spomeniem však aj zopár knižiek, ktoré zatiaľ žijú len v rovine vzdialených predstáv. Patrí medzi ne napríklad ďalšia kniha rozprávok. Štýlovo aj zámerom by mala nadväzovať na Damianovu riek. Snívam i o trilógii dlhších noviel, v ktorých by sa surovo reálne aspekty života prelínali s duchovnými a mystickými rozmermi, prsto niečo medzi rozprávkou a realistickou poviedkou. Napokon, chcel by som napísať knihu, ktorá by skutočne bola určená deťom, tým maličkým, keďže Damianova rieka je určená viac starším čitateľom ako deťom. Kniha by mala mať charakter reportáže z našich (t.j. + moje tri deti) výletov do rozprávky. Výlety do rozprávky u nás prebiehajú nasledovne: ľahneme si na posteľ, zhasneme svetlo, zavrieme oči, povieme si „hop“ a skočíme do rozprávky. „Čo vidíš?“ spýtam sa povedzme Damiana, Deborky alebo Jonatána. Damian, Deborka alebo Jonatán odpovedajú dajme tomu: „Vidím jazero, ostrov a na ňom tábor škriatkov“. Tak sa rozprávka otvára, v tej chvíli nikto nevie, kam nás doveďie. Záznam našich rozhovorov počas cesty rozprávkou chcem nahráť na diktafón a tak naše zážitky pretransformovať do knižky. Chodením do rozprávok v našej rodine nahrádzame televízor, čím odrážame atak konzumnej spoločnosti na dušu našich detí. Možno by takáto kniha mohla inšpirovať nielen deti, ale aj ich rodičov.

V súvislosti s hnutím Nového veku a s hľadaním životnej pravdy sa vynára otázka, do akej miery si človek v dnešnej dobe môže dovoliť byť optimistom...

Hoci pracujem na príprave knihy o hnutí Nového veku, nezdieľam vieru jeho pria-

mych stúpcov. Na postoji k tomuto hnutiu sa dnes mnohí ľudia polarizujú na nekritických stúpcov na jednej strane a nekritických odporcov na strane druhej. Moja kniha bude pokusom o nezaujatý príspevok do diskusie.

Hnutie Nového veku predstavuje pozitívny hlas, pokiaľ pomenúva závažné problémy industriálnej, sekulárno-humanistickej západnej civilizácie. Riešenia, ktoré navrhuje, sú však, podľa môjho názoru, priveľmi iluzívne a skratkovité. Domnievam sa dokonca, že keby sa ich nejaká politická sila pokúsila presadiť do života, vznikol by tu nový typ ideologickej totality.

Za najväčšiu ilúziu v myslení hnutia New Age považujem bezhraničný optimizmus v hodnotení človeka. Od humanistického optimizmu, v ktorom je človek (miera všetkých vecí) považovaný za prirodzene dobrého — deformovaného iba zlými spoločenskými štruktúrami —, myslenie Nového veku robí ďalší krok a dochádza k presvedčeniu, že človek je vo svojej najhlbšej podstate Boh so všetkými božskými atribútmi.

Ja človeka považujem za bojisko, na ktorom sa zápas medzi dobrom a zlom odohráva. Neverím v ľacné psychologické cesty k duchovnu. Svet vnímam ako proces, v ktorom ľudské bytosti majú možnosť cez radosť a utrpenie, cez víťazstvá aj pády dospieť k miestu, kde sa im zjaví Milosť Absolútnej Lásky. Tá Láska bola do dejín tohoto sveta zasiata v tú noc, keď vtelený Boh umieral na kríži, a v to ráno, keď ako prvý nebeský človek opustil záhradný hrob. Túžim po zjednotenom svete, ale nie som natoľko naivný, aby som nevedel, že pokiaľ tu bude existovať čo i len štipka zla, hoci len malý kúsok ego-centrizmu a pýchy, svet zostane rozdelený. Môj pokoj uprostred tohto rozdeleného sveta pramení z dôvery ku Kráľovi, ktorého kráľovstvo nie je z tohoto sveta.

Príprava EUBICA KEPŠTOVÁ

Väčšina Pastirčákových rozprávok je o hľadaní čistoty, lásky, užitočnosti ľudí pre ľudí. V jeho príbehoch nevíťazí iba dobro nad zlom, je v nich čosi navyše, víťazstvo ducha a duchovnosti nad ničotou sveta bez lásky a viery. Sú utkané ako gobelíny z nitiek a vlákien čarovných slov a obrazov, až sa čitateľovi zdá, že niekedy namiesto viet počuje tóny hudby, čím chcem povedať, že sa v nich tajomným spôsobom prelínajú takmer všetky druhy umenia.

Dušan Dušek

Dobro a zlo v Pastirčákových rozprávkach nevystupuje v nejakej konkrétnej podobe. Zápas, ktorý sa tu odohráva, je zápasom o dušu človeka, o to, čo je neuchopiteľné. A tak aj rozhodujúca sila, zachraňujúca sila, zachraňujúca ľudskú dušu, nedisponuje mocenskými prostriedkami. Víťazstvo prináša človeku bezmocná sila lásky.

Pastirčákova rozprávka je neobyčajne jemná. Veď ide o dušu človeka, a tá nemá podobu senzúálneho sveta. Pritom však je Pastirčák platonikom s vyvinutým zmyslom

pre krásu predmetného sveta, pomocou ktorého stvára ideálny svet. Jeho videnie má vysokú estetickú hodnotu, ktorú stupňuje až do krajnosti.

Milan Hamada

DANIEL PASTIRČÁK sa narodil 29. 1. 1959 v Prešove. Študoval na SUPŠ v Košiciach. V máji 1977 spolu s ďalšími priateľmi usporiadal výstavu, kvôli ktorej bol vylúčený zo školy. Po období, v ktorom vystriedal niekoľko zamestnaní (pitevný zriadenec, žeriavnik, aranžér), školu ukončil na bratislavskej SUŠP. Toto obdobie bolo preňho významné aj vnútorne.

Po ukončení školy pracoval v mestskej galérii. Študoval reštaurovanie na dvojročnej nadstavbe a teológiu na SEBF v Bratislave.

V súčasnosti pôsobí ako kazateľ Cirkvi bratskej v Bratislave. Popri duchovnom poslaní sa venuje výtvarnej a literárnej tvorbe. Je ženatý má tri deti.

Publikoval verše a eseje v Slovenských pohľadoch a Tvorbe T.

OSIREL DETEKTÍV KUKLIŠKO. 24. decembra 1994 zomrel publicista a spisovateľ **EMIL SVETOŇ** (narodil sa 16. marca 1923). Do literatúry sa uviedol dramatickými textami a poviedkami. Ťažisko jeho literárnej aktivity spočíva však v tvorbe pre deti, v ktorej sa venoval málo frekventovanému detektívnemu žánru. Z jeho štyroch detských kníh — *Vak bez majiteľa* (1966), *Záhľadná hra kociek* (1968), *Tajomstvo pod viaduktom* (1970) a *Hore ruky, autičkáři* (1973) —, v ktorých detský detektív Kukliško s úspechom konkuruje svojim veľkým detektívnym vzorom, sa najčítanejšou stala detektívka *Vak bez majiteľa*. Svetoň v nej malého čitateľa zaujal tým, že dobrodružno-detektívny príbeh zasadil do autentického detského prostredia. Jeho možnostiam prispôbil veľkosť „zločinu“, pričom detského čitateľa si získal aj humoristickým podtónom, ktorým svoje detské postavy a ich detektívne ambície zúsmevnil.

(os)

ROZPRÁVKY o láske a večnosti

VIERA ŽEMBEROVÁ

Daniel Pastirčák sa uviedol, ako napovedá jeho krátky autorský profil v prvotine Damianova rieka, veršami a esejami na stránkach Slovenských pohľadov a v Tvorbe T.

Knižnú prvotinu rozprávok o láske a večnosti — Damianova rieka — tvorí pätnásť textov, ktoré autor rozčlenil do troch pravidelných útvarov. Pritom všetkým ponecháva exteriér rozprávkového žánru. Ale i toto, tak ako mnohé iné danosti Pastirčákovho textu, sú len alúzie na tradičné a osvedčené, či až rutinne vžitú predstavu o rozprávke a jej kultúrnom účinkovaní. Pri vedomej Pastirčákovej žánrovej hre na rozprávky sa odvolávame na aktualizované príbehy a konflikty plynúce zo stretnutia sa dobra so zlom, krásy so zákernosťou, na mýtické rozprávanie o uctení si spravodlivosti, múdrosti, staroby, čo prekračuje rozprávkový literárny text a vstupuje do vedomia a činnosti jej čitateľa.

Prvé zoskupenie rozprávok o láske a večnosti vytvorili v Pastirčákovej Damianovej rieke dvojice: námorník-loďka, obraz-duša, orgován-muškat, harfa-meč, hvezdár-lutna a priama príbuznosť ich zviazala aj do kompozičného a významového celku zlučovacou spojkou a. Prosté „a“ sa stalo putom, premostením, cestou, dotykom medzi kontrastnými činiteľmi deja v jednotlivých príbehoch.

V empirii aj literatúre dávno využívané následky, ktoré plodia pýcha a hlúposť, spojili do vrstviacich sa — akoby monopribehov — rad aktuálnych podobenstiev o dokonalosti, duchovnej tvorivosti a danosti človeka a o potrebe pokory pred ňou. Aktualizované, ústrednou myšlienkou jemne komponované nevtieravé podobenstvo o malosti a nepoučiteľnosti človeka.

Napokon ide len oň, o uvedomenie si a rozvinutie údelového podobenstva, ktoré čaká na skúsenosť a porozumenie čitateľa: na dokonalosť, éterickosť, na krásu, čas, cit, v súhrne teda na pamäť duše. To všetko sú adresné, nevtieravé a verbálne mimoriadne kultivovane uchopené odkazy, či už patria človeku, alebo ušľachtilemu predmetu. Duch v Pastirčákových rozprávkach poznáva, zvažuje, ustupuje aj preto, lebo patrí len jednému-jedinému, ktorý pochopil múdrosť času. Lenže ten jeden-

-jediný spomedzi nás mnoho nezmôže pri premene zla na dobro, no nemálo dokáže pri odkrývaní múdrosti, ktorú duša-duch-pamäť času skrývajú v sebe.

Prvý útvar Pastirčákových rozprávok považujeme za najvydarenejší pre svoju sústredenosť, jemnosť videnia a emotívnosť vyjadrenia transparentného zla v poznaní, charaktere, mravoch i dejinách ľudského sveta.

Druhý blok vznikol z rozprávok s predložkou „o“. O písťalke, šašovi, kráľovi, ceste, večnosti, o láske. Rozprávky v tomto bloku ťažia z čitateľových kultúrnych alúzií na svet, možnosti a zákonitosti literárnej rozprávky. Smerujú k múdrosti, teda k rešpektovaniu tejto danosti získanej z plynúceho času, z udalostí v ňom a z napredovania ľudského poznania i múdrosti ľudskej pokory.

Tretiu časť textov tvoria tie, v ktorých sa dôraz kladie na významovú a kauzálnu väzbu medzi substantívami, povedzme: zem voči básni, kameň voči anjelovi, dievčatko voči kriku. Gradácia filozofickej substancie Pastirčákových rozprávok vrcholí a stáva sa transparentnou. Ide o rozprávky-ponaučenia. Čitateľ má vedomie o napažení Pastirčákovskej rozprávky na časť Andersenových rozprávok, ktoré

pozná z nedávneho vydania *Lístoček z neba* (1993).

Pastirčákovské príbehy-rozprávky sú smutné, a nie čarodejné, sú ponorné, a nie zábavné. Vtrhla do nich zloba, deštrukcia a škaredosť. Sú nerozprávkové, už aj preto — a je v tom, nazdávame sa, myšlienkový zámer i metaforický zmysel a podnet na ich vznik —, lebo autorova spoločenská realita víťazí nad literárnou rozprávkovou fikciou! Príbehy sú presýtené transparentnými gnómami, známymi a spoločenskou tradíciou oddávna odovzdávanými; hoci aj o tom, že „ľudia žijú ako na úteku, nemajú čas vypočuť si ani vlastné myšlienky“. Pastirčákovské príbehy aj s ich exploatovanými zrnkami univerzálnej múdrosti chápeme ako výzvu na postátie, ako upozornenie, či až varovanie, že všetko, o čom hovorí, je nablízku každému z nás. Pastirčákovské rozprávky o láske a večnosti rozprávajú o tom, ako sa prosté veci — sloboda, talent, schopnosť, detstvo, rodičia, dobrota, obetavosť — môžu v živote jediného človeka všelijako krútiť. Napovedajú, že približovať sa k životu už len cez priamočiarosti návykov sa nedá a nestačí to.

DANIEL PASTIRČÁK
Damianova rieka

Bratislava, AF, s. r. o. 1993,
1. vyd. II. Daniel Pastirčák, 118 s.

NÁMORNÍK A LOĎKA

Daniel
Pastirčák

Brieždenie sňalo z neba nočné závoje. Odhalené nebo bolo modré a skaly pod ním biele ako soľ, ktorou sú po tisícročia obmývané.

— Nevystupuj na mňa, námorník, — riekla loďka.

Jeho mocné ruky, ktoré prali siete v plytkej vode medzi skaliskami, na chvíľu znehybneli.

— Nedotýkaj sa ma. Mám vlastné túžby. Mám vlastné sny. Hnusia sa mi tvoje ťažké dlane, tvoje násilnícke ramená. Dlho si ma ponižoval. Nechaj ma dnes odísť samotnú.

Keď rozprestrel siete oproti slnku, zostúpil do mora. Hrdzavú kotvu vymanil zo skalnej rozsadliny, vyhodil ju na palubu a pomaly odchádzal mokrými chodidlami po hrejivom piesku. Loďka bola voľná.

Lakovaný trup sa v miernych vlnách prevažoval ťarbavo ako kačka. Už uplynul deň a loďka ešte stále nestratila pevninu z dohľadu. — Prečo to ide tak čertovsky pomaly? Hej, čierna noc, keď prichádzaš, príď na divých víchroch! Rozdúchaj moru sipiace krídla vln! Ako dlho ešte budem čakať, kým ochutnám závratnú slasť slobody?

Noc však prišla pokojná, dôstojným tichým krokom kráčala po lesklej dlažbe oceánu. Na čiernom saténovom rúchu jej žiarili briliantové náhrdelníky. Z nadmračnej výšky osvetľovali plachetnicu, knižnicu sa ako príznak pod bezoblačným nebom.

— Kam ťa máme zaniest? — šelestili vlny nad ránom, keď sa z juhu zdvihol tichý vánok.

— Konečne, — pomyslela si loďka. Obzrela sa na pravo, obzrela sa naľavo, potom dopredu a dozadu, no uzrela len nespočetné brázdy vln.

— Neviem, — povedala bezradne. — Je to tu všetko také rovnaké, také pusté...

A dni sa míňali. Všetky boli rovnako dlhé, rovnako mokré, rovnako belasé a slané.

— Kam ťa mám zaniest? — opýtal sa vietor. Tak dlho očakávaný. Tancoval zrazu vedľa nej po spenej vode. V diaľke zazrela úzky tmavý pás, jediný záchytný bod v tej vodnej pustatine.

Daniel
Pastirčák

NÁMORNÍK A LOŽKA

— Tam, vietor, drahý priateľ, dopredu, k neznámej zemi v diaľke pred nami.

— Rozprestri teda plachty, loďka, a ja sa do nich opriem svojím chladným hrudníkom.

— Nemôžem rozprestrieť plachty, vietor, veď nemám ruky človeka. Zdvihni vlny a na ich dlaniach ma vezmi k pevnine.

— Uchop teda kormidlo a ja zobudím vlnobitie.

— Nemôžem uchopiť kormidlo, veď nemám dlane ľudí.

— Ako ti mám pomôcť? — riekol vietor. — Ja musím ísť vlastnou cestou. Nemôžem letieť s tebou k pevnine a vlny, tie pôjdu so mnou. Ak nemáš ani plachty, ani kormidlo, iní vyberú smer, ktorým poplávaš.

Pred súmrakom sa mraky sklonili k hladine. Na krvavých čelách niesli znamenie búrky. Odrazu jazyky bleskov oblízali prázdnu palubu. Rachotiaci jazdci neba hnali loďku čiernou diaľavou, kým nenarazila na bralo a sácaná vetrom neuviazla v piesčitej plytčine.

Tak plynuli dni, spájali sa v týždne, a tak plynuli mesiace. Z blízkej pevniny doliehali k loďke slabučké ozveny spevu. Nikdy sa už odtiaľ nepohne! To je koniec vysnenej cesty? Čajky a kormorány sa zahniezdili v dierach vraku. Každé ráno ich videla odlietať. Trepot ich slobodných krídel bol pre ňu výsmechom.

— Keby tu bol námorník, — vzdychla si loďka.

Prišiel. Zviazal ju lanami a odtiahol k pevnine. Dlhé týždne opravoval diery v trupe. Vymieňal palubné dosky, tmelil smolou a obnovoval starý lakový náter.

Jedného rána sa znovu ocitla na vode. Ako šťastne sa cítila hojdaná vlnami, ale aká neistá... Námorník zložil ťažké vence sietí na provu. Ale až keď na ňu doľahla farcha jeho krokov, začala sa cítiť slobodná.

— Už nikdy ma neopustí, námorník, — riekla.

SADROVÝ JONATÁN

Daniel

Pastirčák

Sochár domodeloval posledné detaily a hlinený model sochy odliadol do sadry. V nasledujúci deň ráno na pracovnom stole pri záhradnom jazierku rozpínal krídla veľký biely vták.

— Pozrite, cudzinec, — povedala labutia mať svojim labutím deťom.

— Cudzinec, — zopakovali deti a vnorili hlavy pod hladinu medzi rozkvitnuté lekná, čo vyzeralo ako poklona.

Popoludní prileteli morské čajky. Najprv si nového vtáka ani nevšimli. Postupne sa ich však pod pracovným stolom zhromaždila celá kopa a zvedavo si ho prezerala.

— Nie ste náhodou Jonatán Albatros? — Čajka, ktorá sa odvážila až na roh stola, zdvorilo zložila krídla.

— Mnoho som o vás počula. Zámorskí vtáci, ktorí z času na čas navštívia naše pobrežie, rozprávali o vás neuveriteľné príbehy.

— Iste, — odpovedal vták blahosklonne.

— Je to pravda, — osmelila sa iná, — že dokážete vyletieť až nad mračná?

— Pravdaže, — odvetil okridlenec zo svojho majestátu.

— Senzačné, fantastické, — pišťali čajky a perie sa im šuchorilo. Čajka, ktorá rozhovor začala, pricupkala až k nohám vtáka.

— Čítala som vašu poslednú knihu Lietanie srdcom, — smelo sa pozrela hore, odkiaľ na ňu hľadeli dve meravé oči.

— Neviem, či som jej úplne porozumela. Ako ste to mysleli s tým prenášaním vedomia do kĺbov a pier krídel. Skúšala som to, ale nebolo to ktoviečo. Nemohla by som to niekedy skúsiť pod vašim vedením?

— Pravdaže, — odvetil vták ticho.

— Aký taktný, — šuškali si čajky. Bolo v tom však viac hnevu voči bezočivej čajke ako obdivu voči veľkorysému vtákovi.

— Zdržite sa tu dlhšie? — vyzvedali viaceré.

— Možno by ste sa tu mohli aj usadiť, — mienila ktorási.

— Dá sa tu žiť pomerne slušne a každý musí predsa myslieť aj na starobu.

— Nech je naším starostom, — navrhol ktosi.

— Vaša múdrosť, kultúrna rozhladenosť a svetový letecký profil vás priam predurčujú na angažovanosť vo verejnom živote, — zaškriekala čajka s novinárskym nadaním.

— Zvolávam verejnú občiansku schôdzu, — rozhodla čajka, ktorej doteraz patril úrad starostu.

— Zasadneme na hornej terase v skalách nad mestskou plážou.

— Iste, — povedal sadrový Jonatán a pokúsil sa vypäť ešte vyššie. Báľ sa, aby nezbadali jeho nemohúcnosť.

Spoza rohu ateliéru vybehol figliar vietor, oprel sa do meravých krídel, rozhojdal sochu tak, že sa prekopícala cez okraj stola a vták sa rozprskol v tráve medzi vyľakanými čajkami na niekoľko beztvarych kusov.

— Podvodník, podvodník, — kričali čajky. Najstaršia, ktorej patril úrad starostu, vyhlásila: — Ja som to vedela, — zvolala, — mne to bolo

od začiatku jasné, dnes nemôžete veriť nikomu. Nechcela som zdôrazňovať samu seba. Len preto som hneď nepovedala, čo si myslím.

V podvečer prišiel k stolu sochár. Rozbité kusy pozbieral a celý večer ich lepil sadrovým mliekom. Jonatán mal pocit, že letí dlhým, temným tunelom. V tme okolo neho sa mihali svetielkujúce oči, klepotali vtáacie zobáky.

„Rozprávali o vás neuveriteľné príbehy...“ „Dokážete vyletieť až nad mračná...“ „Čítala som vašu poslednú knihu...“ „Fantastické.“ „Pod vašim vedením...“ „Senzačné.“

Škrekotavé hlasy rozozvučali tunel neznesiteľnou ozvenou. Neprirodzené dlhé vtáacie krky sa za ním natahovali ako telá hadov vzrušené tónmi zaklínačovej pišťalky. Z akéhosi vzdialeného bodu pred ním prilietal sem prúžok bledého svetla. Ako letel v ústrety rastúcemu svetlu, divé vtáacie oči a zobáky sa stratili v tme. Zaplavila ho radosť zo slobody.

„Všetko je jasné,“ pomyslel si s úľavou.

„Už ma nebudú považovať za legendárneho vtáka. Už vedia, kto som, bezmocná sadrová napodobenina. Aké je to únavné, tváriť sa, že lietam, zatiaľ čo ťažké telo je prikované k zemi.“

— Musíš byť pretvorený, aby si mohol trvať, — Jonatán začul na konci tunela sochárov hlas.

Svetlo rástlo, napokon sa pred ním prudko rozostúpilo, až Jonatán úplne precítol a uvedomil si, že stojí v záhrade na podstavci, vedľa bloku bieleho mramoru.

Sochár pracoval takmer celý mesiac, denne odrážal nové kusy z kamenného tela a odkrýval v mramore tú istú podobu, toho istého vtáka, ktorý stál na podstavci pred ním. Ako bola boľavými údermi vyslobodzovaná socha skrytá v kameni, pomaly sa vytrácal život zo sadrového modelu a s čoraz väčšou intenzitou sa rodil v novej mramorovej podobe.

Vonku na daždi sadra zvlhla, zvetrala, pokryla ju pleseň. Keď bola socha hotová a zo sadrového modelu sa vytratil posledný zlomok života, sochár rozbil model na kusy a vyhodil ho do kontajnera pred domom.

Novú sochu osadili na námestí. Stála tam na letnom slnku a v tichom vetre vzpínala krídla k bezmračnému nebu. Kdeľ čajok letel ponad námestie k moru.

— To nie je vták, je to len kus bielej hliny, — volali. — Tvári sa, že vzlietne, no nikdy to nedokáže.

— Ani sa mu neprihovárajte, — napomínali vtáci rodičia vtáacie deti.

Večer sochu osvetľovali tri veľké reflektory. Architekt mesta ich rozostavil tak, aby ľudia aj v noci mohli obdivovať najjemnejšie detaily vzácnej sochy. Často sem prichádzali študenti z neďalekej sochárskej akadémie a vzletnými slovami hovorili o majstrovstve sochára, ktorý vtáka vytýsal. Jonatán v takýchto chvíľach zakaždým pocítil nával skrytej sily. Jeho duša sa v okamihu vzniesla vysoko nad mračná večernej oblohy. To boli jeho krídla: krídla majstrovej slávy. Bude sa na nich vznášať aj po mnohých rokoch, keď už nebude žiť nikto, kto by sa mohol rozpamätať na sochárovu záhradu, jazierko a čajky, ktoré tam často prilietali od pobrežných skál.

Daniel
Pastirčák

SADROVÝ JONATÁN

KRISTA BENDOVÁ

Brumlíčkove rozprávky

Bratislava, Buvik 1994. 1. vyd. Il. **Peter Cpin**, zodp. red. **Mária Števková** a **Daniel Hevier**. 64 s.

Meno spisovateľky Kristy Bendovej sa v predstavách detských čitateľov a ich rodičov (odchovaných na Bendovej knižkách) spája s humorom, dôvtipom a nekonečnou vynaliezavosťou. Pani spisovateľka vedela, že svet zvierat je deťom veľmi blízky, a preto s príslovným elánom a briskným fantazijným potenciálom hľadala ich spoločné paralely. Takáto je aj knižka medvedíkovských Brumlíčkových rozprávok.

Sú to rozprávky „na pohladkanie“. Mäkučké a teplé, veselé i roztapašné ako medvediatá. Je to malá detská „medvedológia“. Knižka je príťažlivá už na pohľad. Ilustrácie Petra Cpina vnútorne korešpondujú s textom, sú nápadité, milé, „kamarátske“. I predsádka je dvojstrana, ktorú možno „čítať“. Okrem vyplnenia osobných údajov (Kto dostal túto knižku, od koho, kedy) si tu dieťa môže preštudovať dvadsaťštyri maličkých medvedíkov, z ktorých každý je celkom iný.

Prvá rozprávka je príbehom medvedíka, na ktorého neúčinkuje zimný spánok, a preto, aby sa nenudil, sám si spieva uspávanky a rozpráva medvedíkovské rozprávky. Takto uvádza čitateľa do série siedmich medvedích dobrodružstiev. Pre všetkých z nich je charakteristická „mierumilovnosť“. Môžeme ich ponúknuť už tým najmenším čitateľom bez obáv, že sa na jej stránkach stretnú s agresiou. Všetky konflikty i represálie prebiehajú v rovine, ktorá nenaruša optimistické a umiernené naladenie čitateľa a pritom mu prináša pocit plného zadusťučinenia.

Šarkan Ladoprask neskončí klasickým štátim dvanástich hláv: princ Srieňovlas

ho posype soľou a premení ho tak na kaľuž špinavej tekutiny. Podobné je i riešenie takmer „detektívnej“ rozprávky O kolegovi Macíkovi. Dievčatko Elenka si únos svojho Macíka vyrieši po svojom. Na agresiu neodpovedá agresiou, lež vynaliezavosťou, dôvtipom. Aj Macík z tejto dramatickej udalosti vyviazne celkom prijateľne — s masťným fľačikom na ušku.

V rozprávkach nie je ani náznak mentorstva a pritom každá z nich v sebe skrýva zrníčko poznania či skryté náznaky riešení a postojov k rôznym životným situáciám, v ktorých sa dieťa každodenne ocitá. Bendovej rozprávky sú modelom pozitívneho životného postoja, ktorého podstatou je humorný nadhľad a optimizmus. Nemyslím si, že by takýto prístup deti neprimerane rozjemňoval alebo dokonca rozmaznával. Práve naopak. Akútne im chýba. Deti majú nárok na osladenie horkého lieku. Ak ich to naučíme v detstve, budú si vedieť život „oslaďiť“ aj v dospelosti.

Krista Bendová je majsterkou verbálnej situačnej komiky, slovnej hračky, netradičnej humornej asociácie. Preto nás ani neprekvapuje, že napriek zaradeniu Brumlíčkových rozprávok do mladšej vekovej kategórie nájdeme v nich nápadné komplikované slova (garmišpartenkirchen, Nanukodonozor, mrákotizácia, Nitrifikácia, spolumakromackovia a ďalšie). Možno by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že budú dieťaťu spôsobovať problémy pri čítaní či porozumení. Aj tu však platí známe pravidlo „všetko s mierou“. Tieto slová sú v knižke roztrúsené v primeranom zastúpení. Vzbudzujú pozornosť, zvedavosť, provokujú aj čitateľa-začiatočníka prebrúsiť si na takýchto slovných extravaganciách svoj jazýček. Nehľadiac na to, že deti budú na svoj výkon primerane pyšné, tieto slová zároveň korešpondujú s ich túžbou po vymýšľaní „novotvarov“ a „tajnej“ detskej reči.

Veková čitateľská hranica Brumličkových rozprávok však siaha ešte ďalej. Po myselným mostom tejto knihy, na ktorom sa môžu stretnúť čitatelia širokého vekového rozpätia, je humor a priateľské dobré slovo.

LUBICA KEPŠTOVÁ

JAROSLAV REZNÍK

Zvieratká píše deťom

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1994. 1. vyd. Il. Jozef Vydrnák, zodp. red. Mária Hulmanová, 20 s.

Zdá sa, že nenávratne preč je doba, keď sa jednotlivé vydavateľstvá svojimi tvorivými i edičnými záujmami pohybovali v presne vymedzenom, striktno ohraničenom a uzavretom priestore literatúry pre dospelých a literatúry pre deti. Stávalo sa, že z času na čas sa prekročila demarkačná čiara medzi oboma literatúrami, aby sa prakticky edično-vydavateľsky potvrdil proklamovaný vzťah oboch sfér národnej literatúry. Máme na mysli dávnejšiu aktivitu vydavateľstva Slovenský spisovateľ, ktoré v edícii Kruhy prezentovalo výbery tvorby pre deti niekoľkých spisovateľov. Tieto snahy však skoro zanikli. Ak dnes po predchádzajúcich skúsenostiach dostávame do rúk knižku pre deti, navyše, ako samotný názov naznačuje, knižku pre deti predškolského veku práve z vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov, neznamená to vydavateľskú bezradnosť či nekoncepcnosť. Takýto vydavateľský čin svedčí prinajmenšom o dvoch skutočnostiach. Jednak sa zväčšuje podiel záujmu o literatúru pre deti, ale i podiel zodpovednosti za túto literatúru, čo nikdy nie je na škodu vecí, jednak kompetentní si uvedomujú,

že predškolský vek dieťaťa je v nejednom ohľade rozhodujúci pre jeho ďalší vývin, pre formovanie jeho osobnosti, a teda literatúra pre predčitateľský vek by nemala byť na periférii edičných záujmov.

Knižka veršov Jaroslava Rezníka *Zvieratká píše deťom* vychádza z tradičnej témy literatúry pre najmenších príjemcov. Vzťah detí k zvieratkám je silný, sú ochotné počúvať o nich a dívať sa na ne v každej podobe, preto riziko nezájmu je veľmi malé. J. Rezník však k tradičnej téme pristupuje netradične. Vychádza síce z „portrétov“ známych i exotických zvierat (zajac, daťeľ, ale aj ľava, klokan a i.), zachovávajúc špecifické biologické znaky. Tieto však nie sú konečným cieľom umeleckého i vecného poznávania, ale iba prostriedkom pre odkrývanie nových vecí, vzťahov i krásy. Básnikova fantázia korešponduje s tvoriacou fantáziou dieťaťa, s jeho túžbou hrať sa, ale zároveň i poznávať. Rezníkove verše sú hrou pre deti, ale i hrou s deťmi, v ktorej deti objavujú väčšie územie ako zvyčajnú materiálnu realitu. „Viete, z čoho radosť mámam /farebnú a prevelkú?“ — pýta sa daťeľ detí. „Že každý strom podobá sa /na dúhovú pastelku/. Preklepím ju, skontrolujem /zobákom ju preverím/, lebo farba je tak troška/ ako v básni dobrý rým“. Okrem zjavných poetickosti v pomenovaní vecí i vzťahov čitateľa zaujme, že sa autor nevnučuje detskému príjemcovi prvkami dôvernosti, nežnosti, ktoré často zvyknú vyústiť v poézii pre najmenších do prevahy deminutív. Tu je to skôr naopak, verše provokujú „šťastnú duševnú námahu“ detí napr. novotvarmi, niekedy dosť krkolomnými (mrakodrapokrtinec), alúziou na známy rozprávkový text o zvieratkách alebo úlohou dopĺňať literárne rýmtvorné skrývačky. Tejto poslednej úlohe autor podriadil veršovú výstavbu, dodržiava prísne strofické členenie — čo v súčasnej poézii ani pre deti najmenej veko-

vej kategórie nemusí byť pravidlom —, využíva striedavý rým, ktorý je nielen počuť, ale i vidieť. Teda všetko smeruje k tomu, aby dieťa dostalo do rúk dobrú poéziu, ale aby mohlo aj reagovať na podnety pre vlastnú tvorivosť.

Konečnú podobu knižky dotvára ilustrácia. Obrázky J. Vydrnáka sú jednoduché, pre dieťa čitateľné, ale zároveň nápadité, podnecujúce detskú kreativitu.

Na knižke Zvieratká píše deťom ceníme si predovšetkým to, že obaja tvorcovia — autor i výtvarník — obhajujú potrebu návyku detí na knihu predovšetkým prostredníctvom hry, ktorá je pre deti najmladšieho veku najprírodzenejšou cestou.

VLASTA ULRICHOVÁ

DAGMAR SLOVÁKOVÁ

Rozprávky z najmenšieho domčeka

Bratislava, Mladé letá 1995. 1. vyd. Il. František Blaško, zodp. red. Magda Baloghová, 47 s.

Náš knižný trh ponúka bohatý výber titulov pre deti. Pri rozhodovaní často pomôže meno autora. Knižka, ktorú vám chcem predstaviť, je však debutom. Meno autorky zatiaľ o hodnote knihy veľa neprezradí. Dagmar Slováková je z radu píšucich lekárov — psychiatrov. Schopnosť preniknúť do hĺbky ľudskej duše sa prejavila v briskej charakteristike postáv.

V úvode označuje autorka svoju knihu ako rozprávku o priateľstve Orfea a Anny. Ja by som ju charakterizovala ako príbeh o konflikte vzťahu k domovu na jednej strane a túžby po poznávaní a dobrodružstve na strane druhej.

V úlohe rozprávača vystupuje Orfeus, „vzdušný krásavec s jemnými črtami, citlivými tykadlami, nádherným lesklým telom“, ktorý ani poriadne nevie, ako a prečo sa „ocitol v obyčajnom domčeku, pozliepanom z listia, prútov a z hliny“. Domček postavila Anna. Orfeus ju považuje za „neveľmi peknú stvoru, ešte aj s obyčajným menom“. Ani jej priatelia, ktorí im prišli zablahoželať, nie sú mu veľmi po vôli. Sú nepekní, smiešni a nešikovní. Ich návštevu hodnotí slovami: „Hotová pohroma. To sa muselo prihodiť akurát mne“. A tak ufrngol z domu k tajomnému Okraju za oranžovou žiarou. I jeho priateľka, fialová štíhla krásavica Arna, sa pohrdavo vyjadřila o jeho domčeku. Ale keď Orfea strčili Očká do Vzdušného tunela smerujúceho k Okraju, z ktorého ho Arna napokon vytiahla, vyľakaný Orfeus volá Annu na pomoc a rozhodne sa byť poslušný. Prvýkrát víťazí bezpečie domova.

Dlho však nevydrží sedieť doma. Tajomný Okraj vábi. A tak s Arnou predsa len podniknú dobrodružný let do krajiny, v ktorej žijú Ružové hory. Naspäť sa dostanú s pomocou jednej z nich. Vyprevádza ich slovami: „Vráťte sa domov, toto nie je váš svet.“ Druhýkrát víťazí domov.

Medzitým organizuje Anna záchrannú výpravu. Celi ufúľaní sa na polceste stretnú s Orfeom. Orfeus musí Anne sľúbiť, že už bude dobrý a poslušný. „Chytila ma za ruku a viedla si ma domov. Za nami pochodovali naši priatelia v tesnom šiku, aby som si to náhodou nerozmyslel.“ Definitívne zvíťazil domov. Len nie trochu nasilu?

Autorke nepopierateľne nechýba schopnosť fabulovať. Knižka je určená deťom od šesť rokov. Pre túto vekovú skupinu má primerane jednoduchú kompozíciu.

Autorka prvýkrát načrela do sveta detí. Ten má, pochopiteľne, vlastné špecifické.

ké zákonitosti, ktoré by sa mali odrážať i v intencionálnej literatúre. V rozprávkach by mala byť ukrytá múdrosť, generálne posolstvo. Je otázne, či prispôsobenie sa a poslušnosť, vzdanie sa vlastných snov a túžby po poznávaní by malo byť tým posolstvom, ktoré je potrebné odovzdať našim deťom. Či treba chápať domov ako miesto, kde človek musí do veľkej miery strácať vlastnú identitu.

Teší ma, že i debuty vychádzajú na kriedovom papieri bohato ilustrované. Iste má na tom zásluhu i Všeobecná úverová banka a Ministerstvo kultúry SR, ktorých finančná podpora pomohla tejto knižke na svet. Verím, že vďaka aktivizácii sponzoringu sa i nekomerčnej národnej literatúre začne blýskať na lepšie časy.

BRIGITA LEHOŤANOVÁ

MÁRIA RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ

Hojdalička, hojda

Bratislava, Mladé letá 1994. 1. vyd. Zost. **Lýdia Kyseľová**. Il. a graf. upravil **Vladimír Machaj**. Editorka **Magda Baloghová**. 58 s. — Kniha vyšla s finančným príspevom MK SR.

MÁRIA RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ

Povedačky

Bratislava, Vydavateľstvo Buvik 1994. 1. vyd. Zost. a doslov napísala **Mária Ďuričková**. Il. **Igor Rumanský**, graf. úprava **Igor Imro**. Editorka **Mária Števková**. 63 s. — Kniha vyšla s finančným príspevom MK SR.

Zánik sústredeného vydávania detských kníh neprinesol tejto závažnej

kultúrnotvornej aktivite žiadne mimoriadne pozitívne výsledky. V tejto súvislosti je zvlášť alarmujúci rozpad editorstva literatúry pre predškolský vek, ktoré svojou modernou koncepciou, prepracovanou metodikou, druhovou a žánrovou rozmanitosťou, širokou autorskou škálou nadväzujúcou na nepopierateľné hodnoty predchádzajúcich vývinových štádií dosahovalo vysokú profesnú úroveň. Dnes, v záplave importovaného braku, možno za mimoriadny úspech považovať to, čo ešte pred niekoľkými rokmi bolo úplnou samozrejmosťou, totiž vydanie výberu z tvorby klasičky slovenskej detskej poézie Márie Rázusovej-Martákovovej.

Mimochodom, ide hneď o výbery dva; jeden s názvom *Povedačky* pre vydavateľstvo Buvik zostavila dedička umeleckého odkazu Márie Rázusovej-Martákovovej **Mária Ďuričková**, druhý s prítiažlivo príznakovým názvom *Hojdalička, hojda* a s dobre utajeným menom jeho zostavovateľky **Lýdie Kyseľovej** vyšiel v Mladých letách. Dominantou oboch výberov je autorkina tvorba pre najmenších a oba potvrdzujú, čo je o tejto tvorbe už dávnejšie a všeobecne známe; **Mária Rázusová-Martáková** dokázala virtuóznym spôsobom vytvoriť autorský variant folklórnej riekanky so všetkým, čo ju určuje a čo je bytostne späté s psychomentálnym ustrojením dieťaťa predškolského, resp. predčitateľského obdobia. Jej miniatúrne, len niekoľkoveršové príbehy, predchnuté lyrickosťou detskej naivity a ozvláštnené autorským humoristickým nadhľadom, sú diamantmi, ktoré čas akoby neustále obrusoval do väčšej a prítiažlivejšej dokonalosti. Sú to skutočné skvosty, zdroje prvých estetických zážitkov, ktoré, vychádzajúc z detskej fantazijnosti, predstavivosti, záľuby v slovných prekrúcačkách a situačných i jazykových nonsensoch ako praživlu básnického génia, spätne pôsobia na kvalitu estetického vedomia dieťaťa.

Oba výbery nenasvecujú teda tvorbu Márie Rázusovej-Martákovej z nejakého nového, prekvapivého uhla. Neobjavujú čosi neznáme, nepoznané, čo by bolo impulzom k novému preskúmaniu tohto jedinečného diela v kontexte vývinu umeleckej poézie pre deti. Potvrdzujú len to, čo už deklarovali podobné výbery pred nimi. Napriek tomu ich vydanie treba považovať za záslužný kultúrny čin, pretože sú nielen pripomenutím jednej z výnimočných osobností slovenskej detskej literatúry, ale v súčasnej záplave pseudohodnôt sú čímisi ako záchranným a súčasne navigačným bodom. Šmatlákovými slovami povedané, sú materskou školou poézie, ktorú nebrať na vedomie by znamenalo nebrať na vedomie ani dieťa a ani poéziu, ktorá spolu s piesňou vari najintenzívnejšie kultivuje jeho estetické vedomie v predškolskom veku.

ONDREJ SLIACKY

MIROSLAV PIUS

Dobrodružstvá obra zubra

Bratislava, vydavateľstvo H + H 1994.
1. vyd. Il. A. Bakardžievová-Hložníková.
Zodp. redaktor Š. Moravčík. 100 s.

Piusov „obor zubor“ sa zrazu objaví v zlatomoravskom regióne kdesi v okolí Nemčian a spôsobí v tamajšom kraji pokojných vidiečanov nezvyčajné vzrušenie. Krajom sa preháňajú zvesti o jeho mimoriadnej sile, pustošivých schopnostiach, v rečiach domorodcov i priamo na mieste činu sme ako čitatelia svedkami jeho bohatierskeho vystrájaní. Neskôr utečie od družky-zubrice, lebo miluje slobodienu, naháňa strach, no v podstate je, ako ináč, dobromyseľný. Napokon sa umúdi a na radu svojho ľudského ka-

maráta, nemčinianskeho pekára, sa vráti do zvernice.

Putifar-zubrí junák zažije, pravdaže, príhody hodné poriadneho obriska-zubriska. A aby menší čitatelia nezatvorili len tak pre nič za nič ústa, vylepšil ho autor zamatovo-drsným náterom nadpozemskosti, výnimočnosti, jedinečnosti. Ako príznak i hora mäsa a kostí sa objavuje na nečakaných miestach, jeho démonická i veľmi hmatateľná prítomnosť núti národík z okolia Topoľčianok, Moraviec a Mlynian reagovať v neistote: zubor sa zrazu stane monumentálnym lakmusom, odhaľujúcim ľudské slabosti. Takto slávne vstupuje náš Putifarko do rozprávačskej tradície kraja.

Zubor-story však poslúžila nielen ľahko streleným dedinčanom, aby sa tak akosi poprebúdzali, ale aj Miroslavovi Piusovi. Celý náš mocný dvojcopytník sa stal pre autora akousi niťou, na ktorú sa šikovne navliekajú zručne napísané korálky — folklorizované ľudové príbežky osladené figliarskym plebejstvom, vtipkárením, adoráciou profánneho a nízkeho, krčmovo zosmiešneného, komisného sveta. A tak sa z očakávaných „dobrodružstiev“ stal v Piusovom podaní skôr seriál historiek z krajovej etnografickej kuchyne, v ktorom sa Putifar a všadebol pekár Palkovič objavujú skôr v druhom, menej dôležitom pláne rozprávania. Rozhodujúcim predmetom Piusovho rodáckeho záujmu sú všakové smiešne figúrky z nemčinianskeho okolia, obdarené ľudovým furtáctvom. Všetko je hneď takô rázovitô, smiešňô, malebnô, veselô, podarenô, v knihe kľafujú palkovičovskí viťúzi, pri ktorých vyzerá náš milý Putifar ako nemiestny ťufmák, silné, ale neveľmi rozumné nemehlo.

A tak sa Putifarove „dobrodružstvá“ menia na národopisne a regionálne strihnuté žartovné historky, v ktorých autor usilovne, ba až poučne spája rodácke

znovuobjavovanie s poklesnutým ľudovým vtípkovaním. Účel tu posväcuje prostriedky a Piusovi, zdá sa, neprekážajú ani anachronizmy (ak ich, pravda, nemám pokladať za poetickú licenciu, podporujúcu rozprávkovosť, hyperbolickosť zubrej anabázy): obor zubor Putifar behá po podinoveckých lesoch v čase, keď kdesi žije „urodený pán Kostolányi“, kde sa píše list „pánom botanikom v Pešti“, ľudia účinkujú v príbehoch, ktoré sa reálne môžu odohrávať asi tak v monarchii, ich sociálne zaradenie, zvyky a prejavy môžu naznačovať, že sa všetko deje „dávno“. Ale mne sa nezdá, žeby si všetci tí dedinskí pekári, hasiči, bubeníci, hlásnici, hájníci, pytlíci, kasteláni, kušníeri, richtári a „urození páni“ spievali „olé o gangaséroóó“, navyše ak viem, že zubra Putifara, onoho ozajstného historického zubra-otca stáda, doviezli do topoľčianskej zvernice v roku 1957 alebo 1958. Nezdá sa mi rozumné autorovo rozhodnutie písať takto „licenčne“, keď na druhej strane chce byť zasa veľmi poučujúci (i keď s mierou a bez vnucovania sa) a výkladový a priam horí nedočkavosťou zverejniť etnografické fakty o svojich rodákoch, ba neváha do detskej vravy preložiť-prepísať údaje z nejakého bulletinu o mlynianskom arboréte. Nie som si istý, či menších čitateľov, naložených na očakávané „dobrodružstvá“, bude zaujímať, že „mantel“ je podľa Nemčiancov vojenský kabát a že v tej istej dedine volajú cintľavého chlapa „ožgorútok“ (ináč krásne slovo!) alebo že tu žijú Machulinčania, „ktorých prezývajú vrabčiar, lebo vraj chodia do lesa s rebríkmi vyberať vrabčie hniezda“. A tak ďalej a podobne. Etnografizmus, ľudový humor a slovičarske objavy a spomienky (tie rušivé preklady nárečových či krajových slov do spisovného jazyka rovno v texte knihy, uprostred predpovedaných „dobrodružstiev“), žiaľ, dosť silne zakryli príbeh a práve takéto

autorovo istotne nezištné regionálne-rodácke nadšenie zavinilo, že sa v prevažnej časti avizovaných „dobrodružstiev“ obra zubra predvádzajú žalostne smiešni dedinčania a sám autor ako znalec-etnograf. A tak nášmu Putifarovi naozaj nezostalo pri pohľade na prízemné hmýrenie ľudí nič iné, len sa radšej túlať lesmi. Ani sa mu nečudujem.

P. S. Autor venoval túto knižku nezištné „všetkým deťom z detských domov a osobitných škôl“. Pekné. Jej cena 79,— Sk však už bohvieako darčeková a nezištná nie je. Ale taký už je svet, všakže, Putifarko...

IVAN SULÍK

DANIELA HIVEŠOVÁ-ŠILANOVÁ

Chlapec s čajkou Zuzankine motýle

Bratislava, Goldpress Publishers 1994.
1. vyd. II. **Eduard Kalický**, zodp. red.
Klára Glosíková. 47 a 47 s.

Rukopisy získali I. cenu v literárnej súťaži Slovenského literárneho fondu v kategórii Próza pre deti a mládež v roku 1993.

V prozaickej prvotine D. Hivešovej-Šilanovej sa spojili do nenáhodného celku dve samostatné literárne práce: Chlapec s čajkou a Zuzankine motýle. Prozaické práce majú spoločné knižné vydanie v tvare jednej knihy (každej rovným dielom patrí „na hlavu obrátená polovica“), tú istú autorku, vek detských postáv, témy z veľkých starostí detského sveta a rozprávačský postup.

Obidva texty sa navzájom dopĺňajú, teda ich spoločné vydanie má zmysel a nestalo sa len vydavateľským riešením.

Spojív, ako sa zdá, sa napokon ukazuje medzi nimi niekoľko, lenže ich estetická podstata zostáva presvedčivo uložená v poetike textu. Nazdávame sa, že podstata medzi poetkou a prozaičkou D. Hivešovou-Šilanovou sa nepoprela práve cez kľúč estetiky textu, lebo možno bez násilienstva naznačiť azda podstatnú danosť (pre príbeh) a určujúcu vlastnosť (pre rozprávanie) autorky-rozprávačky, kultúrneho subjektu D. Hivešovej-Šilanovej: neštylizovanú, nesentimentálnu a nemudrujúcu pokoru pred subjektom dieťaťa, obdiv a porozumenie pre svojho čitateľa, ktorý o pocitoch, predstavách a objavoch jej protagonistov vie viac než ktokoľvek spomedzi dospelých. V tejto súvislosti máme na mysli tú vrstvu jej rozprávání, podobenstiev na fantastické rozprávky, ktoré nepotrebujú takmer „nič“, len aby ich budúci dospelý čitateľ pozabudol pri čítaní na všetko, čo už o svete detí z detskej literatúry pozná.

Detské príbehy (počítajú aj s absurditou situácie) a ich detskí protagonisti (nepočítajú s neuskutočnením či akýmkoľvek zmarením svojho zámeru) si — vďaka D. Hivešovej-Šilanovej — rozprávajú, konajú, žijú, tvoria, premýšľajú, snívajú, predstavujú úplne, no predovšetkým dokonale všetko, čo v inom svete sa pohybujúcim dospelým (rodičom, starším súrodencom, necitlivým rovesníkom) nezide ani na um. Detským protagonistom D. Hivešovej-Šilanovej sa to však podarí len vtedy, keď prekonajú, čo sa im hravo darí uskutočniť: unavenú sivotu trizvej aj netrepezlivej dospelosti a jej rozumných samozrejmostí či jediných správnych riešení.

Možno by si ktosi pomyslel skôr, než sa začíta do jemných, hutných, harmonických, neošúchane výmyselných, neprešpekulovaných, citom, umom a etikou dieťaťa zdôvodnených rozprávání o tom, že treba pomôcť, neublížovať, neničiť, zdokonaľovať sa a mať pevnú vôľu, že si

D. Hivešová-Šilanová našla voľajaký nateraz nevyskúšaný autorský „úskok“ na moderné a lákajúce zážitky pre svojho chlapca Slávka a dievčatko Zuzanku. Vôbec nie! Dokonca nemožno pochybovať ani o tom, ukazuje to analýza textov, že keby sa bola autorka pri písaní v takejto vyskúšanej „situácii“ prichytila, nisto by sa vzdala rozprávania a svojich príbehových detí.

Daniela Hivešová-Šilanová sa vzdala vyskúšaného približovania sa k deťom cez transparentne učiace umelecké slovo. Aj preto dbá na to, aby neprečnievala ponad svoje postavičky a ich skutočne nekonvenčné objavovanie a nachádzanie svojho sveta dobra a harmónie. Isto sa tak stalo aj preto, lebo rozprávačka vie o tom, že i napriek našej dospelosti, nech robíme, čo robíme, a nech sme v akomkoľvek veku, sa vždy čomusi priučiame. Vlastne pomocou priučania sa žičlivému vzťahu k životu, k ľudskosti sa približujeme k podstate aj zajtrajšok ochraňujúcej človečiny.

Takže o čo ide autorke a jej postavám? Nazdávame sa, že za všetkým stojí „návod a podnet, možno i povzbudenie“, ako sa cez cit a mieru na ľudskosť, priateľskosť, družnosť, spravodlivosť, užitočné riešenia problémových situácií v prospech všetkých možno deň čo deň dozvedieť o svete všeličo, o čom by sme ani netušili, keby sme sa nezahľadeli do dobra v nás a nehľadali ho vôkol nás. D. Hivešová-Šilanová oznamuje deťom cez svoje príbehy, že nič nie je dohotovené a ustálené, o ničom netreba premýšľať ako o nezmeniteľnom na lepšie a dokonalejšie. Práve naopak, nabáda svojho čitateľa priblížiť sa k postave a popremýšľať o dávnej múdrosti a skúsenosti: škola hrou, hra školou.

Na tomto mieste má zmysel oživiť si naše čitateľské skúsenosti s poéziou D. Hivešovej-Šilanovej pre dospelého čitateľa. Leitmotívom sa jej nadišlo stala

láska v ústrednej a z nej odvíjaných myšlienkových väzbách: objavovanie, ba až očarenie zo seba, nachádzanie seba a svojich nových ľudských vzťahov vo svete všednosti, opotrebovanosti, vo vzťahu, ktorý sa musí pripravovať aj ochraňovať. Jednoducho, aj poézia, predovšetkým intímna, dávala vedieť, že si D. HIVEŠOVÁ-ŠILANOVÁ uvedomuje strohosť aj krutosť času. Na pozadí svojho intímneho času, „bojovala“ o všetko, čo jej život má dať zo svojich krás a istôt. Za ústrednú väznosť ľudského sveta si určila človeka, priateľa a partnera. Krása života v jej mnohých premenách, uplývaniu času a s ním istôt, človek v premenách seba i vokol seba, tak nejako by sme aspoň v tejto chvíli mohli uzavrieť poetický priestor ústredných pocitov a myšlienok D. HIVEŠOVEJ-ŠILANOVEJ, z ktorého nič neopustila ani vo svojej knihe pre dievčatá a chlapcov.

Zuzankine motýle majú desať príbehov, v ktorých tri sestry (Zuzanka, Julianka, Marianka) prežívajú svoju veľkú chvíľu nenápadného dozrievania: objavujú hudbu — dávajú ľuďom krásne motýle, obraňujú burinu — odmení sa im trávový koberec, kúpu sa v slzách hnevu — spoznajú vlastnú silu, dohovoria sa s gladiolami — počujú ich spev. Všetko sú to situácie, ktoré spontánne privedú protagonistky cez ich osobnú skúsenosť k zmúdeniu. Lenže akým spôsobom?!

Chlapec s čajkou „zobíeral“ jedenásť zážitkov školáka Slávka na prázdninovom pobreží. Vyberie si priateľa, objaví ostrov, spozná mušličkových človečikov, porozpráva sa s rybkami a nájde zlatú rybu, naučí sa gumovať morskou vodou, porozpráva sa s neviditeľným kapitánom a všetličo iné. Vždy sa tak stane v blízkosti rodičov, staršieho brata, lenže všetci vedia všetko a nikto nič nepokazí, lebo uveria svetu najmenšieho medzi sebou.

D. HIVEŠOVÁ-ŠILANOVÁ pozve svojho čitateľa do krajiny nečakaných, a predsa

prirodzených výmyslov svojich literárnych postavičiek, kde je všetko skôr reálne ako nemožné, skôr všedné ako výnimočné, všetko je také denné, no predovšetkým zviazané so skúsenosťou detského čitateľa.

Autorka na všednosti, protivenstvá i zauzlenia denného života dospelých a detí hľadá s mäkkosťou láskavého človeka, ktorý je ešte vždy schopný uveriť kvetinkám na úteku, okuliárom, čo vidia len dobro, plazeniu po piesku, ktoré sa nevysmieva a nezraňuje nemocného Erika, ba práve naopak, ukáže mu a naučí ho, ako sa bez pomoci správať ako zdravé dieťa. Atmosféra plná farieb a zvukov, kde niet miesta pre nejaký úskok, pre nejakú zlobu, ale ani pre nedozretú detskú prostomyseľnosť. Všetko sa poddáva „takej“ obyčajnej добрote pre dobrých a trpezlivých, čo majú porozumenie pre nezvyčajné udalosti a nápady.

D. HIVEŠOVÁ-ŠILANOVÁ znova raz ostala sama sebou. Možno i sama vo svojej optike účelnej naivnosti videnia, v jednoduchosti myslenia, v prostej a hutnej vete, ale isto nie opustená so svojou prvou knihou pre deti, ktorým, a o tom niet pochyb, rozumie možno ako málokto z tých, čo pre ne píše.

VIERA ŽEMBEROVÁ

Život a dielo Augusta Horislava Škultétyho 1819—1892

Bratislava, Univerzita Komenského
1994. 1. vyd. Zostavovateľ **doc. PhDr. Ondrej Sliacky, CSc.** Red. Mgr. Oľga Schmidtová. 178 s.

Najprv celkom praktická informácia: zborník Život a dielo Augusta Horislava Škultétyho 1819—1892 prináša materiály

z rovnomennej konferencie, ktorú 21. mája 1992 pri príležitosti 100. výročia Škultétyho smrti a 130. výročia založenia Slovenského ev. a. v. gymnázia vo Veľkej Revúcej usporiadala Pedagogická fakulta UK v Bratislave za spoluúčasti Matice slovenskej, Spolku slovenských spisovateľov, Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, Slovenskej literárnovednej spoločnosti pri SAV, Priateľov detskej knihy a vydavateľstva Mladé letá. Ako z uvedeného výpočtu organizačne či inak zainteresovaných subjektov vidieť, išlo o podujatie, ktoré svojou skladbou účastníkov reprezentovalo nielen istú jestvujúcu vzorku kultúrnotvorných zoskupení, ale v tých istých intenciách aj pomerne rozsiahly hodnotiaci záber na osobnostný, duchovný a tvorivý profil tohto všestranne činného štúrovského dejateľa. Na prvý pohľad svedčí o tom púhe zaevidovanie druhovo-žánrovej podoby jednotlivých čiastkových problémov, ktorým sa autori venovali: od básnického slova (Jaroslav Rezník Pocta Augustovi Horislavovi Škultétymu) cez esejistické vyznanie (Anton Habovštiak Nesmrteľnosť rozprávky), formu „vecného“ príspevku (napr. Gejza Horák Žriedlo našej reči) a iné obdobné odborné kontemplácie až po minuciózny variant vedeckej state Františka Štrausa Básnická tvorba A. Škultétyho. A pokiaľ ide o variovanie samotných obsahových súčastí — nuž, zdá sa, že August Horislav Škultéty sa tu odhalil v plnej súčinnosti svojho plnohodnotného života a čínorodého pôsobenia v čase i nečase doby, v ktorej sa mu dostalo možnosti nielen „byť“ či byť pri tom, ale aj ovplyvňovať „bytie“ okolo seba, a to v zmysle dejinných požiadaviek a potrieb.

Náš pohľad do vnútra zborníka by sa mal, pravdaže, dotýkať Škultétyho privátnej zviazanosti s detskou literatúrou, s jej vývinovými križovatkami, pohybmi. V tomto smere sa nám javí jednoznačne

ako kľúčový „materiál“ príspevok Ondreja Sliackeho Rozprávkové odkliatie s podtitulom K začiatkom estetizujúceho procesu slovenskej literatúry pre deti a mládež. Jeho autor v ňom spôsobom jemu vlastným (tak ako ho poznáme z početného množstva iných štúdií a článkov zásadného charakteru) sleduje krok za krokom Škultétyho na svoj čas veľmi uvážení a odvážny prienik do súdobého myslenia o rozprávke a paralelne s tým aj o detskej beletristike ponímanej v duchu jej vyslovene úžitkového poslania. Pritom v argumentácii O. Sliackeho pred nami oživa celý zložitý proces tohto úsilia v spoločenskom a kultúrnom kontexte, bez poznania ktorého by sa veci zjednodušovali, viac-menej len konštatovali. A ešte čosi: Sliacky hodnotí, nevyzdvihuje ani neznehodnocuje, jednoducho hľadá pravdu.

Okolo tohto príspevku — obrazne povedané — krúžia potom ostatné rozširujúce, dopĺňujúce či špecifikujúce tematické zábery iných autorov: Jána Micháleka August Horislav Škultéty a Pavol Dobšinský, Jána Kačalu Jazykový, kultúrny a politický rozmer ľudovej slovesnosti v štúrovskom období, Jána Doruľa Jazyk rozprávok Augusta Horislava Škultétyho, Vlasty Ulrichovej Model štúrovskej poézie pre deti a ďalšie. V najužšej väzbe so Sliackeho myšlienkami je práve V. Ulrichová, ktorá ich rozvíja konkrétnymi údajmi — príkladmi a analytickými odkazmi — zo Škultétyho literárnej aktivity prezentovanej dvoma zväzkami Rečňovanky.

Napokon, ak sa na literatúru pre deti a mládež, a teda aj na jej vývin, dívame „nogeovsky“ ako na „literatúru v literatúre“, naše poznanie A. H. Škultétyho i jeho doby významne obohatia aj iné literárnohistorické súvahy z tohto zborníka, najmä „texty“ Petra Libu „Diktát“ osvety a národná literatúra (Poznámky k štúrovskej inštruktívnej funkcii litera-

túry), Cyrila Krausa August Horislav Škultéty v dobovom literárnom kontexte, Miloša Kovačku August Horislav Škultéty a jeho program v slovenskom vzdelávaní v 19. storočí atď. Ich potenciálna prepojenosť na oblasť detskej literatúry je tu zrejmá v náčrte najdôležitejších ideových problémov — koncepcii a smerovaní — v literárnom, kultúrnom a vôbec spoločenskom živote a v poslaní a zástoji človeka-osobnosti v ňom. A sem odjakživa spadá, tohto sa dotýka a s týmto ide ruka v ruke aj kompetencia literatúry pre deti a mládež.

Prínos tohto zborníka treba vidieť — zdanlivo paradoxne — aj v tom, že je taký, aký je, tzn., že prináša aj dokumentáciu spoločenskej časti i časti vedeckej a že práve takýmto spôsobom prispieva k objektívnemu zhodnoteniu A. H. Škultétyho, o. i. aj „predspeváka“ náročného a ťažko sa rodiaceho procesu estetizácie slovenskej detskej literatúry.

VILIAM OBERT

FRANTIŠEK KREUTZ

Čriečky z breznianskeho rínku

Banská Bystrica, Vydavateľstvo Tatrapress
1993. 1. vyd. Il. Jozef Cesnak. 189 s.

František Kreutz venoval regiónu, v ktorom žije, už tretiu knihu — Čriečky z breznianskeho rínku. V predchádzajúcich dvoch — Kľatba na Muráni (1972) a Helpianska bosorka (1985) — sa zameŕal na historické poviedky, ktorých ná-

met tvoria povesti, alebo sa beletrizuje historický fakt (z archívnych dokumentov, kroník...). V Čriečkoch z breznianskeho rínku sa F. Kreutz upriamil na materiál, ktorý získal z archívnych zápisov z rokov 1650 až 1750. Tieto zápisy, ako on hovorí, oživil — teda zbeletrizoval strohý súdny výrok. Odkryl cestu jednotlivca ku konečnému verdiktu, jeho strasti, ľudské trápenie, no sústredil sa aj na príbehy, ktoré v sebe niesli komiku. F. Kreutz ponúkol vo svojej knihe pestrosť života v slobodnom kráľovskom meste Brezne, v ktorom zákony pre svoj úžitok tvorili tí, ktorí vládli. Aj preto sú jeho príbehy odsúdených späť s tými menej majetnými. Mestské právo pamätalo na všetko, súdilo sa za vraždu, za krádež, za porušovanie šiesteho prikázania, za klebety, za nedodržanie manželského sľubu... Nie vždy bol odsúdený iba vinník, na škripci sa priznávali aj nevinní. Nie vždy sa súdilo spravodlivo. Nie vždy stála za obvinením skutočná vina.

František Kreutz nám svojím spracovaním archívnych materiálov ponúkol ponor do ľudských osudov v konkrétnom čase a na konkrétnom mieste. Jeho spôsob spracovania je realistický, usiluje sa o zachytenie koloritu mesta a doby aj s využitím dobovej lexiky a syntaxe. Nie vždy má pritom ľahké pero. Napriek tejto výhrade však považujeme jeho knihu za zaujímavý pohľad na tú časť života ľudí, ktorá síce nezasiahne každého, ale existuje v každej spoločnosti; života, v ktorom sa porušujú pravidlá a za čo sa platí — raz hlavou, raz dvanástimi lopatami na zadnú časť tela, raz pobudnutím v kľetke hanby.

BRIGITA ŠIMONOVÁ

SEX v Bookbirde

Po presídlení redakcie tohto oficiálneho orgánu IBBY — Medzinárodnej únie pre detskú knihu — do Ameriky, časopis získal nielen novú grafickú úpravu a formát, ale nový šéfredaktor Jeffrey Garrett koncipuje jednotlivé čísla, ktoré vychádzajú štvrťročne, aj tematicky.

Z minuloročných čísel bolo letné venované sexualite v knihách pre mládež. Touto otázkou sa zaoberajú viaceré články, v ktorých sa rozoberá situácia predovšetkým vo Veľkej Británii, v Nemecku, v Dánsku a v Spojených štátoch. V stati Elizabeth Fenwickovej, autorky viacerých úspešných kníh pre mládež, ako aj publikácie *Dospievania* (vydavateľstvo Dorling Kindersley, 1994), uvažuje sa o sexualite ako o probléme v intergeneračnej komunikácii a ako o téme spisby pre mládež spracovanej prevažne formou romantických príbehov o láske. Na literárnom materiáli z Nemecka G. Schmidtová-Dumontová dokazuje, že kým v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch sexualita v literatúre bola tým, čo potešovalo a zabávalo, v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch môže sexuálna aktivita zraňovať, ba aj zabíjať. Kolektívny článok štyroch autorov — Inga Bjorn, Steffen Larsen, Anne Marie Ottosen, Inger Soendergaard — približuje paletu dánskych kníh o sexe určených mladým čitateľom rôznych vekových kategórií. Ide predovšetkým o tituly náučného charakteru. Linnea Hendricksonová v článku *Uhasené plamene* (*Quenchable Flames*) sa zamýšľa nad vyjadrením aj potláčaním sexuality na príklade troch amerických poviedok pre dospievajúcu mládež — Maureen Daly: *Sedemnásťte leto*, Judy Blu-

me: *Navždy*, Ursula K. Le Guin: *Veľmi ďaleko zovšade*. Nájdeme tu aj článok o lesbickom vzťahu, viaceré recenzie v rubrike *Ďalšie hlasy*, ako aj výberovú bibliografiu článkov a publikácií o sexualite v detských knihách.

V časti časopisu — Focus IBBY — okrem oznámenia o nositeľoch Andersenovej ceny 1994 nájdeme informácie o práci sekcie vo Fínsku, tridsaťročnej činnosti IBBY v Chile, o novom vedení poľskej sekcie (medzitým je už odvolané a nahradené iným), o nových literárnych cenách v Kolumbii a v USA. Zaujímavá je aj správa o spolupráci indonézskej sekcie so Svetovou bankou.

V prehľade krajín Miri Baruch predstavuje Izrael a jeho tvorbu pre deti. Záver čísla tvoria odporúčané knihy z publikácie *The White Ravens 1994* — každoročne ju pripravuje mnichovská Medzinárodná knižnica pre mládež (má štatút UNESCO), ako aj bibliografia teoretických prác, správy zo sveta kníh a kalendár akcií v knižnej oblasti.

Jesenné číslo *Bookbirdu* bolo venované Andersenovej cene 1994. Predstavuje jej oboch nositeľov — japonského spisovateľa Michia Mada a švajčiarskeho ilustrátora Jörga Müllera. Michio Mado (narodený r. 1909) začal písať ako deväťročný a píše aj vo svojich osemdesiatich piatich rokoch. Jeho dielo tvorí vyše 1200 básní, predovšetkým príbehov pre mládež. Informáciu o autorovi dopĺňajú ukážky z tvorby a súpis kníh, ktoré medzinárodná porota mala pri rozhodnutí k dispozícii. Ďalšie články predstavujú Jörga Müllera a nositeľku vyznamenania „Highly Commended“ Andersenovej ceny Mariu Ele-

nu Walshovú z Argentíny. Nasledujúce strany prinášajú prehľad všetkých nominovaných národnými sekciami IBBY na Anderse novu cenu 1994 — pri každom autorovi či ilustrátorovi je informačný text o jeho tvorbe, fotografia, reprodukcia z niektorej knihy a súpis titulov, na základe ktorých porota prijala rozhodnutie. Medzi nominovanými je aj slovenský kandidát Ľubomír Feldek, ďalej z mien známejších u nás je to Renate Welshová, Jurij Kovaľ, Yasuo Segawa, Susi Bohdal. Predsedníčka medzinárodnej jury a jej dlhoročná členka Eva Glistrupová v článku Porovnávajúc neporovnateľné píše o práci poroty Andersenovej ceny v rokoch 1987—94 (tu sa patrí spomenúť, že v rokoch 1978—82 bol predsedom jury dr. Dušan Roll). Predstavení sú všetci (až na jedného) členovia poroty. V čísle je uvedený aj prehľad všetkých laureátov Ceny H. Ch. Andersena v rokoch 1956—94 — medzi nimi sú Jiří Trnka, Bohu-

mil Říha, Dušan Kállay, Květa Pacovská — ako aj organizačný poriadok udeľovania tejto prestížnej ceny.

Focus Iby je venovaný dr. Lucii Binderovej, bývalej prezidentke IBBY, predsedníčke Andersenovej poroty, dlhoročnej šéfredaktorky Bookbirdu (1963—93), predsedníčke Medzinárodnej jury BIB v rokoch 1981, 1983 a 1985, k jej odchodu do dôchodku. Je tu aj nekrológ za Carmen Bravo-Villasante, zakladajúcou členkou IBBY a dlhoročnou funkcionárkou v rôznych orgánoch, členkou poroty BIB v mnohých ročníkoch a dobrou priateľkou Slovenska. Aj toto zvláštne číslo uzatvárajú pravidelné rubriky. Záujemci o štúdium časopisu Bookbird majú všetky čísla k dispozícii v knižnici Bibiany, medzinárodného domu umenia, alebo na sekretariáte slovenskej sekcie IBBY.

PETER ČAČKO

POSOLSTVO MAŠE HALAMOVEJ. Nenapísala veľa, napísala to však srdcom. S hlbokou zodpovednosťou k slovu a k tým, ktorým ho adresovala. Dar, ktorý dostala, odovzdávala znásobený nehou, súcitom a poznaním, že odvrátenú tvár života, jeho bolestnú samotu, možno prekonať iba úctou k jeho vyšším hodnotám. Preto aj svoju tvorbu pre deti, podobne nerozsiahlou ako tvorbu pre dospelých a takisto vychádzajúcu z vnútorného osobného zážitku, koncipovala tak, aby krehkou lyrickou výpoveďou citovo zainteresovávala malého čitateľa na svojom posolstve. Dôkazom toho je nielen prozaická miniatúra O sýkorke z kokosového domčeka (1976), ale najmä významovo viacrstevná Petrišorka (1965), ktorá už nebola len jedným z kultivovaných realistických textov pre deti mladšieho školského veku, ale stala sa jedinečnou súčasťou protivojnovnej tematiky slovenskej modernej prózy pre deti.

Národná umelkyňa Maša Halamová umrela v Bratislave 17. júla 1995. Česť jej pamiatke!

O. SLIACKY

“Nie som ten, koho chcem zachrániť”

Mark A. Bernheim

Janusz Korczak videl život ako konflikt medzi slabými a silnými, v ktorom sú deti odsúdené na prehru a všestranné vykorisťovanie.

Skutočné meno Janusza Korczaka (1878 až 1942), poľského spisovateľa, lekára a obhajcu práv detí, bolo Henryk Goldszmit. Pochádzal z veľmi prispôsobivej poľskej židovskej rodiny. Vyštudoval detské lekárstvo a ako spisovateľ upútal na seba pozornosť úspešným románom pre deti *Kráľ Maľko Prvý*.¹ Znáмым sa stal aj radikálnymi metódami vo vzdelávaní, v detskej psychológii a v medicíne. Svoje myšlienky uviedol do života v Detskej republike, ktorú založil vo svojich dvoch varšavských sirotincoch.² Bol autorom Deklarácie práv dieťaťa, ktorú v roku 1924 prevzala Liga národov a neskôr bola včlenená do Charty Spojených národov.³

V Korczakovi sa spájali vlastnosti Mahatmu Ghandiho, Benjamína Spocka a Alberta Schweitzera. Svoj život zasvätil výlučne výchove 200 sirôt. „Za svoje dieťa som si vybral všetky deti,“ vysvetlil svoju rezignáciu na súkromný život.

Hovorí sa, že keď sa nacisti po niekoľkých rokoch hrozného života vo varšavskom gete rozhodli zlikvidovať jeho sirotinec, ponúkli mu slobodu ako výmenu za spoluprácu. „Som lekár a nevzdám sa svojich detí,“ odpo-

vedal Korczak a išiel na smrť s nimi. Tento príbeh sa vyskytuje v niekoľkých Korczakových životopisoch, ako aj v kontraverznom celovečernom filme poľského režiséra Andrzeja Wajdu *KORCZAK* (1990).

Po vojne Korczaka uctievali v Poľsku a v Izraeli protirečivými spôsobmi, rozdielne definujúcimi jeho identitu i humanizmus. Všade však existujú skupiny, ktoré sú verné jeho pamiatke. V roku 1978 si OSN pripomenula storočnicu jeho narodenia „Rokom Korczaka“, poštovými známkami a pamätníkmi, dnes jestvuje niekoľko Korczakových asociácií. Medzi ich vedúcich predstaviteľov patria aj početní Nemci. Na Univerzite v Giessene Dr. Erich Dauzenroth zhromaždil veľký archív a podporil množstvo výskumných projektov. Niekoľkí Korczakovi žiaci pracujú vo vedení Korczakovej asociácie v Ženeve, tiež vo Francúzsku, v Anglicku a v Holandsku. V posledných rokoch sa uskutočnili ich stretnutia v Ženeve a v Komúne bojovníkov geta (Ghetto Fighters Kibbutz) v Izraeli, ktorú Korczak v 30. rokoch niekoľkokrát navštívil. V tom čase uvažoval o emigrácii do Palestíny, no napokon ju, práve z oddanosti k svojim sirotám, odmietol.

Korczakova asociácia v Spojených štátoch amerických vznikla v roku 1991.⁴ Jej stretnutia sa pravidelne konajú v októbri, pričom jej snahou je

bojovať proti ignorancii Korczakovho diela v USA. V Európe medzi najaktívnejších Korczakových stúpcov patria ruskí pedagógovia, ktorí v júli 1993 zorganizovali veľké zhromaždenie a zároveň v jeho intenciách zriadili školu. V období komunistickej vlády v Poľsku bol Korczak prezentovaný ako hrdina a martýr antifašistického hnutia. Z hľadiska reformy výchovy detí a mládeže je však potrebné oveľa viac preskúmať jeho dedičstvo a oboznámiť s ním všetky generácie. Na základe úsilia niekoľkých viedenských vzdelávacích pracovníkov a psychológov vznikla v Rakúsku aktívna skupina, ktorá s pomocou mestských úradov vypracovala medzinárodný zoznam Korczakových násled-

níkov a priaznivcov.⁵ Ak považujeme geografickú polohu Viedne za bránu do Východnej Európy, rozširovanie poznatkov o Korczakovom diele v tomto meste má životne dôležitý význam.

Po celý svoj život Korczak dokazoval, že deti sú „najutlačanejšou menšinou na svete“. Obvinil spoločenské systémy a vlády zo zachovávaní status quo v oblasti starostlivosti o deti, hlavne „slabé“, ktoré sa nedokážu postarať o seba sociálne, ekonomicky a politicky a sú nepretržite v postavení druhoradých ľudských tvorov.

Týmto zistením je Janusz Korczak aktuálny aj dnes. Stále má čo povedať. Pravda, za predpokladu, že ho tí, na ktorých apeluje, budú počúvať.

POZNÁMKY

¹ Prvý raz publikovaný ako Krol Macius Piervszy (1923). V angličtine King Matt the First (New York 1986). O slovenskom vydaní sme písali v 2. čísle tohtoročnej Bibiany.

² Na nátlak úradov židovské a katolícke deti museli byť umiestnené v separátnych budovách.

³ J. Korczak: Keď budem opäť malý a Právo dieťaťa treba rešpektovať. Pôvodne publikované ako Kiedy znow bede maly a Prawo dziecka doszacunku.

⁴ Adresa Korczakovej asociácie v USA: Box JHM, 823 U. N. Plaza, NY 10017.

⁵ Synopsis viedenského stretnutia viď v „News and Announcements“, s. 58,

MARK BERNHEIM je docentom detskej literatúry a žurnalistiky na univerzite v Miami, Oxford, Ohio. V rokoch 1991–1992 bol hosťujúcim profesorom na viedenskej univerzite. Je autorom knihy OTEC SIRÔT: PRÍBEH JANUSZA KORCZAKA (Father of the Orphans: The story of Janusz Korczak, New York, 1989).

Preložila JANA ZLATOŠOVÁ

SEBAREALIZÁCIA ROZPRÁVKARA

K adaptáciám Czambelových rozprávok

Zuzana Stanislavová

Zaznamenané, doteraz dochované ľudové rozprávky jestvujú dnes v niekoľkých podobách. Autenticitu ľudového rozprávačstva po stránke jazykovo-štylistickej, tematicko-kompozičnej i semiotickej si však v plnom rozsahu zachovávajú azda len vydania typu Polivkovho Súpisu slovenských rozprávok, v ktorom zotrávajú znaky pôvodného improvizovaného podania ľudovým rozprávačom, aj jeho rozprávačský naturel. Texty však často majú minimálnu až nulovú literárnu úroveň, podobu holého, referujúceho zápisu. Takýto rozprávkový materiál slúži ako výskumný prameň pre folkloristov, jazykovedcov, etnografov, literárnych vedcov. K čitateľom sa však dostáva až po určitej úprave, literárne štylizovaný v podobe „klasikkej adaptácie“ alebo v podobe „autorskej adaptácie“ (Šmahelová, 1989), „literárnej rozprávky“, ktorú M. Genčiová (1984, s. 28) charakterizuje ako útvar používajúci folklórne motívy, tradičné kompozičné a štylistické prvky, ale nedodržiujúci pôvodnú ľudovú osnovu.

V prípade klasikkej adaptácie — V. Marček v tejto súvislosti hovorí o „ustálených klasických textoch“ (1978, s. 265) — máme do činenia s úpravou pôvodného autentického zápisu do podoby čitateľského vydania, ktoré potom spravidla žije ďalej vo viac či menej petrifikovanom tvare. Adaptátor obyčajne vykoná určité jazykovo-štylistické a tematicko-kompozičné úpravy, ktorými odstraňuje vecné, štylistické či kompozičné omyly zavinené ľudovým rozprávačom, prípadne prispôbuje text súčasnému jazykovému úzu. Väčšinou však nezasahuje do semiotickej sféry rozprávky. Takýto prístup je evidentný v „čitateľskom vydaní“ (Pridavková, 1959, s. 377) Slovenských ľudových rozprávok zo zbierok Sama Czambela, zostavených a edične priprave-

ných J. Minárikom a M. Pridavkovou a vydaných SVKL v Bratislave r. 1959.

V súčasnosti sa však častejšie stretávame s autorskou adaptáciou v podobe — povedané Marčokovou terminológiou (c. d.) — „nových zápisov a imitácií“ alebo „autorských prerozprávání a parafráz“. Najmä v druhom prípade ide o vyššiu a variabilnejšiu literárnu štylizáciu prototextu, a to „tematicko-kompozičnú“ i „semioticko-pretváraciu“ (Liba, 1991, s. 43), priepustnú voči individuálnej poetike a predstave adaptátora. Takto upravená či spracovaná rozprávka smeruje poväčšine k detskému čitateľovi a okrem čitateľského hľadiska rešpektuje aj hľadisko výchovné. Príkladom takéhoto typu podania ľudovej rozprávky je kniha **Zlatá panna**, ktorú vydali Mladé letá r. 1993 s podtitulom **Slovenské rozprávky zo zbierok Sama Czambela podáva Ondrej Sliacky**.

Problémovým východiskom našich úvah sa stal práve podtitul; výraz „podáva“ totiž vyvoláva najmenej dve zásadné otázky: otázku „filozofie“ výberu prototextov a otázku „filozofie“ upravovateľských zásahov — oboje so zreteľom na estetické kvality textu a na detského adresáta.

V tejto súvislosti si pripomeňme, že jazykovedec Samo Czambel uskutočnil zápisy rozprávok na prelome 19. a 20. storočia, teda už značne neskoro, pričom dbal na jazykovú presnosť zápisu a rezignoval na literárnu hodnotu textov. J. Minárik s M. Pridavkovou v čitateľskom vydaní týchto rozprávok uskutočnili len nevyhnutné jazykovo-štylistické zásahy do textov, a teda podstatnejšie nenarušili autentické ľudové podanie. Neskorá doba záznamu rozprávok spôsobila ich odlišnosť od archaickejších rozprávkových textov. Predovšetkým sú Czambelove rozprávky žánrovo

preklonené k poviedke, anekdote, povere, menej je zastúpená fantastická rozprávka. V rámci jednotlivých žánrových foriem rozprávky je častá kontaminácia inými rozprávkovými sujetmi alebo aj umelými sujetmi legendického, dobrodružného, didaktického charakteru. Odráža sa v nich dobový životný štýl a sociálne problémy na našom území, rozdielna rozprávačská invencia a pohotovosť ľudového rozprávača, nie sú výnimočné démonické, morbidne, erotiko-sexuálne motívy a naturalistické scény. Štylistická obradnosť ľudovej rozprávky je nahrádzaná referovaním. Sprístupnenie takýchto rozprávok detskému čitateľovi predpokladá teda starostlivý výber a rovnako starostlivú úpravu.

O. Sliacky prevzal do výberu Zlatá panna trinásť rozprávok z Minárikovho vydania a len jednu (O jednom spravodlivom) z 1. zväzku Polívkovho Súpisu slovenských rozprávok. Na pramene prototextov korektne upozorňuje v edičnej poznámke a ich literárnu štylizáciu otvorene deklaruje v doslove.

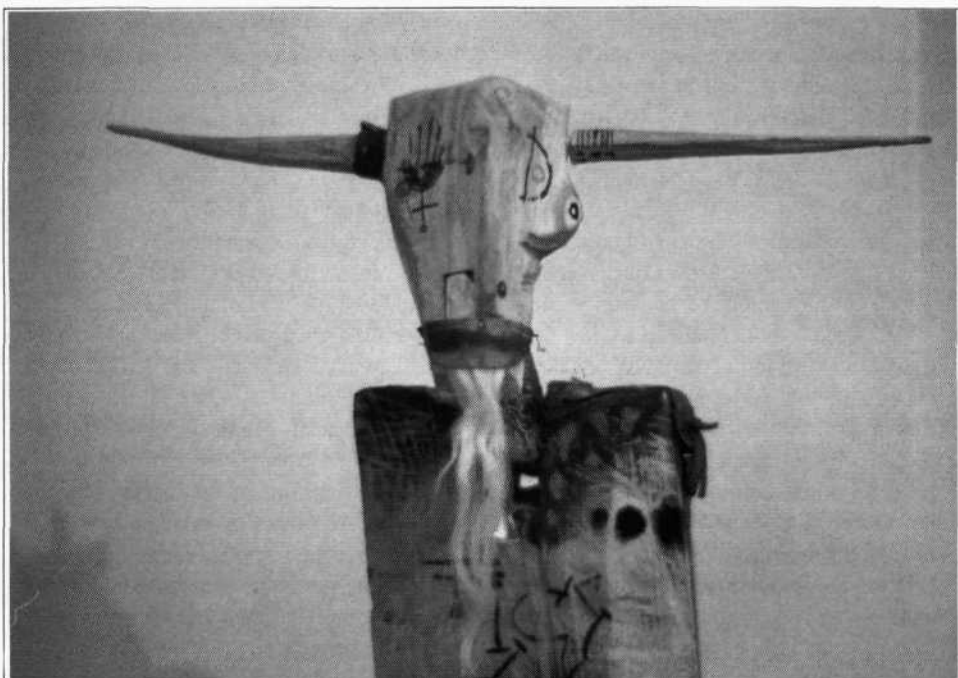
S ohľadom na detského čitateľa vybral O. Sliacky do svojho súboru predovšetkým fantastické rozprávky Czambela: zo štrnástich textov Zlatej panny je dvanásť vyslovene takejto žánrovej proveniencie, jeden patrí geneticky k realistickým rozprávkam, ale s vysokou mierou fantastickosti (Hanička bez rúk), jeden (O maliarovi, čo myseľ maľoval) je dobrodružno-novelistického ladenia. Zreteľ na detského príjemcu prezrádajú aj použité adaptačné mechanizmy. Pokúsime sa ich sledovať pomocou vybraných transformačných kategórií z teórie prekladu (Popovič, 1971).

Najnápadnejšie sú redukčné kompozičné operácie, ktorými sa odstraňujú neorganické sujetové momenty, vyplývajúce z kontaminácie staršieho sujetu cudzorodými postupmi. Tak sa z niektorých dvojchodových rozprávok (Propp, 1971) vynecháva jeden chod. Ako príklad možno uviesť rozprávku Princ, Zlatý a veľký človek (Sl. Princ a Zlatý človek), z ktorej autor vypustil druhý chod, viažuci sa na postavu veľkého človeka. Táto časť má legendický charakter a obsahuje morbidne prvky s motívom bigamie. Nielsen žánrovo protirečí prvému chodu, ale nezapadá ani do kompozície celku, nehovo-

riac o vplyve na detskú psychiku. Podobných zásahov uskutočnil Sliacky viacej. Dôvodom býva obyčajne úsilie vycizelovať príbehovú líniu alebo rešpektovať detský aspekt, ako je to na príklad v rozprávke Makomvysievaná (Sl. Jedenásť čiernych panien a dvanásť ešte černejšia), z ktorej vypustil úvodný kanibalský motív a z textu erotické a démonické prvky.

Vo väčšine rozprávok sú redukčné zásahy sprevádzané substitučnými operáciami. V Czambelovej rozprávke Napravený syn (Sl. Panička v liščeí koži) nahradil postavu husára univerzálnejšou postavou mládenca a v súvislosti s tým zmenil vstupnú i sujetovú stavbu rozprávky: nedostač pôvodne tvorila zhýralosť a dobrodružnosť husára, tú Sliacky nahradil sociálnou nedostačou mládenca, a keď sa tá odstráni (získanie majetku a nevesty), niet už dôvodu pre rozvinutie druhého chodu rozprávky, viazaného v pôvodine na napravenie nezdravého syna.

Výrazné substitučné zásahy vyplývajú často z potreby eliminovať drastické, naturalistické momenty. Dokázať to možno na rozprávke Janko Gondášik a zlatá pani (Sl. Janko Gondášik a zlatá panna). V závere pôvodiny sa nachádza viacero drsných motívov: žrebiaca sa kobyľa a havrany, ktoré zaživa trhajú žriebä, podrezanie žriebäťa ježibabou a chlieb miesený v jeho krvi. Tieto scény Sliacky vypustil a záver nahradil jemnejším, pre náš folklór však charakteristickým motívom prašivého zakliateho konika. Podobne v rozprávke Zlatá dievka z vajca (Sl. Zlatá panna zo zlatého vajca) nahradil morbidný motív „pochovávaní“ mŕtvych zlatých panien pod dlážku hostinca poetickým obrazom premeny panny na zlatistú hmlu. Britvu a krv Hamadejovej postele (Makomvysievaná), zdôrazňujúcu drakonické telesné utrpenie, nahradil a rozšíril tak, že spomenutý pekelný nástroj múk predstavuje ako miesto, kde „človek každú noc zomiera od žiaľu i od bolesti, a predsa nikdy nezomrie“. Večné telesné utrpenie má teda navyše rozmer utrpenia zo sklamanej nádeje a nenaplnenej túžby. Substitučné operácie sprevádzajú často aj akt súdu nad škodcom alebo akt odklinania — s úmyslom vyhnúť sa drastickým obrazom

Capko

POCAPKAJ CAPKA,
ALE NEŤAHAJ HO ZA BRADU!

JE NA ŇU PYŠNÝ AKO KAŽDÝ CAP.
LEBO TO ZNAČÍ, ŽE JE — CHLAP!

a posilniť poetizáciu textu (detské objatie namiesto detskej krvi ako spôsob odklitia hrdinu v rozprávke Skamenený rybár).

V niektorých prípadoch však možno považovať substitučné operácie za zbytočné. Platí to napríklad o nahradení postavy čerta postavou čierneho muža (Janko Gondášik a zlatá panna) alebo v niektorých iných rozprávkach postavy draka postavou netvora. Čert i drak sú tradičné folklórne bytosti — modely zla a škodcovstva, ich nahradenie iným typom škodcu nebolo nevyhnutné, obyčajne ani vzhľadom na „logiku“ príbehu. V podaktorých rozprávkach však takéto operácie zapadajú do sujetovej osnovy, lebo súvisia so zmenou spoločenského zaradenia hrdinu a s redukciou jedného chodu rozprávky, prípadne — ako napríklad v rozprávke O smelom husárovi (Sl. Zakliaty brat a ešte zakliatejšia sestra) — umožňujú dejovo stvárniť pasáž, ktorá je v pôvodine podaná referujúcim spôsobom,

a zbaviť tak text pôvodnej kompozičnej chaoticnosti. Podobné redukčno-substitučné operácie spriehľadňujú sujetovú líniu rozprávok a zvyšujú kompozičnú súdržnosť textu.

Sliackeho adaptácie sa nevyhli ani operáciám, rozširujúcim pôvodný rozprávkový model. Tie smerujú najmä k zdôrazneniu poeticko-emotívneho, psychologického, sociálneho, magického rozmeru rozprávok. Azda najnápadnejšie sa realizujú v kategórii postáv a rozprávača. U Sliackeho majú totiž postavy prehĺbený psychologický rozmer. Zvažujú príčiny a dôsledky svojich činov dôkladnejšie, než je pre ľudovú rozprávku príznačné, váhajú pred ťažkou skúškou, aby tým viac vynikla miera ich statočnosti, obetavosti či súcitu. V motivácii ich konania sa zdôrazňuje moment pomoci, dobroty srdca; týmito prednosťami sa nápadnejšie než v pôvodine motivuje aj konanie pomocníkov a darcov. S takýmto cieľom rozšíril Sliacký v niektorých rozprávkach vzťah

mládenca a dievčiny o motív „krásky a zvieratá“: dievčina sa priznáva k mládenčovi, hoci je znetvorený, a tým ho zbaví osklivosti (O maliarovi, ktorý maľoval myseľ, Jedenásť čiernych panien a dvanásť ešte černejšia). Amplifikačné operácie smerujú teda k zvýrazneniu etických kategórií dobra, krásy, spravodlivosti, ale aj k zdôrazneniu plebejstva, ťažkého sociálneho údely postáv.

V súvislosti s takýmito zásahmi do textu je Sliackeho rozprávač emotívnejší, subjektívnejší, vo výraze „ornamentálnejší“ a poetickejší než ľudový rozprávač. Má sklony ku gnómičným výrokom, ale dovoľuje si aj žartovno-rozšafný explicit, ktorým hravo komentuje finálny ideálny stav rozprávkových hrdinov.

Pozmeňujúce zásahy do textu možno nájsť aj v topike Sliackeho adaptácií. Úvodná časť Czambelových rozprávok (prípadne aj iné časti textu) v niektorých prípadoch konkretizuje lokalizáciu príbehu, umiestňujú ho do konkrétneho, hoci vzdialeného alebo do hravo-fiktívneho priestoru: Británia (Zlatá dievka z vajca), sedemdesiata siedma krajina, v anglickej zemi (Janko Gondášik a zlatá pani), Nikdzevaroš, Dakdzevaroš, Mašsalvaroš „v sedmohradskej krajine“ (Makomvysievaná). Takúto lokalizáciu príbehov Sliacky dôsledne nahrádza klasickou univerzálnosťou, neurčitosťou. Rovnako dôsledne odstránil z rozprávok vlastné mená postáv (s výnimkou rozprávky Janko Gondášik a zlatá panna) a nahradil ich všeobecným apelatívnym pomenovaním mládenec, dievčina, princ, panna a pod.

Všetky naznačené mechanizmy sa prejavili aj v názvoch Sliackeho adaptácií. V niektorých prípadoch ide len o minimálne zásahy do pôvodného názvu rozprávky; napríklad o výmenu antroponyma apelatívom (Hanička bez rúk — Bezru-

ká dievčina, Juhás Paľko — O smelom pastierovi) alebo o nahradenie výrazu poetickejším (Zlatá dievka z vajca — Zlatá panna zo zlatého vajca), respektíve o nepatrný štylistický zásah (O maliarovi, čo myseľ maľoval — O maliarovi, ktorý maľoval myseľ). Vo väčšine rozprávok však zmena názvu signalizuje aj markantnejší sujetovo-kompozičný a semioticko-pretvárací zásah do prototextu, pričom názov spravidla zdôrazňuje neurastenický bod sujetu: Zakliaty brat a ešte zakliatejšia sestra (Cz. O smelom husárovi), Srš z draka, pero z vtáka a šupina z ryby (Cz. Smelý Janko), Panička v líšče kože (Cz. Napravený syn), Tri zázračné veci a štvrtá ešte zázračnejšia (Cz. Princka v ježovej kože).

Sliackeho adaptačné postupy sú teda dvojrozmerné. Prvý rozmer imituje sujetovo-kompozičný a topický invariant archaickej ľudovej fantasticko-rozprávky. Druhý rozmer aktualizuje v rozprávačskej obradnosti a v koncepcii postáv autorov idiolekt, invenciu a rešpektovanie špecifik detského adresáta. Skrížením obidvoch vznikol priesečník: rozprávky, ktoré sa vo svojej štruktúre približujú k pomyselnému archetypu fantasticko-rozprávky, zreteľne sa však vzdalujú svojráznej atmosfére Czambelových rozprávok a zároveň vytvárajú priestor pre seba-realizáciu adaptátora ako autentického rozprávkára. Ide teda o viac alebo menej voľné parafrázy, v ktorých adaptátor posilnil poeticko-magický, humanizačný príznak ľudovej rozprávky, zdisciplinoval formálnu stránku pôvodín a uplatnil svoje kombinatorické schopnosti i bohaté skúsenosti rozprávkára. Dieťa tak síce nedostalo do rúk autentického „Czambela“, dostalo však motívy jeho rozprávok v kultivovanom, imaginatívnejšom rúchu.

POZNÁMKY

Genčiová, M.: Literatúra pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu). Praha, SPN 1984.

Liba, P.: Literatúra a folklór. (Príspevok k literárnemu folklorizmu.) Ústav jazykovej a literárnej komunikácie PdF v Nitre. Nitra 1991.

Marčok, V.: O ľudovej próze. Bratislava, Mladé letá 1978.

Popovič, A.: Poetika umeleckého prekladu. Bratislava 1971.

Pridavková, M.: Poznámky a vysvetlivky. In: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambela. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959.

Propp, V.: Morfológia rozprávky. Bratislava, Tatran 1971.

Šmahelová, H.: Návraty a proměny. Leterární adaptace lidových pohádek. Praha, ČSAV 1990.

Zlatá panna. Slovenské rozprávky zo zbierok Sama Czambela podáva Ondrej Sliacky. Bratislava, Mladé letá 1993.

Zdrobnené slová v detskom svete

Ján Kačala

Slová ako svetlušky
svetielkujú, lietajú,
dajú, aj čo nemajú,
ako to len láska dáva.

M. Rúfus,
Lupienky z jabloní
(1993)

Medzi jazykovými prostriedkami, s ktorými deti prichádzajú do styku počas najintenzívnejšieho formovania svojho budúceho osobnostného a ľudského profilu, ako aj svojho jazykového vedomia do 9.—10. roku svojho veku, zaujímajú významné postavenie zdrobnené slová. Už na prvý pohľad akoby tvorili hlavnú a zároveň profilovú vrstvu vyjadrovacích prostriedkov v reči s deťmi, akoby boli pre styk dospelých s deťmi najcharakteristickejšie. Ukazuje sa to zo všetkých jazykových prejavov, s ktorými deti v kontakte s okolím prichádzajú do styku: z reči rodičov, starších súrodencov či starých rodičov alebo iných dospelých, z jazyka ľudových piesní, uspávaniek, riekaniek, ľudových rozprávok a balád, z reči rozprávok, ktoré sledujú na televíznej obrazovke alebo v rozhlase. Už názvy relácií či detských rubriek v novinách sú z tohto hľadiska veľavravné (taký je napríklad televízny Večerníček, v novinách bývajú detské kútiky a pod.), rovnako ako aj názvy diel literatúry pre deti, lepoprel atď. Možno teda povedať, že zdrobnené slová obklopujú život detí z každej strany. Keď konštatujeme túto skutočnosť, nenastofujeme tým zároveň otázku funkčnosti používania zdrobnených slov v tejto oblasti, ako ani rozsah či mieru týchto slov v reči dospelých pri kontakte s deťmi.

Uvedieme niekoľko príkladov na využívanie zdrobnených slov v textoch určených deťom:

Prídi ty, šuhajko, ráno k nám. (ľudová pieseň) — Na halúčku marhuľky / sadne jurík ľahuľký: / — Lej vodičku, sivý mráčik, / skúp mi hlávku, oper fráčik! (M. Rázusová-Martáková) — Aj my sme dietky zeme. / A v zemi čertík drieme. (M. Rúfus) — A vy kdeže trielite teraz proti noci? — Dajakú službičku, tetka, hľadať do sveta, povedal prvý. (A. Habovštiak) — Len jedno nezabudni, keby sem ktokoľvek prišiel, neprehovor s ním ani slovičko (O. Sliacky). Dobre vedela Maruška cestu, dobre poznala v lese každý chodníček, ale čo sto ráz krížom-krážom poprechodili les, na všetky strany ako makové zrno vyzerali, o chyžke nebolo ani znaku a o staručkej ani hlásku (P. Dobšinský).

Už tým, čo sme povedali doteraz, zistili sme značný význam zdrobnených slov v živote detí. Možno povedať, že práve zdrobnené slová sprostredkujú výraznú časť kontaktu dieťaťa nielen s rodičmi či s dospelými, s okolitým svetom, ale aj s jazykom, s materinským jazykom. Práve zdrobnené slová, ktoré dospelí intuitívne pokladajú za primerané malosti, drobnosti svojich ľudských ratolestí, značia (pravdaže, spolu s inými analogickými prostriedkami jazyka, ako sú detské slová, hypokoristiká čiže domáce slová, ale z druhej strany aj zveličené slová) prvý významný jazykový kontakt medzi dospelým a dieťaťom. V tomto zmysle zdrobnené slová, ako aj literárne či hudobné útvary, v ktorých sa vyskytujú, majú pre detský svet základný vzdelávací, ale aj výchovný význam: uspávkami a ľudovými priesňami, riekankami a básničkami, ale aj prozaickými útvarmi, ktoré rodičia pri rozličných príležitostiach spievajú, recitujú alebo čítajú, sprostredkujú deťom nielen nové poznatky, ale aj od základu formujú ich hodnotový systém, učia ich nielen poznávať jazyk, lež

aj vzťahu k jazyku. Z tohto hľadiska by sa takéto spievanie či recitovanie nemalo stať akýmsi „umením pre umenie“ (hoci ani to nie je zanedbateľná funkcia). Dospelí by takéto príležitosti mali dôkladne využiť na efektívnu jazykovú výchovu.

Výdatnou cestou v tomto ohľade je aj objasňovanie menej známych či vonkoncom neznámych slov počúvajúcim deťom. Dospelí by mali mať s dieťaťom kontakt aj v tom, že sa ho pýtajú, či vie, čo je to *okienečko*, *šuhajko*, *dniček*, *rolička*, *sníček* alebo *pniček*, a po zápornej odpovedi by mali význam týchto a iných slov deťom primerane objasňovať. Takéto výklady sú dôležité nielen ako prostriedok jazykovej výchovy: majú aj širší zmysel v tom, že pomáhajú udržiavať aj živý kontakt dospelého človeka s dieťaťom, získavajú si jeho dôveru a pôsobia na rozvoj kladných ľudských vzťahov dieťaťa, rozvíjajú dialogický spôsob komunikácie, techniku komunikácie a ďalšie nevyhnutné schopnosti. Takýto spôsob jazykovej výchovy prináša veľmi kladné výsledky v nadväzovaní styku dieťaťa s jazykom a môže značiť vovádzanie detí do tajomstiev jazyka a reči, má motivujúci účinok pri narábaní detí so slovom, ale aj s materinským jazykom vo všeobecnosti. Jazyk tu má nezastupiteľnú úlohu pri celkovom uvádzaní detí do sveta dospelých, na ktorý sa aj takýmto spôsobom výdatne pripravujú. V konečnom dôsledku táto rodinná jazyková výchova napomáha aj správne fungovanie rodiny ako základného vzdelávacieho, ale najmä výchovného činiteľa i základnej bunky spoločenského organizmu v živote človeka vôbec.

Po tejto všeobecnej časti obráťme teraz pozornosť na podstatu zdrobnených slov, na ich miesto v systéme slovnej zásoby jazyka, ako aj na ich funkciu v jazykových prejavoch. Zdrobnené slová čiže **zdrobneniny** (cudším slovom **diminutíva**) sa z odborného jazykovedného hľadiska pokladajú za odvodené slová označujúce jav menší, ako označuje príslušné základové slovo, alebo vyslovujúce citový vzťah k označovanému

javu. Predmet alebo jav menší v porovnaní so základným slovom označujú napríklad slová *medvedík* (oproti základovému slovu *medveď*), *hôrka*, *horička* (oproti *hora*), *oblôčik* (oproti *oblok*), *dáždik*, *dáždiček* (oproti *dážď*), *papierik* (oproti *papier*). Systémový protiklad zdrobnených slov tvoria **zveličené slová** čiže **augmentatíva**, vyjadrujúce predmet alebo jav väčší oproti základovému slovu: v uvedených prípadoch ide o podoby *medvedisko*, *horisko*, *obločisko*, *dáždisko*, *papierisko*.

Druhú skupinu zdrobnených slov predstavujú prípady, keď predmety alebo javy svojou podstatou nemôžu byť malé, keďže ich vlastnosti sú stále a rozmery či miery sú dané. Tak je to povedzme pri slovách *vodička*, *ráňko*, *ránečko*, *dník*, *dniček*, *polievočka*, *slobodienka*, *slniečko* a mnohých ďalších. Tu ide iba o formálne zdrobnené slová, majúce zdrobňovaciu príponu, ktorá signalizuje kladný citový postoj podávateľa k označenej skutočnosti. Tieto pomenovania sa teda oproti svojim východiskovým slovám vyznačujú prítomnosťou expresívneho čiže citového príznaku.

Napokon sa v súvisе so zdrobnenými slovami žiada upozorniť na také prípady, ktoré majú zdrobňovaciu príponu, ale svojím významom sa neodlišujú od základového slova, takže ich možno pokladať za varianty základových slov: také sú napríklad dvojice *ceruza* — *ceruzka*, *kniha* — *knižka*, *fľaša* — *fľaška*. Formálne zdrobnené slová tu nemajú ani expresívny príznak.

Z uvedených, ale aj mnohých ďalších príkladov možno usúdiť, že funkciu zdrobňovacej prípony v slovenčine má formant **-k-**. Pred týmto zdrobňovacím formantom môžu stáť ešte niektoré ďalšie formanty, ktoré zdrobňovaciu funkciu základného formantu **-k-** ešte zvyšujú, napríklad **-ič-**, **-ieč-** (*horička*, *rolička*, *dáždiček*, *zápisniček*), **-uľ-** (*drobulka*), **-ien-**, **-en-** (*sobotienka*, *piesenka*), **-uš-** (*ženuška*), **-iat-**, **-at-** (*jelenčiatko*, *medvediatko*) a iné.

Pre slovotvornú sústavu slovenského jazyka je charakteristické, že slovotvorný formant **-k-**

so zdrobňovacou funkciou sa neobmedzuje na podstatné mená, pri ktorých je so zreteľom na ich pomenúvaciú podstatu odôvodnené hovoriť o zdrobňovaní, keďže — ako sme už povedali — veci, javy, predmety môžu byť aj malé. Malé však nemôžu byť deje alebo vlastnosti, ktoré sú obsahom slovies a prídavných mien. Jednako však v slovenčine poznáme aj slovesá, aj prídavné mená majúce tento formant: také sú prípady typu *robkať, bežkať, sadkať* si pri slovesách, resp. *drobučký, drobunký, peknučký, peknulinký, samučičky* pri prídavných menách. Tu z odborného hľadiska nevravíme o zdrobnených slovesách či prídavných menách, lež iba o citovo priznakových alebo expresívnych slovesách alebo prídavných menách.

Tvorenie slov predponami, príponami, kombinovaným predponovo-príponovým spôsobom, samostatnými morfémi, ako aj skladaním patrí medzi charakteristické vlastnosti slovenčiny ako jazykového typu. V tomto rámci aj tvorenie zdrobnených slov, prípadne expresívnych slov pomocou zdrobňovacieho formantu *-k-*, na ktoré sme tu v krátkosti poukázali, predstavuje špecifickú črtu nášho jazyka, ktorá nemá priamu paralelu v iných jazykoch. Pomocou tohto formantu v slovenčine vznikli a stále vznikajú celé rady zdrobnených, prípadne expresívnych slov, ktoré majú výrazné postavenie v celom systéme slovnej zásoby slovenčiny. Súpis týchto slov sa podáva vo výkladovom slovníku (ako vieme, za posledné polstoročie na Slovensku vznikli dva takéto slovníky: šesťväzkový Slovník slovenského jazyka v šesťdesiatych rokoch a praktický jednoväzkový Krátky slovník slovenského jazyka v osemdesiatych rokoch).

Napokon sa vráťme k typickým vlastnostiam zdrobnených slov a k ich fungovaniu v texte, osobitne v textoch určených deťom. Zdrobnené slová majú v textoch určených deťom všeobecne vysoký výskyt. Tým sa pre tento typ textov stávajú charakteristické, ba profilové, tým sa však ich funkcia nenapĺňa. Už sme povedali, že zdrobnené slová v prevažnej miere vyslovujú

kladný citový postoj k predmetom a javom, o ktorých je reč. V tom zmysle naplňajú predstavu podávateľa, ktorý ako autor literatúry pre deti celkom prirodzene volí také jazykové prostriedky, ktoré pokladá za primerané a blízke detskej duši. Upotrebovaním zdrobnených slov autor vyjadruje láskavý, nežný a dôverný postoj k téme, ako aj k detskému čitateľovi či poslucháčovi. Stáročná ľudská skúsenosť ukázala a stále ukazuje, že práve to je účinný spôsob prihováraania sa autora detskej duši. Okrem vnášania týchto prvkov do komunikácie s detským prijímateľom je istotne nezanedbateľný aj fakt, že takýto spôsob komunikácie s detským čitateľom nepochybne necháva v jeho duševnom svete stopu ako návod na rovnaké konanie dieťaťa — ani nie tak v používaní zdrobnených slov vo vlastnej reči, ako skôr v osvojovaní si láskavého, nežného a dôverného postoja k ľuďom, javom a veciam v jeho okolí: Nemôže byť pochyb o tom, že aj tieto hodnoty môžu formovať či obohatiť pozitívnu hodnotovú orientáciu dieťaťa, rovnako ako priniesť osvieženie do ľudských vzťahov vôbec.

Pravdaže, zdrobnené slová uvedené poslanie v textoch pre deti neplnia samy. Láskavý, nežný a dôverný postoj autora k téme i k prijímateľovi textu sa prejavuje aj v iných prostriedkoch využívaných v literatúre pre deti: patrí sem povedzme časté oslovenie hrdinu rozprávky, piesne alebo jej adresáta, používanie prívlastňovacích zámen môj, náš v citovom význame, opakovanie slov alebo tvarov, používanie expresívnych podôb slov a tvarov s nesamostatnou časticou *-že* a pod. Uvedieme niektoré príklady: A vieš, že tam, kde bozkávajú slová, / ľahučká, krehká stopa ostáva? / Tak vtáča nôžkou sniežik bozkáva. (M. Rúfus) — Hej, Gondášik, zľutuj sa. Daj mi za žajdlík vody. (O. Sliacky) — Uvidel otca. Už zďaleka kričal: — Ňaňo, Ňaňo, Ňaňko môj, nesiem vám jesť! (P. Dobšínsky) — Môj milý, chlieb je odmena. (M. Rúfus) — Brezička, breza, riekní mi, / prečo tak plačeš noci dni? (M. Rázusová-Martáková) — Ach,

mamička moja, akože je u vás, / na koho, mamička, na koho zavoláš? (ľudová pieseň) — Svietže mi, spevavá / Červená čiapočka? (M. Rúfus) — Bolože to radosti, keď sa mladý kráľovič objavil znova na zámku (A. Habovštiak).

S nemalou dávkou hrdosti môžeme na záver nášho príspevku pripomenúť, že veľmi presnú a podrobnú charakteristiku zdobnených slov už pred vyše pol storočím podal nezabudnuteľný kodifikátor spisovnej slovenčiny Ľudovít Štúr. Vo svojom základnom jazykovednom diele *Nauka reči slovenskej* z r. 1846 napísal: „Zmenšujúce slová vijadrujú zmenšenosť pochopu a týmto viznamenaného predmetu, že ale malje predmeti práve pre svoju maličkosť aj nežnje (niedlich) bývajú a jako malje aj ňepatrnje, chatrnje, ňeduoležítje sú, viznamenávajú slová zmenšenie aj nežnosť, ale častorazi aj ňepatrnosť, chatrnosť predmetou... Nárečja naše slovenskuo o moc je bohatšie na zmenšujúce ako na zvetšujúce slová, a to tak, že v zmenšených sú i rozmaňitejšje formi a aj v Slovenčine vjacej ako zvetšujúce pripúšťajú stupňou.“ Táto a takáto charakteristika „zmenšujúcich“ slov v slovenčine obtoží aj v súčasnosti. Ak by sme mali nadviazať na Štúrove výrazy „nepatrnosť“ a „chatrnosť“ vo vzťahu k zdobneným slovám a tým zároveň našu krátku charakteristiku zdobnených slov v slovenčine aj skompletizovať, mohli by sme dodať, že zdobnené slová v našom jazyku môžu vyslovovať aj záporný citový vzťah k pomenovanému predmetu. Deje sa tak v prípadoch ako *doktorik, úradničiek, cisárik, kapitánik* a podobných, pri ktorých naozaj môžeme spolu s Ľudovítom Štúrom hovoriť o „nepatrných“ či „chatrných“ ľudských bytostiach: zdobnené podoby tu používame preto, že nositeľov takýchto pomenovaní nepokladáme za dôstojných toho, aby sme ich označili neutrálnym či citovo bezpríznačným slovom *doktor, úradník, cisár, kapitán*. Aj z tohto príkladu vidno, že využitie

Turoň

TUROŇ, TURON,
SLZU UROŇ.
POTIAHNEM ŤA ZA BRADU,
NEPOKAZ NÁM NÁLADU.

zdobnených slov v našom jazyku vonkoncom nie je jednostranné a priamočiare. Je prirodzené, že aj tento typ zdobnených slov nachádza svoje funkčné využitie aj v textoch určených deťom.

Téma, o ktorej sme tu hovorili — zdobnené slová a svet detí — ponúka viaceré možnosti riešenia. V našom texte sme položili dôraz na základnú charakteristiku zdobnených slov v našom jazyku, ako aj ich využitia v textoch určených deťom.

O sochách, rachoplieškoch, vnemolabkách...

Akademický sochár Ján Ľapák (Vysokú školu výtvarných umení, odbor sochárstvo, absolvoval roku 1989) patrí k sochárom, ktorí podľahli čaru dreva. Drevom voňala aj jeho výstava v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti v Bratislave, s poetickým názvom Kubov sen.

Kubov sen bol vlastne vymyslený sen jednej zo sôch o zime, prvom snehu, Vianočiach a o tajomstvách medzi Vianocami a fašiangmi. Sochy boli netradične inštalované vo fiktívnej zimnej krajine so závejmi, snehovými perinami, oblakmi plnými bielych krehkých vločiek... Deti mali príležitosť voľne sa sôch dotýkať a rukami objavovať ich tvar, ale aj zvuk. Nebýva pravidlom, že v BIBIANE vystavujú sochári, preto sme využili príležitosť a pozvali Jána Ľapáka na rozhovor.

Teoretici umenia vysvetľujú dielo na základe špecifických odborných kritérií. Ako by ste vy sám charakterizovali svoju tvorbu? Aké sú jej východiská, k akému odkazu sa hlásite (ak sa hlásite...)?

Táto otázka ma trochu dráždi. Výstava v BIBIANE bol jeden zlomok toho, na čo som myslel, s čím som žil a ako som to pretransformoval do dreva, farieb a rachoplieškov a čo by malo človeka-človečika osloviť a potešiť. Ak by som teraz pokračoval ďalej, začal by som byť sám proti sebe, pretože pri charakterizovaní svojej tvorby slovami si začínam pripadať, akoby som mal hlavu niekoho iného. Tým chcem naznačiť, že vysvetľovaním svojich sôch (zážitkov, nálad, rôznych fantázií, inšpirácií) sa stále viac vzdávam od toho, čo som cítil vo chvíľach, keď som ich robil.

Adresátom vašej tvorby je predovšetkým dospělý príjemca. Kubov sen bola však výstava pre deti.

Výstava, ktorú som pripravil so skupinou nadšencov, bola pre mňa veľmi peknou bodkou za súhrnom prác, ktoré sú pre mňa akýmsi čarovaním s mojím detstvom, minu-

losťou prežitou napríklad v Lúčnici, dneškom, keď sa teším z mojich detí, inšpiráciou starých kultúr a toto všetko ešte v rôznych kombináciách. Isteže, sochy na výstave v BIBIANE sú zdielnejšie a komunikatívnejšie, ako tie, ktoré naplňam vážnejšími myšlienkami a inými sochárskymi formami. Ale aj tak sochy v BIBIANE mali osloviť rovnako rodiča ako dieťa. Pri príprave tejto výstavy som myslel aj na veci rázu, ktoré sa z nášho okolia vytrácajú a ktoré by ešte stále mohli povedať niečo pekné deťom. Preto si deti mohli na výstave sochy ohmatať, podľa možnosti sa s nimi trochu pohrať, počúvať. Niektoré boli ozvončené, ostrunené, ohrkané... a tak sa s pomocou Andreja Zmečka zosníмали zvuky, ktoré sochy vydávajú a z nich sa nahrála muzika. Výstava zrazu dostala nový rozmer. Tvar zimosnivej krajiny spiacého Kuba, ktorý sníva vo veľkej kope snehu, vankúšov a fantázie.

Ako ste prišli na nápad „ozvučiť“ sochy?

Podľa mňa prví na to prišli vrabčiaci a datle. Naozaj však neviem, kedy to prišlo na um mne. Možno mi to však ani nenapadlo,

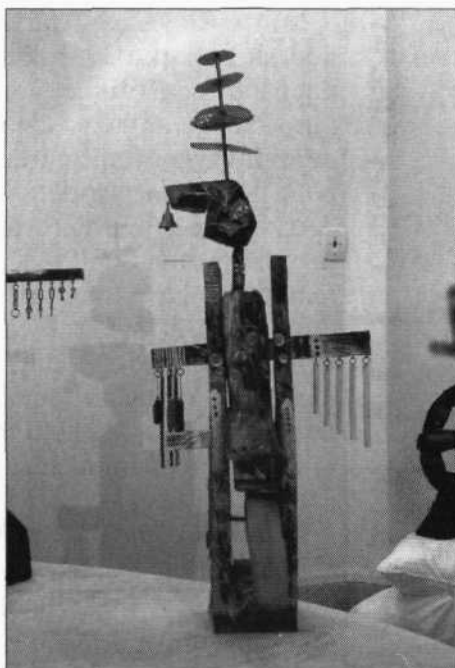
ale prišlo tak, ako spontánne vnímam, že kus dreva, umne spracovaného do trombity, vy-
ludzuje zvuk, podobne ako basa, cimbál, rap-
káč... Alebo aj vtedy, keď sa z dreva robí
socha.

**Vystavené sochy netradičným spôsobom inter-
pretoval Daniel Hevier. Nerozmýšľali ste
o tom, aké by to bolo, keby ste naopak vy
dostali k dispozícii Hevierove texty a robili
k nim sochy?**

Som veľmi rád, že som sa stretol s Danie-
lom Hevierom. Obohatilo to nielen mňa, ale
zaiste aj návštevníkov výstavy. Jeho texty
k mojim sochám sú totiž očarujúce, inšpiru-
júce, preto viem, že zaujímavý by bol aj opač-
ný sled našej spolupráce.

**Ako výtvarník máte pravdepodobne neustále
otvorené oči, ale aj dušu. Využívate svoje pod-
nety, vnímanie a inšpirácie aj vo svojej role
otca? Rozmýšľate o tom, ako so svojimi deťmi
absolvujete a spracujete všetky tie podnety,
pomáhate im v tom, máte predstavu, čo by ste
im rád zo svojich skúseností sprostredkovali?**

Cítim sa nacytý na hruškách. Ale je
fakt, že doteraz je to akosi opačne. Mňa
naplňajú a inšpirujú moje deti. Potvrdzujú to
niektoré fakty. Pred tridsiatimi rokmi urobil
môj otec hudobno-tanečný film o malom
chlapcovi, ktorému sa snívajú krásne túžby.
Daniel Hevier prišiel prvýkrát do môjho ate-
liéru so svojimi deťmi, ktoré obštedotali sko-
ro všetky sochy. Ja som urobil výstavu Ku-
bov sen v BIBIANE. Deti sú teda pre nás
dospelých veľmi inšpirujúce, čisté v myšlien-
ke a úprimné. Určite ja ako výtvarník nosím
v sebe akúsi vnemolabku, z ktorej to pekne
na svoje deti prenášam a snažím sa upozor-
ňovať ich na veci, ktoré v nich provokujú ich
neposedného ducha. Oni mi to potom vraca-
jú svojim večným prečo... ale... A tu si
myslím, že vzniká to dôležité vyplňovanie
priestoru medzi mnou a deťmi.

Ozembuch

KEĎ ON SPRÁVÍ O ZEM BUCH,
SKOČÍ NA NOHY AJ DUCH...
JÚÚÚÚÚCH!

**Spomínate si aj na svoje detstvo? Zachovali ste
si z neho nejaké mimoriadne zaujímavé výtvar-
né podnety, s ktorými teraz pracujete a ktoré
sú pre vás cenné a dôležité?**

Je ich určite veľmi veľa. Ako napríklad
socha Brumkáč, ktorej druhý názov je Ko-
bylka. Ako dieťa som stále hľadal, kde tá
splasená kobyľka po tej base beží a kedy robí
tú brumkavú muziku. Práve preto v mojej
soche drží struny koník. A je mnoho takých-
to záznamov z detstva, ktoré sa v človeku
v dospelosti vynárajú a obohacujú ho.

Rozhovor pripravili

SAŠA PETROVICKÁ
a SAŠA FISCHEROVÁ

Mária Rázusová-Martáková prejavila záujem o literatúru pre deti na začiatku 30. rokov, teda v čase, keď sa po prvý raz v jej dejinách konštituuje umelecký typ detskej knihy. Mladučká autorka, učiteľka na dedinskej škole v Dolnom Srní, sa však nepridáva k tomuto trendu, ale nadväzuje na ten typ tradičného básnenia pre deti, ktorý v predumeleckej fáze slovenskej detskej poézie reprezentoval jej obľúbený básnik z detstva Martin Braxatoris-Sládkovičov. Nenadväzuje pritom len na jeho tematický repertoár, ale predovšetkým na jeho mravokárnu didaktickosť. Takže kým generačne staršia Ľudmila Podjavorská prostredníctvom zábavno-poznávacieho princípu básnický suverénne napomáha estetizácii literatúry pre deti a mládež, Rázusová-Martáková nový trend nepodporuje, ale ho retarduje oživovaním umelecky neproduktívneho modelu poézie pre deti.

Názov jej prvej básnickej zbierky *Pestré kvety* z roku 1932 je teda istým spôsobom zavádzajúci. Jeho špecifickosť nevy-medzuje totiž prírodná tematika, ale mravokárne verše typu Po smiechu býva plač, Nezáviď, Aká práca, taká pláca a pod., v ktorých mladá poetka — podobne ako jej predchodcovia — považuje dieťa len za objekt svojho moralizátorského pôsobenia. A aký bol jej debut, také boli aj jej nasledujúce veršované knihy *Tri rozprávky z neba* (1932) a *Hrdinovia* (1935). Vnútorne umelecké predpoklady, ktoré napokon autorku priviedli k jedinečnému umeleckému výrazu, sa síce už v týchto knižkách sporadicky prejavili, závislosť na konzervatívno-tradičnom chápaní poslania detskej literatúry bola však ešte natoľko silná, že jej nedovolila od tohto chápania sa odpútať. Stalo sa tak až v zbierke *Od jari do zimy* (1939) a predovšetkým v *Plamienochke* (1948), v ktorých už Mária Rázusová-Martáková očarila detského čitateľa podmanivou lyrickou atmosférou, formujúcou jeho citový svet.

Všetko toto už slovenská literárna história dostatočne preskúmala a zargumentovala, preto prekvapuje „objav“ autora spomienkového portrétu Rázusovej-Martákovovej v Slovenských národných novinách 26/95 J. S., ktorý tvrdí, že „jej najlepšie básne vyšli roku 1932 v zbierke *Pestré kvety*“. Protí osobnému gustu autora nemožno, pravdaže, nič namietat, ibaže SNN sa svojimi literárnymi príspevkami usilujú programovo osloviť aj vysokoškolských študentov, najmä poslucháčov pedagogických fakúlt. A tí už po prvom semestri prednášok zo slovenskej literatúry pre deti a mládež vedia, že za neznalosť takýchto elementárnych faktov z jej dejín sa prinajlepšom udeľujú opravné termíny.

Prales PETRA KLÚČIKA

O ZVIERATKÁCH ŽIJÚCICH V MALIAROVEJ HLAVE

Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti

7. marca - 24. apríla 1995

Peter Klúčik je v celej svojej tvorbe verný fantazijnému fenoménu. Ten ovláda jeho grafickú, ilustrátorskú a aj menej známu maliarsku tvorbu. Detskému divákovi sa doteraz venoval prostredníctvom ilustrácií; celkovo ilustroval 39 titulov (z najznámejších: A. Lindgrenová: Pipi Dlhá Pančucha, ML Bratislava, 1985; V. Bednár: Hubárske rozprávky, ML 1968; D. Defoe: Život a dobrodružstvá Robinsona Crusoea, ML 1991).

Kolekcie 13 obrazov, ktoré tvorili jadro výstavy v Bibiane, autor nemaľoval pre deti. Výstave predchádzala ich prehliadka v komorných galerijných priestoroch. So zmenou adresáta a zmenou priestoru — jeho scénickým dotvorením na I. podlaží Bibiany — výstava získala nový rozmer. Myslím si, že kolektívu tvorcov sa podarilo vyprovokovať detského diváka k tomu, aby vnímal Klúčikove obrazy nielen ako „maľbu na plátne“ s konkrétnym obsahovým posolstvom, kompozíciou, farebnosťou, ale aby vnímal výstavu ako svet neobmedzenej fantázie, ktorá existuje v prírode a v živote okolo nás. Tak sa podarilo zotrieť hranice medzi svetom empirického vnímania a „nelogikou“ nevideného.

Peter Klúčik podľa vlastného rozprávania čerpá najmä zo zážitkov z detstva, zo záľuby v detailoch, ktoré vymedzujú svet okolo nás. Množstvo vnímateľných prvkov, ktoré spoluvytvárajú prírodu a jej súčasti, ho vždy fascinovalo a ešte vždy fascinuje. Je potom len prirodzené, že Klúčik sa snaží tieto „bádania“ spracovať tak, aby zodpovedali intenzite jeho zážitkov z videného a poznaného.

V určitom slova zmysle sa dá povedať, že koncepcia výstavy Prales Petra Klúčika sledovala jeho tvorivé princípy.

V úvodnej miestnosti sa dieťa pripravilo na svet fantastických zvierat a rastlín, ktoré sa objavujú na Kľúčikových obrazoch. Upozorňovalo sa na detaily, vymykajúce sa skutočnosti. V druhej časti, nesúcej názov „Živý prales“, navodzovala sa reálna atmosféra pralesnej vegetácie. Zvieratá žijúce v maliarovej hlave a na jeho obrazoch boli umiestnené v ich prirodzenom prostredí a spolu s nimi sa v ňom ocitli samozrejme i deti.

V tejto miestnosti boli umiestnené dve hry. Jednou z nich bola skladačka, ktorá umožnila deťom vytvárať si nové vlastné zvieratká jednoduchým systémom — prevracaním troch blokov, ktoré po otočení vytvoria nový obraz (napr. hlava — zebra, telo — leopard, chvost — žirafa). Na podobnom princípe bola postavená aj druhá hra, kde k pevne určenému stredu deti dokresľovali hlavu a chvost zvierata.

Zo živého pralesa deti prechádzali do časti označenej ako „Papierový prales“. V tomto priestore zatemnením okien získala miestnosť atmosféru šera, tajomnosti, pričom zámerným premnožením dekorácií (všetky vytvorené z papiera) vznikla nálada tajomnej pralesnej krajiny. Tu bola pripravená hra so slovom — deti vymýšľali nové názvy pre zvieratá, ktoré videli na obrazoch, pričom vznikli takéto slovné spojenia (napr.): pleskohub obrovský, štvornožec kľúčikovitý, dlhonos ušatý, zebra bodkovaná...

Prehliadkovú časť uzatvárala „Galéria“, ktorá evokovala dojem klasickej galérie; obrazy boli nainštalované na stenách s mosadznými menovkami, nasvietené bodovými svetlami. Deti väčšinou pochopili, že v tejto miestnosti už nejde o hru, ale o to, aby sa vážne zahľadeli na obraz a objavovali v súvislostiach všetko to, čo videli v predchádzajúcich častiach.

Záver expozície tvorila miestnosť, v ktorej Bibiana v pravidelných termínoch organizovala tvorivé dielne. Deti tu mali možnosť po prehliadke celej výstavy zhotoviť z dostupných materiálov vlastné zvieratko (použili sme napr. noviny, zvyšky samolepiacich fólií, lepiace pásky, štrk...), pomenovať ho a zavesiť.

Pri zostavovaní koncepcie výstavy Prales Petra Kľúčika komiárky výstavy sa sústredili najmä na využitie fantazijných znakov jeho obrazov. Na to, aby si detský návštevník uvedomil možnosti a neobmedzené hranice predstavivosti. Podľa priaznivého ohlasu detí sa tento zámer nepochybne podarilo dosiahnuť.

EUBA PAVLOVIČOVÁ

Poslanie a vízia

IDEOVÁ A SOCIÁLNA ANGAŽOVANOSŤ V UMENÍ PRE MLÁDEŽ

Heidrun Rottke — Wolfgang Schneider

V Európe dnes prebieha veľa umeleckých a kultúrnych aktivít pre deti a mládež, realizovaných umelcami, ktorí veria, že deti majú právo na umenie. Nie však na „umenie“, ktoré deťom strpčuje život, ale umenie, ktoré vníma deti ako rovnocenných partnerov a bez manipulácie im predkladá pravidlá a názory sveta dospelých. V mnohých krajinách Európy sa aktivity týchto umelcov veľmi rozrástli, pričom samotní umelci sa začali stretávať na európskej úrovni a začali organizovať vlastnú sieť kontaktov. Táto aktivita sa stala základom pre vznik Európskej siete umeleckých a kultúrnych organizácií (EU NET ART).

EUN NET ART vznikol roku 1991 pod záštitou Rady Európy a Európskej kultúrnej nadácie. V súčasnosti sa počet členov z pôvodných 12 zvýšil na 26. Slovenskými členmi EU NET ART je Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, a Národné divadelné centrum. Základným poslaním tohto združenia je vytvoriť priestor pre umelecké aktivity detí a mládeže v Európe, aby nové generácie mali príležitosť rozvíjať svoje tvorivé schopnosti pri budovaní humánnejšej Európy.

Ciele EU NET ART sú nasledovné:

a) podporiť možnosti európ-

skych detí v kontakte s umením a pestovať ich tvorivosť;

- b) podporiť umelecké projekty pre deti a mládež ako miesta stretnutí s dospelými, ako proces sociálnej výchovy;
- c) podporiť umelecké a sociálne konfrontácie medzi deťmi, mládežou a umelcami;
- d) podporiť politické vedomie o sile a význame umenia pre deti vo vzťahu k ďalšiemu vývoju generácií.

Na poslednom stretnutí EU NET ART v Turíne 1994 odznel príspevok W. Schneidera a H. Rottkeho z Kinder- und Jugendtheaterzentrum, v ktorom uvažujú o problematike umenia pre deti v kontexte filozofickom, politickom a sociálnom.

Saša Petrovická

Európa je na konci tisícročia. Ľudia Východu i Západu si uvedomujú rapídne zmeny vo všetkých oblastiach života: v rodinách, v školstve, v práci i vo voľnom čase. Spochybňili sa názory na vzdelanie, ideologické hodnoty i perspektívy do budúcnosti. Politické systémy skolabovali, ekonomická recesia sa šíri celou Európou, vzrastá nezamestnanosť a hrôzostrašná vojna zúri priamo u našich susedov. A sú tu aj ďalšie

drastické zmeny, ktoré zapríčinil technický pokrok: stále viac zážitkov má človek z druhej ruky — získava ich z obrazovky televízora ako nemateriálne, čisté, izolované, bez zmyslového zážitku, bez medziľudskej komunikácie. Sme riadení digitalizáciou. Kráčame k dobe nadvlády čísel a nadvlády matérie. Svet multimédií a spotreby dominuje v našom každodennom živote.

V roku 1940 nemeckí filozofi Theodor Adorno a Max Horkheimer kritizovali skutočnosť, že priemysel kultúry sa bude stále viac a viac riadiť pravidlami komercie. Ich predpoveď sa splnila. Dnes sa musíme spýtať: kto má záujem na umení, ktoré neponúka okamžitú zábavu? Nehrnú sa ľudia len za vzrušením a dobrodružstvom, ktoré sú garanciou zábavy a okamžitého uspokojenia, dokonca aj vtedy, ak majú extrémne problémy s existenciou, prácou, žitím a prežitím?

Na druhej strane je „šťastná skupinka“, intelektuáli, umelci, ktorí píšu, hrajú alebo maľujú pre neexistujúce publikum, alebo tvoria len tak, sami pre seba.

Ľudia radšej pozerajú televíziu ako čítajú knihy, idú do divadla alebo majú zážitok z iného druhu tvorivého umenia. Pre mnohých ľudí má nekomerčné umenie stále ešte nádych malomeštiactva 19. storočia, alebo ho považujú za prílišný luxus. Nemajú s ním nič spoločné — nedotýka sa ich života. Zväčšuje sa často postulovaná priepasť medzi „populárnou kultúrou“ a „vysokou kultúrou“.

Aké umenie vlastne ľudia potrebujú? Potrebujú vôbec mladí ľudia umenie? Koľko literatúry potrebujú deti, koľko divadla, filmu, výtvarného umenia? Dokáže umenie pre deti a mladých ľudí mať kontakt s politickým a sociálnym životom dneška?

Umenie pre deti a mladých ľudí malo by byť ideovo a sociálne angažované. To neznamená, že má mať ostentatívny politický alebo sociálny obsah, ale má špecifickým umeleckým spôsobom zobrazovať citové, zmyslové, poetické, veselé a duchovné zážitky a skúsenosti každodenného života. Toto nie je len podstata umenia pre deti a mládež, ale podstata umenia vôbec. Vo všeobecnosti platí, že rozdiel medzi umením a umením pre deti je určený ich špeciálnym spôsobom vnímania, procesom poznávania, vnútornými a vonkajšími zážitkami.

Teraz sa pokúsime určiť tri hlavné atribúty umenia pre deti a mládež, ktoré sú nevyhnutné pre jeho sociálnu angažovanosť v zmysle komunikácie medzi mladým človekom a svetom, v ktorom žije.

1. Zásada

Požiadavka ideovosti umenia pre deti a mládež

Kto má vysvetliť sociálne schémy a štruktúry ak nie umenie pre deti? V šesťdesiatych rokoch detská literatúra, detské divadlá a detské filmy boli nanajvýš politicky motivované. Prevažovala snaha zobrazovať súdobú spoločnosť a kritizovať ju z pohľadu dieťaťa. Obsahom literárnych diel sa stali problémy

denného života. Umenie pre deti korešpondovalo so svetom ich zážitkov a ich pohľadom na skutočnosť. Knihy, divadelné hry a filmy boli radikálne na strane detí proti svetu dospelých. Takáto umelecká stratégia mala posilniť detské seba-vedomie, mala slúžiť ako nástroj emancipácie. V súčasnosti sa domnievame, že podobné úsilie už nie je aktuálne, pretože je príliš jednodimenzionálne alebo príliš pedagogické. Ale deti stále majú právo byť akceptované ako členovia spoločnosti, a to ideovo i kultúrne.

Kríza dôvery v politikov, komplikovaná ekonomická situácia, vzrastajúci rasizmus a krutosti vojny — nielen v bývalej Juhoslávii, ale vo svete — vyžadujú také umenie pre deti v Európe, ktoré obsahuje politické závery.

2. Zásada

Požiadavka zmysluplného umenia pre deti a mládež

Umenie pre deti a mládež by sa malo zaoberať základnými otázkami bytia, ako sú život a smrť, láska a nenávisť, žiarlivosť, nádej, radosť, zármutok, žiaľ a túžba. Umenie pre deti a mládež by sa malo zaoberať obavami jeho vnímateľov, konfliktom identity mladosti. Malo by vypovedať o hlbokých koreňoch humánneho cítenia, ktoré je univerzálne a nezávislé od súčasného politického alebo sociálneho diania. Vyjadrovanie citov v umení dokáže posilniť schopnosť konať citovo i v živote. A schopnosť mať city je základnou bázou pre komunikáciu a sociálne vzťahy.

Zmysluplné umenie by malo ponúkať priestor pre hravý experiment v hraničných situáciách. Zmysluplné umenie by malo ponúkať priestor pre prekročenie hraníc, čo sa nikdy nemôže uskutočniť v živote. Zveličením a protikladmi vyňatými zo známych kontextov dokáže určité názory objasniť. Dokáže ozvláštniť život zážitkami zo sveta fantázie, ktorý je vzdialený obmedzeniam reality. Umelecké názory dokážu vyprovokovať mládež k tvorivosti a vyskúšať si svoje schopnosti. Umenie dokáže prekročiť hranice, zlomiť obruče tabu, objaviť ilúziu a vízie.

Umenie pre deti a mládež sa osvedčilo ako zmysluplné aj vtedy, keď nepoukazuje na najlepšie stránky ľudí, ale na zlé alebo na konflikty.

3. Zásada

Požiadavka estetickej dimenzie umenia pre deti a mládež

Umenie pre deti a mládež musí byť školou zmyslového vnímania, školou zraku, sluchu, hmatu... Estetické vnímanie znamená systém percepcie, ktorý je dôležitý pre uvedomenie si sveta a pre konanie vo svete. V dobe supertechniky naše základné nástroje vnímania neobvyčajne otupeli. Umenie je najvlastnejší nástroj vnímania, a preto dokáže rozvíjať zmysly detí a mládeže, je prostriedkom v predkognitívnom zážitku a pochopení. Určitý objekt, napr. stôl, nie je len objekt s určitým cieľom, ale má svoju farbu, zloženie, teplotu, veľkosť a pod. Reč nie je len verbálna artikulácia obsahu, ale má meló-

diu, tón a rytmus. Všetky tieto znaky sú dôležité pre komplexné vnímanie sveta. Mimochodom, umelci sa veľa učia zo spontánnosti a z estetického porozumenia ich detských vnímateľov. Najkvalitnejšie umenie pre deti a mládež sa musí zaoberať týmito názormi, malo by stimulovať viacrozmernosť namiesto definovania pravidiel a faktov, nemalo by sa báť klásť vysoké nároky na deti. Didaktické intencie by nikdy nemali dominovať v umení pre deti a mládež, lebo takéto intencie protirečia podstate umenia. Umenie pre deti a mládež by malo byť médiom sociálnej fantázie. Estetické vzdelávanie umením je základom života,

pretože prichádzajúce generácie budú potrebovať veľa kreativity a senzitivnosti, aby sa zachovali hodnoty života.

Požiadavky ideovosti, zmysluplnosti a esteticnosti umenia pre deti a mládež v Európe predpokladajú angažovanosť tých umelcov, ktorí sú schopní vytvárať sugestívne príbehy, ktorí sú schopní stvárať obrazy plné fantázie, ktorí majú zmysel pre hru a radostný experiment bez servilného podkladania sa mladým recipientom. Ich komunikácia s deťmi a mládežou by mala rozširovať horizont ideových, existenciálnych a estetických názorov mladej generácie.

Prel. D. S.

CENY MLADÝCH LIET

Napriek zmenám, ktoré sa odzrkadlili aj v edičnej náplni Mladých liet, predovšetkým v kvantitatívnom poklese pôvodnej tvorby, vydavateľstvo aj v súčasnej zložitej ekonomickej situácii usiluje sa zachovať si profil inštitúcie, ktorá nie je len vydateľským podnikom, ale aj formovateľom kultúrnoestetického vedomia mladej generácie. Dôkazom toho je aj zachovanie tradičnej výročnej ceny, ktorá bola a zostala poctou najhodnotnejšiemu literárnemu a ilustračnému dielu a súčasne aj stimulujúcou výzvou pre ďalšie autorské výkony. Na návrh odbornej poroty Cenu mladých liet 1994 získal spisovateľ MILAN FERKO za súbor povestových a poviedkových textov NOVÉ POVESTI SLOVENSKÉ, ktoré sú voľným pokračovaním čitateľsky úspešných Starých povestí slovenských, a JANA KISELOVÁ-SITEKOVÁ, absolventka voľnej grafiky u prof. Vincenta Hložníka, za výnimočné ilustračné ozvláštnenie biblického príbehu ADAM A EVA. Obe ocenené diela vyšli vďaka finančnej podpore Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, miniatúra Adam a Eva aj s príspevím súkromného sponzora Ing. arch. Petra Hrona z Mníchova.

SPRÁVA O ČLOVEKU, KTORÉMU „NAHRAL“ SÁM PÁN BOH

Dielo Vincenta Šikulu zaujme nepochybne každého čitateľa. A to nielen fluidom, ktoré spolu so Šikulom vyžaruje, ale i brilantným rozprávačským umením a nevšednou schopnosťou dokonale rozpracovať dialóg; jeho dynamickosť a humor nedovolí čitateľovi ani na okamih vydýchnuť.

Hádam už tam, kdesi v kuchyni pri peci, kde sa tlačilo dvanásť detí a raz toľko strýcov, kde bolo chvíľami zatažko rozlíšiť zvuk klarinetov a trúb od ľudskej reči, začal Vincent Šikula nasávať tú jedinečnú atmosféru a do pamäti ukladať nenapodobiteľné dialógy dedinských strýcov, ktoré nevymyslí ani najinvenčnejší spisovateľ na svete.

Keď Šikula rozpráva o svojich životných cestách od rodičovského domu, ktorý nemal bránu, štúdiách na konzervatóriu („... nikdy som nemal rád matematiku, ale pán Boh mi nahral — keď som prišiel na konzervatórium, matematiku zrušili“), privrábaní v kostole v Dubovej a Ivanke pri Dunaji („... zas mi pán Boh nahral, v Dubovej zabili organistu“) o učiteľovaní na LŠU v Modre, kde napísal očarujúce Prázdniny so strýcom Rafaelom, človek zistí, že toto je práve ten človek, ktorému naozaj pán Boh „nahral“ a do kolísky vložil vzácny dar rozprávačského umenia.

A predsa tento veľký spisovateľ a človek hovorí: „Nikdy som nepovažoval svoje knihy za dobré. Vždy som si myslel, že raz napíšem lepšiu knihu.“ A potom povedal vetu, ku ktorej nemusel dodávať ani slovíčko: „Píšem o domove, lebo ja som doma nikdy nebýval. Vždy mi však za domovom bolo clivo.“

To všetko a ešte aj čosi navyše vyrozprával študentom Pedagogickej fakulty UK v jeden chladný decembrový štvrtok, keď sme si v nepoetickosti predskúškového obdobia ani nemysleli, že nás ešte môže niečo také príjemné postretnúť.

STANISLAVA ŠTEPKOVÁ

SVET JÁNA MILČÁKA

Zvláštna, niekedy až kafkovsky pôsobiaca atmosféra, modrý les a stromy, modrý vták, fluidum tajomstva i polotajomstva, trochu posmutnelý svet odosobnených postáv, ktoré síce vedú dialóg, ale vyslovené slovo je vlastne adresované sebe — do takéhoto sveta vstupujeme s dramatikom Jánom Milčákom. Uvádza nás do svojich zvláštnych, osobitným čarom ozvláštnených rozprávok, kde vždy stretávame súciti so slabšími (choré či osamelé dieťa, poranené či ohrozené zviera, starý opustený človek atď.) a vyhýbanie sa bezprostrednému prejavu otvoreného, výšpekulovaného zla. U máloktorého autora máme pocit, že svoje postavy miluje a stavia sa k nim tak otcovsky ako Ján Milčák. Odpúšťa im, toleruje ich slabosti, láskavo pohladí i poteší. Vie, že sa ich prostredníctvom prihovára živému dieťaťu, ktoré to pohladenie potrebuje.

Ján Milčák si vytvoril zvláštnu poetiku

s filozofickým podtextom a so sklonom k lyrizácii. Pre jeho tvorbu ako celok je príznačný aj silný humanizačný účinok.

Je zaujímavé, že prvé úspechy v oblasti rozhlasovej hry získal v kategórii hier pre dospelých (rozhlasová hra Mačka roku 1973 na III. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry v Piešťanoch získala Hlavnú cenu). No od 70. rokov sa stále výraznejšie prikláňal k tvorbe pre detského príjemcu. Písal rozprávky, ale najmä hry pre deti, ktorými si získaval priazeň detského poslucháča doma i v zahraničí (Poľsko, Nemecko, Maďarsko, Bulharsko, Taliansko, Holandsko). Lekár, spisovateľ, dramatik, ale hlavne citlivý a vnímavý človek Ján Milčák má v tomto roku rovných šesťdesiat. Dožil sa ich v plnom tvorivom rozlete, ktorý mu zabezpečil dnes už miesto klasika v rozhlasovej tvorbe pre deti a suggestívneho rozprávkaru. Srdečne blahoželáme.

MARTA ŽILKOVÁ

SUMMARY

The present issue of Bibiana, the review on art for children and youth, introduces an essay of Doc. **Anton Hlinka** of Roman-Catholic Theological Faculty of Cyril and Methodius of Comenius University in Bratislava, entitled **The Spirit of Culture is Culture of Nation**. This essay lays stress upon the meaning of culture in forming a cultivated human personality and in forming every nation. In his article **A Book is Wisdom of the Nation, Children are its Future**, H. Ch. Andersen Prize winner Prof. **Dušan Kállay** of Academy of Fine Arts and Design in Bratislava, is evaluating aesthetic and artistic level of Slovak books for children published in 1994. **Milan Rúfus**, one of the most prominent poets for children and adults in Slovakia at present, meditates upon the novel **Maroško**, the classical work of Slovak children's reading, which visualized him his when he was abroad. On the occasion of **Vladimír Ferko's** 70th birthday, the publicist **Kveta Slobodníková** in the interview **Slovakia, My Love** makes the readers of Bibiana familiar with the extensive work of this eminent publicist and one the founders of non-fiction literature in Slovakia. The part of the author's portrait is his emotionally coloured author's faire-tale **How the Little Flower Mislead the Turtle-Dove** published in this issue. In his study **Torture of Children, or Manna Falls Upwards**, Doc. **Miron Zelina** of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, continues in his serial on causes and prevention of aggression, This time he reveals monstrosity of this alarming phenomenon on the concrete fate of a tortured girl and tries to see it in the whole social and psychological complexity. In his reportage **What We would Be without Dobšinský**, the writer **Ján Beňo** reports on Days of Children's Literature 1955. It is a unique cultural event of the Slovak IBBY Section during which, every year, a considerable group of writers for children and youth have a chance to visit some region of Slovakia for a few days and meet not only their children's readers but also teachers of literature, and extension and librarian workers. This year the days of children's literature have taken place in Gemer-Malohont region where the most significant collector of Slovak folk fairy-tale **Pavol Dobšinský** lived in the last century. In her interview **Flying by Heart**, a literary critic **Ľubica**

Kepštová introduces a young preacher of Fraternal Church in Bratislava **Daniel Pastirčák** whose first book of meditative-symbolic author's fairy-tales **Damian's River** caused sensation with the readers and experts. The evidence of this is his positive appreciation by Doc. **Viera Žemberová**. The block of reviews presents a series of authentic Slovak Children's books including the prose of the writer **Miroslav Pius**, **Adventures of a Giant Aurochs**, thanks to which the author won the Prize of the Association of Slovak Writers for the best children's book of 1994. In the next contribution **Peter Čačko** informs about one of the last year's issues of *Bookbird* dedicated to attractive topic of sex in reading for youth. From this journalistic organ of IBBY Bibiana publishes also the article of **Mark. A. Bernheim**, **I Am not the One I Want to Rescue**, dedicated to life and work of significant Polish writer and humanist **Janusz Korczak**. Doc. **Zuzana Stanislavová** of Faculty of Education of P. J. Šafárik University in Prešov interprets and positively accepts the collection of Slovak fairy-tales presented by **Ondrej Sliacky**, **A Golden Maid**. In his study **Diminutive Words in the Child's World** Doc. **Ján Kačala** of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, is dealing with vocabulary of reading for youngest children. He comes to the conclusion that diminutive words and a level of their use may significantly influence the quality of fiction text for youngest readers. In an interview with the sculptor **Ján Ťapák** whose pictures of wooden plastic art are the artistic part of this issue, the publicists **Saša Petrovická** and **Saša Fischerová** introduce the readers of Bibiana the characteristic of creative work and outlook orientation of this young artist. Artistic creativity of other gifted young artist **Peter Kľučík** is the topic of **Ľubica Pavlovičová's** report on the exhibition **Virgin Forest of Peter Kľučík** which was successfully installed in Bibiana, an international house of art for children, in March and April this year. The conclusion of this issue of Bibiana belongs to the contribution of **H. Rotke** and **W. Schneider** about the international meeting of members of European Network of Artistic and Cultural Organizations EU NET ART, in which the authors meditate upon ideological and social involvement in present art for children and youth.

CENA SLNIEČKA K jubilejnému 50. ročníku

Je nesporné, že pri formovaní jazykovej kultúry a mravného vedomia slovo v detských časopisoch zohráva a zohralo významnú úlohu. Nespornou je aj okolnosť, že Slovensko bolo a nepochybne aj ostane krajinou, kde sa dobrému slovu darilo; najmä tam, kde bolo najviac potrebné — pri zošľachtovaní malého človečika.

Lúče Slniečka, nášho najstaršieho umeleckého časopisu pre deti, a jeho dnešný takmer osemdesiatistisícový náklad sú v súčasných zložitých ekonomických pomeroch dôkazom, že detská duša skutočne prahne po vzácnom, umeleckom slove.

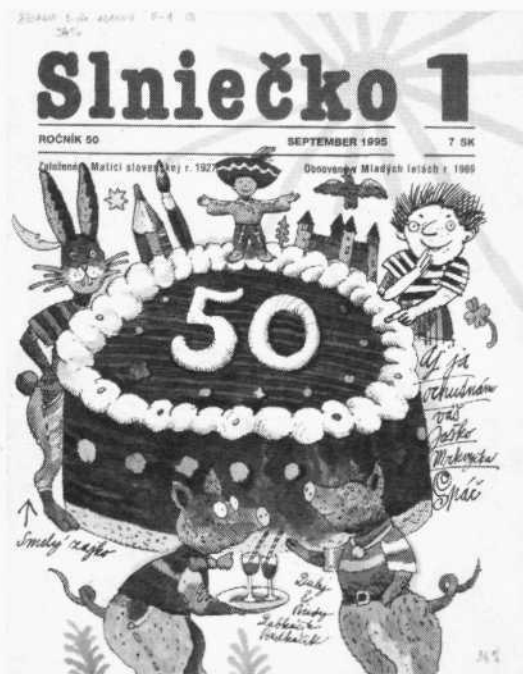
V tejto súvislosti je príznačné, že Slniečko, ktoré 1. septembra t. r. vstúpilo do svojho 50. ročníka, vzniklo v oživotvorenej Matici slovenskej a že za ním stáli také osobnosti, akými boli Štefan Krčméry, Rudolf Klačko, Jozef Ciger Hronský, ale aj Jaroslav Vodrážka, Ľudovít Fulla a ďalší, ktorí v záujmových odboroch Matice slovenskej spoluformovali slovenskú kultúru a vzdelanosť.

Vyhasnutý slniečkársky krb roku 1950 predznamenal zrod síl, ktorým národná svojbytnosť Slovákov prekážala pri ich manipulácii s národom. Vyhasla MS, vyhasli ambície uviesť do Európy historicky svojbytný národ.

A znova je príznačné, že ďalšie osudy Slniečka sú identické s osudom národa i po jeho obnovení roku 1969. Matica slovenská síce len niekoľko rokov po spoločnom vzkriesení vyhasína, Slniečko však ostalo, aby ju zastúpilo tam, kde to bolo najdôležitejšie.

Najvýznamnejší majstri pera a štetca neváhali aj v tomto čase-nečase spolupracovať so Slniečkom, pretože vedeli, že len mravnosťou a umeleckosťou možno čeliť systematickému utupovaniu detskej duše. To je najväčšia cena Slniečka. A s ceninami by to mal každý národ myslieť vážne.

STANISLAV BAJANÍK

BIBIANA

